

PLANINSKI VESTNIK
GLASILO PLANINSKE ZVEZE SLOVENIJE

7 1969

poština plačana v gotovini

VSEBINA :

CLOVEKOV ODNOS DO NARAVE IN NJEGOV PRO- STI ČAS	297
OB OTVORITVI TRANSVERZALE KURIRJEV IN VEZI- STVO NOB SLOVENIJE Martin Prevorčnik	298
V JAMAH ZA SOŠKO FRONTO Pavel Kunaver	300
VRŠAC Tine Mihelič	302
SVET POD TISOVCEM Lado Božič	306
OD SUTJESKE DO ZABLIJAKA Ing. Rudi Rajtar	315
DVA MANJ ZNANA VRHOVA Ivan Savli	321
DVA ZAPISA Dr. Dušan Kermavner	325
V DOLINI BAVŠČICE Tone Strojín	329
PRIJATELJI PRIRODE Dr. Avgust Reisman	331
DRUŠTVENE NOVICE	335
OBCNI ZBORI	336
VARSTVO NARAVE	337
IZ PLANINSKE LITERATURE	338
RAZGLED PO SVETU	340

NASLOVNA STRAN:

V PLEZALNI ŠOLI – Foto Vlastja Simončič

*Za toplino
vašega doma*
**POHIŠTVO
SLOVENIJALES**

«Planinski Vestnik» je glasilo Planinske zveze Slovenije / Izdaja ga PZS - urejuje ga uredniški odbor. Odgovorni urednik: Stanko Hribar; glavni urednik: Tine Orel. Revija izhaja dvanaajstkrat na leto. Članke pošiljajte na naslov: Tine Orel, Planinska zveza Slovenije, Ljubljana / Uprava: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, Dvoržakova 9, p. p. 214, telefon 312-553 / Tu se urejajo: reklamacije (ki se upoštevajo dva meseca po izidu številke), naročnina, honorarji, oglasi, razvid naslovov / Tiska in klišeje izdeluje Tiskarna »Jože Moškrič« v Ljubljani / Letna naročnina je N din 24.-, ki jo morete plačati tudi v štirih obrokih (naročnina za inozemstvo N din 37.- ali 3 USA \$) / Tekoči račun revije pri Narodni banki 501-8-5/1 / Spremembo naslova javljajte na Upravo Planinskega vestnika, pri čemer navedite poleg prejšnjega vedno tudi novi naslov, po možnosti s tiskanimi črkami.

Odpovedi med letom ne sprejemamo. Upoštevamo pa pismene odpovedi, ki jih naročniki izročijo Upravi do 1. decembra za prihodnje leto. Rokopisov ne vračamo.

planinski vestnik

glasilo planinske zveze slovenije l. 1969 – št. 7

ČLOVEKOV ODNOS DO NARAVE IN NJEGOV PROSTI ČAS

O prostem času so zadnja leta razpravljali zdravniki, psihologi, sociologi, pedagogi in juristi. Porast standarda, izobrazbe in podaljšani dopusti so močno spremenili družbeno eksistenco in zavest. Prosti čas je tista »odsotnost z dela«, pri kateri človeku ni treba delati, da bi si zaslužil svoj vsakdanji kruh. Ta čas je v zadnjih 100 letih vedno večji, delavnik vse krajši. L. 1870 so razvite zapadne dežele opustile 12-urni delavnik, 10-urni pa je v teh deželah veljal vse do l. 1914. Po prvi svetovni vojni se je začel uveljavljati osemurnik. Francoski sociolog v svoji knjigi »Štirideset tisoč ur« utemeljuje prognozo, da bo v bližnji prihodnosti človek svojo delovno obveznost pravil s 40 000 urami, to je v 20 do 25 letih. Nekateri so na tem že danes – srečniki, redki srečniki! Ameriške statistike kažejo, da delajo vodilni poslovni ljudje še vedno po 53 ur na teden, ženske, ki so v službah in obenem gospodinje doma, pa so naprežene po 90 ur na teden. Koliko pa je otrok, ki so zaradi takih razmer prikrajšani tudi pri izrabi svojega prostega časa – brez staršev, brez matere, ki je zaposlena! V Zapadni Nemčiji računajo, da je takih otrok pod 14 leti kar 2 milijona. Koliko problemov tudi za bogate, razvite dežele! Kljub temu razni utopisti govore o nadaljnjem porastu standarda, posebno če bo človeštvo manj izdalo za reklamo ali jo sploh odpravilo, če ne bo delalo za oborožitev in za vesoljski »promet«. Tega seveda zlepa ne bomo dočakali, saj za vesoljsko navtiko npr. v ZDA dela 2000 industrij in je treba letno računati vsaj s 60 milijardami dolarjev za vesoljske ladje. Če pri tem na svetu dnevno zaradi stradeža usahne po 80 000 ljudi, je to gotovo »izraz bankrota« človeškega razuma, je dejal prof. Max Born, atomski fizik, Nobelov nagrajenec.

Kljub temu drži, da je obseg prostega časa danes neprimerno večji kot pred sto leti: Pred 150 leti je bilo v Srednji Evropi 80 % ljudi zaposlenih pri kmetijskem in gozdarskem delu. Ti so imeli komaj kaj časa, da se v prostem času odpočijejo. Isto je veljalo okoli l. 1850 za industrijsko delavstvo. Danes je v poljedelstvu in gospodarstvu na istem področju zaposlenih komaj 8 do 10 %, vedno več pa je ljudi, ki se v službi ne zgarajo in zato v prostem času lahko še delajo »na črno«. (Mi pravimo tudi, da »fušajo«, še raje pa govorimo o »honorarni« zaposlitvi.) Gotovo ne vsi zato, ker si hočejo izboljšati standard, ampak mnogi tudi zato, ker premalo zaslužijo, mnogi pa tudi zato, ker ne vedo kam s svojim prostim časom. V tem oziru je zelo daleč videl Charlie Chaplin s filmom »Modern Times«, ki smo se mu v 30 letih grenko smejali. Odprl je vprašanje, kako bo mnogim ljudem treba pokazati pomen in vrednost prostega časa. V ZDA računajo, da gibanje »naredi si sam« (do-it-yourself) v izrabi prostega časa mnogo pomeni, saj je tudi v najbolj razvitih deželah še mnogo ljudi, ki ne morejo misliti na turizem in na predmete, ki jih izdeluje industrija za prosti čas.

Šport ima svoje mesto v prostem času, vendar je mnogo pasivnih (inaktivnih) športnikov, konsumentov na prireditvah. Vrhunski šport pa se je že davno

spremenil v resno delo, v poklicno delo. Velik procent prostega časa izrabijo ljudje tudi ob transistorjih, magnetofonih, boulevardnih publikacijah in magazinih, ki so v glavnem bleščeča reklama.

Ankete kažejo, da je za turizem vedno večje zanimanje, letno zraste za 15 %. Čeprav ni res, kar pravijo teoretiki o turizmu, da turizem zbližuje narode in odpravlja predsodke, je res, da je potovanje v tuje dežele vendarle koristnejše in za izobrazbo pomembnejše kot inaktivni športni ali bulvardni konsum. Vendar tudi turizma ne moremo šteti v aktivni dopust.

Prav ta aktivni dopust pa je v neposredni zvezi s človekovim odnosom do narave. Čeprav bomo kmalu odkrili vse njene skrivnosti, se od nje vedno bolj oddaljujemo. Namesto prirodnega življenjskega ritma podlegamo metrumu, taktu, z njim pa izgubljammo duševno ravnovesje in ogrožamo svoje duševno življenje. Če je pred 250 leti Rousseau klical »nazaj k naravi«, mora danes šola navajati človeka k zdravemu, naravnemu življenju, treba pa je na to opozarjati tudi starejšega človeka. Pritrditi moramo Sokratu – »Čim starejši postajam, tem več je stvari, ki jih ne potrebujem.« O tem je treba razmisliti, saj skoraj polovica tekstilne industrije dela za prosti čas, ne dosti manj avtomobilska industrija. Industrija na ta način ljudi oblikuje po enem kopitu, jih »konformira« in spreminja v skoraj obvezne potrošnike simbolov, ki pomenijo družbeni položaj in veljavo. »Mi potrebujemo pokorne konsumente,« je pred leti izjavil v ZDA strokovnjak za »human relations«. Vsak novi »gag« konsumne industrije hoče oblikovati zavest mladih ljudi.

Zato je danes ena prvih vzgojnih nalog ta, da mlademu človeku pokažemo smiselno, oblikujočo vsebino prostega časa, da bi ga ne zapravljajal tjavendan, marveč ga izrabil za resnično srečo in zadovoljstvo.

Če bomo vzgojitelji mlademu človeku to hoteli dati, če bomo hoteli prosti čas izrabiti za obogatitev in poglobitev, bomo morali zares nanovo premisliti človekov odnos do narave. – Gotovo imajo pri tej nalogi planinske organizacije svoje posebne dolžnosti in naloge.

Tako razmišljajo in ugotavljajo danes humanisti in varuhi narave po razvitem svetu. Marsikaj velja tudi za naše razmere.

OB OTVORITVI TRANSVERZALE KURIRJEV IN VEZISTOV NOB SLOVENIJE

Kurirji in vezisti NOB Slovenije so si izbrali morda nekoliko nenavadnega pokrovitelja, Združeno podjetje za PTT promet v Ljubljani, ki združuje vse PTT kolektive Slovenije. Menili so in tudi niso bili v zmoti, da je to organizacija, ki danes v svobodni domovini nadaljuje njihovo delo, seveda v drugačnih okoliščinah in z drugimi sredstvi.

Pokroviteljstvo je bilo sprejeto na slovesnem zasedanju delavskega sveta Združenega podjetja

za PTT promet dne 17. junija 1967 na Lokvah. Že tedaj je bil imenovan poseben pokroviteljski odbor, ki si je izdelal svoj delovni program. Med najvažnejši nalogi sodita izdaja knjige »Zveze med NOB Slovenije« in organizacija posebne poti, transverzale kurirjev in vezistov NOB Slovenije.

Morda se bo kod postavilo vprašanje, zakaj zopet nova transverzala, ko jih je v Sloveniji vendar že nekaj. Najprej: PTT je hkrati s pokroviteljstvom prevzela nase tudi obveznost prenašati tradicije NOB na mlajše rodove. V tem primeru gre nedvomno za osvežitev spominov na težke, a slavne kurirske poti, ki bodo združene v eno samo pot. Udeležencu se bo ob pohodu na široko odprla zgodovina revolucije, zgodovina naše narodno osvobodilne borbe. Hkrati ga bo seznanila z lepim slovenskim svetom, ki je bil junaški boj za svoj obstoj.

Drugič: Planinstvo je v PTT podjetjih zelo razvito. V dveh samostojnih planinskih društvih PTT Ljubljana in Maribor deluje kar 1700 delavcev-planincev PTT. Ti so po partizanskih poteh organizirali doslej že več štafet. Med najpomembnejši štejemo planinski štafeti na I. zbor PTT delavcev Slovenije, ki je bil v Črnomlju leta 1961, in štafeto v čast pokroviteljstva nad kurirji in vezisti NOB Slovenije na Lokvah.

V želji, da bi trasa zajela čim več kurirskih poti, kurirskih radijskih in telefonskih postaj, krajev in področij, pomembnih iz NOB, nekatere kulturne znamenitosti in s tem tudi del našega lepega in zanimivega planinskega sveta, smo v novembru izdelali prvi osnutek transverzale.

Transverzala se pričinja v Gančanih v Prekmurju in se konča na Slavniku. Izhodišče je torej v kraju, kjer je bil že leta 1941 ubit narodni heroj Štefan Kovač-Marko, ki ima tod svoj spomenik. Izhodišče v Gančanih pa ni obvezno, saj je pot možno pričeti kjerkoli ob trasi. Transverzala zajema vso Slovenijo, Prekmurje, Štajersko, Koroško, Dolenjsko, Notranjsko, Gorenjsko in Primorsko. V shematičnem pregledu pa je moč tudi ugotoviti, da so pot dogodki naše zgodovine dokaj obogatili z vijugami, vzponi in dolinami. Po tem sklepamo, da bo pot pestra in da bo v njej združeno mikavno s poučnim, zdravo s koristnim. Računamo, da je pot dolga, okrog 750 km, in da jo bo povprečen udeleženec opravil v petindvajsetih dneh. Del poti bo možno opraviti s prevoznim sredstvom, toda vsak kilometer vožnje bo udeležence oškodoval za marsikatero pomembnost in seveda za prijetnejše počutje v naravi. Reči ne moremo, da je pot izrazito planinska, vendar smo se pri trasiranju umikali asfaltnim cestam in hrupu današnjega prometa. Izognili pa smo se žal tudi Grintovcev in Julijcev. Snežnik s svojimi 1796 m je na vsej trasi najvišji predstavnik. Sledijo mu Ratitovec, Plešivec, Dom na Peci itd. Zavedamo se, da s tem nismo ustregli vsem, ki se za pot zanimajo, toda iz opravičljivih razlogov je moralo marsikaj izostati. Ne moremo si predstavljati mrežaste poti, ki bi nastala, ako bi geograf na zemljevidu povezal vse zgodovinske, kulturne in prirodne zanimive točke. Pričakujemo pa koristne pripombe, s katerimi bi traso lahko izpopolnili.

Vsa pot je izpeljana v glavnem po javnih cestah in stezah. Kolikor je markirana, je to opravljeno na svojstven način. Markacije, ki označujejo v rdeči barvi »TV«, so le redkost in nekako dopolnilo. Glavne označbe so posebne, okusno

izdelane modre pločevinaste plošče z obrisom znaka transverzale. Te so nameščene na vseh objektih, kjer se hranijo transverzalne štampiljke. Njim podobni so tudi kažipotji, ki so namenjeni za večja razpotja in križišča.

Ob vsej poti je 88 štampiljk, okrogle oblike z navedbo kraja in tekočo številko. Njihove odnose zbira udeleženec v posebnem dnevniku. Dnevnik je lično urejen, ima krajše navodilo, shematični pregled trase in seveda udeleženceve osebne podatke. Štampiljke hranijo planinske postojanke, ponekod pa tudi turistične poslovalnice in gostišča. V Ljubljani in Mariboru sta štampiljki na pošti. V desetih primerih se štampiljke hranijo na prostem v pločevinastih skrinjicah.

Pot ni markirana po klasičnem planinskem načinu, zato bo udeležencem v pomoč Vodnik po transverzali kurirjev in vezistov NOB. Vodnik, ki ga je skrbno uredil Jože Dobnik, predsednik PD PTT Ljubljana, pa ne vsebuje le opisa poti, ampak tudi druge potrebne stvari, predvsem opise in spomine iz NOB. Dnevnik in vodnik bo možno nabaviti pri večjih poštah v Sloveniji in pri PD PTT Ljubljana in Maribor.

Transverzala ima še to posebnost, da je razdeljena na štiri odseke, da bi bila bolj dostopna mladini. Za prehojeno pot se bo podeljevala posebna značka, ki simbolizira službo zvez iz NOB. Značke bo podeljeval pokroviteljski odbor 22. julija in 29. novembra. Mladinci do 18 let starosti pa bi prejeli značko ob vsakem prehojenem odseku. Prejeli bi manjšo značko, ob koncu pa veliko.

Otvoritev transverzale je bila 13. junija letos. Pred stavbo PTT v Ljubljani so se zbrali nekdanji kurirji in vezisti NOB, predstavniki družbeno političnega življenja in PTT stroke. Po kratkem kulturnem programu je predsednica pokroviteljskega odbora tov. Dragica Rome, nekdanji komisar bataljona za zvezo, govorila o pripravi in namenu transverzale. Nato sta odšli na pot prvi dve skupini, sestavljeni iz dijakov Šolskega PTT centra v Ljubljani. Ta dan je pot v Sloveniji pričelo 15 takšnih skupin. Šolski PTT center v Ljubljani si je na ta način pridobil prvo transverzalo značko, seveda kolektivno.

Menimo, da so bivši kurirji in vezisti, z njimi pa tudi pokrovitelj Združeno podjetje za PTT promet v Ljubljani s tako organizirano transverzalo zagotovili trajno obujanje in prenos tradicij NOB na mlade rodove. Marsikje bodo steze kurirjev postale ponovno shojene, točke s svoječasnimi radijskimi in telefonskimi postaja-

jami bodo postale znane. Prenekateri pozabljeni dogodek bo stopil pred današnjega človeka. Upravičeno bi lahko rekli, da smo pripravili in odprli našemu človeku novo pot, pot spominov na veliko obdobje, obdobje boja za obstoj slovenskega ljudstva. Odločimo se in srečno pot!

Martin Prevorčnik
predsednik komisije
za pripravo transverzale kurirjev
in vezistov NOB Slovenije

V JAMAH ZA SOŠKO FRONTO

Pavel Kunaver

III.

Medtem ko smo mi raziskovali jame, je fronta zdaj tu zdaj tam oživila. Nasprotnika sta preizkušala njene najobčutljivejše točke in se pripravljala. Čez naše glave so tulili zdaj pa zdaj bolj daleč v zaledje namenjene granate. V zavetju zaves in bičevja, ki so visele ob cestah in potih, so kolone voz vozile v zamaskirana skladišča ogromne množine najrazličnejše municije za bližnji pokol. Mi pa naj bi našli podzemске jame, kjer naj bi ubogi vojaki našli vsaj za nekoliko časa varno zavetje. Ko pa smo raziskali prvih šestnajst jam, smo že slutili, da bo vse naše poizvedovanje, najti večja, lahko dostopna podzemska zaklonišča zaman.

Le nekaj prav kratkih jam, ki bi jih Gorenjec imenoval »lopa« ali pa »spodmol«, je bilo v tem kraškem svetu, in te je vojak že deloma porabil za municijska skladišča. Vse drugo so bile več ali manj globoka brezna z dnom, ki je bilo redko kdaj nekaj desetnih kvadratnih metrov veliko. Gruščev stožec je kakor navadno zakrival pravo dno, kjer so razpoke vodile vodo v notranjost debelih apneniških plasti in v neznano globino.

Tu je bil drugačen svet kakor na Tržaškem krasu in globlje tja proti Notranjski, kjer so podzemске reke, ki so se zajedle globlje v notranjost, pustile v višjih legah dolge podzem-

ske jame, ki so jih izpolnile kapniške tvorbe. Tu se v notranjosti ni razvila nobena večja reka. Višinska razlika med bližnjo Sočo in vhodi v brezna merijo kar blizu 600 m do 800 m, in po razpokah voda strmo odteka v globino. Zato so po veliki večini samo brezna, in celo eno izmed najglobljih brezen na svetu – Jazben.

Da smo prišli do Jazbena, seveda tedaj nismo vedeli, kajti tam je bila že topniška baterija. Vhod v jamo je bil v dnu precejšnje doline pod skalovito steno – na njej pa križ z napisom, da se je dne 15. IX. 1915 v njem ubil topničar Oskar Scheiber. To nas ravno ne bi odbilo, a baterije, ki so bile od jeseni 1915 pa do našega prihoda 29. IV. 1917 tam okoli razmeščene, so uporabljale globoko brezno za jamo za odpadke, pomije in celo gnojnico.

Naš rudar, dodeljeni vojak, je plezal do globine 45 m. Vrnil se je čez in čez pokrit s črno nesnago in z usti polnimi kletvic. Le to je še povedal, da gre brezno še naprej v stopnjah. Pozneje, že dolgo po vojni me je obvestil pokojni direktor Postojnske jame, da so v tej jami prišli italijanski jamarji čez 500 m globoko. Po osvoboditvi so se v to brezno spustili tudi naši jamarji, ga v večdnevni ekskurziji raziskovali in našli, da je 365 metrov globoko in stopničasto.

Ob teh breznihi sem na svojo roko tudi preizkušal bajanico in se dobro prepričal, kako prav je imel ing. Bock, ko ji je, kar se krasi tiče, izrekel nezaupnico, ker deluje tudi nad praznimi podzemskimi jamami, ne da bi bila voda v njih. Nikjer pa ni tako močno delovala kakor nad breznom Rupa pri Podleščah.

Po le malo razgibanem terenu sva s tovarišem pod vodstvom nekega dečka odkrila nad veliko, zelo plitvo vrtačo udorno dolino. O udoru je pričala na južni strani okoli 13 m dolga stena in ogromne skale v le nekaj metrov globokem dnu. V grmovju sem odrezal kakor po navadi leskovo tanko rogovilo v obliki črke Y (ipsilon) in obhodil udor. Bajanica je reagirala kakor še nikoli. Posebno nad vrtačo se je vedno uklanjala proti tlom. Toda nemogoče, da bi tod tako visoko nad Sočo in celo nad Čepovanom mogla nakazovati vodo! Mogla je biti le velika mokra plast glin med apnenčevimi plastmi ali večji podzemski prostor. Malo pozneje je bila uganka rešena: Po skalah sva splezala v udor in odkrila manjši vertikalni vhod. Plezanje vanj je bilo lahko, četudi nevarno, ker so bile udrte skale le naslonjene na

skalno steno. Po sedmih metrih tega kakor rog zavitega jaška sva prišla v 8 m dolgo, 7 m široko in 5 m visoko dvorano. Zgradba je bila čudovita – kakor da bi kiklopi sestavili iz orjaških skal ta podzemski dom! Nastal pa je le po udoru stropa nad večjo podzemsko jamo. Na dnu med skalami in steno se je odprl nov jašek, podoben prvemu. Le vse je bilo še bolj grozljivo in krušljivo. Oprezno, da ne bi sprožila na skalno steno naslonjenega skalovja, sva plezala še okoli 10 m navzdol in se s stene spustila v ogromen, prazen, temen podzemski prostor.

Sedaj nama je bilo žal, da nisva imela najinih mož in plezalnega orodja s seboj. Najini svetilki v ogromni mračni dvorani nista mogli doseči drugega kakor strop in tla – na levo in desno in naprej se je svetloba izgubljala v prazni temi. Bilo je pravo tavanje. Sčasoma so se oči navadile mraka, strop se je kakor tla nagibal v kotu okoli 20°, in ni bil nič kaj zupanja vreden. Bil je pod lastno težo upognjen in iz njegovega svoda so se že odkrušili veliki bloki in tu in tam pokrivali tla. Pa tudi ta so pokazala neko posebnost: Nad glino in gruščem je bil po sredini izjedena žleb, ki je pričal, da teče tod po deževju in po odjugi voda. Glina je bila posebno debela in z gruščem pomešana na vzhodni strani; jugovzhodna stran dvorane pa je bila pravi labirint s stropa udrtih blokov. Ti zadnji so pričali, da strop polagoma razpada in niso vzbujali preveč zupanja v trdnost in varnost, posebno, ko sva pri podrobnejšem ogledu videla, kako zelo visi vse proti podolžni sredini jame. Vsa dvorana je bila kar 83 m dolga in 23–25 m široka, in nikjer ni imel strop opore. Verjetno je bil del tal one velike plitve vrtače tam gori na površju. Prišel bo čas, ko se bo vse skupaj zrušilo in nastala bo velika udorna vrtača. Glina na tleh, umazane stene, udirajoči se strop – vse je kazalo, da jama ni zelo stara, saj tudi kapniških tvorb nisva nikjer opazila.

20° naklona v podzemski dvorani in še znamenja tekoče vode – vse to je terjalo, da sva previdno stopala navzdol. Zdaj pa zdaj sva vrgla kamen pred seboj v umazani črni mrak, ki ga acetilenki nista mogli razsvetliti. Začetkoma so kamni trdo udarili ob tla. – Čez nekoliko časa pa nama je zastal dih – kamen se je zakotalil, čez nekaj trenutkov pa je prišel iz velike globine zamolkel glas udarca.

Previdno sva šla po žlebu dalje, dokler se skromni žarki svetilk niso izgubili v veliki luknji, pravi ponikvi v dnu dvorane. Pod nama je

zijalo okoli 15 m dolgo neznano globoko brezno. Obdajale so ga ogromne, s stropa udrte skale in oprte druga na drugo tvorile strop nad to grozljivo odprtino tega že tako divjega podzemskega prostora. Globine nisva mogla ugotoviti, ker je kamenje različno globoko letelo. Brez orodja in pomoči seveda nisva mogla ničesar ukreniti in hitela sva iz jame v bližnje Podlešče po najine ljudi in orodje.

Le zadnje orodje je bilo zanesljivo. Može so ga znosili z nama do podzemskega brezna. A dovolj jim je bilo plezanja med skalovjem v vhodnih jaških in po veliki dvorani, kjer so udrti bloki dovolj jasno pričali o nezanesljivem stropu. Na vprašanje, kdo bi šel z nama, so vsi gladko odklonili. Prisiljena stvar pa ni dobra... Vsaj z vrvmi naju bodo varovali.

Lestvice smo pritrdili na najbolj zanesljiv blok, tovariš je prvi splezal navzdol ter pristal po 40 m na nezanesljivem terenu – dnu. Ko sem mu sledil, sem občudoval stene tega brezna. Le na najbolj razjedenih mlajših škrapljah in žlebičih ter v nekaterih vodnih jamah sem še videl tako strahovito razjedene stene. Kakor platnice ogromnih nožev in plugov in fantastičnih oblik so moleli iz skalovja. Kdor bi padel ob teh stenah, bi ga kar razrezalo.

Tovariš je stal v zavetju pred padajočim kamenjem in že je pred mojim prihodom raziskal dno, ki je bilo zopet le strop zagozdenih blokov med stenami in je med njimi zijal črn vhod v nadaljevanje prepada. Od zgoraj so nama poslali novih lestvic – a nihče nama ni prišel na pomoč... tovariš me je navezal na vrv in po lestvicah sem med enako razjedenimi stenami splezal še 30 m globoko, tovariš pa nezavarovan za meno. Divji svet naju je obdajal. Od padajoče vode so bile skale strašno razsekane, pa tudi polne v neznano višino se raztezajočih kaminov. Dno je bilo 28 m dolgo in 6 m široko, pokrito z ostrim gruščem in naplavljenilo ilovico. Podaljševalo se je v vedno ožjo, na koncu komaj 2 dm široko in 20 m dolgo špranjo. Ta ožina v dnu 146 m globoke rupe naju je končno ustavila – ne pa kamna, ki sva ga vrgla naprej. Nekaj časa je padal, dokler ni zadel ob dno. Zadnje? Ker ni bila jama za zaklonišče porabna, seveda nisva upala, da bi se še kdaj vrnila v nadaljnje raziskovanje.

Nad breznom sva našla naše ljudi čepeče na skalah. Vidno so se razveselili najine vrnitve, saj se sami niso zanimali za najino delo in njihove misli so v času, ko so čakali v mračni dvorani na naju, gotovo romale v daljne domove. Zunaj jame pa so naju pozdravile

zvezde na jasnem nebu, pobliski raket med strelskimi jarki pa, da stotisoči drug proti drugemu nahujskanih mladih ljudi čaka bližnje prelivanje krvi...

Zopet so sledili pohodi v varna brezna, a na Slemenu blizu vasi Lokve sva odkrila nenavadno jamo za ta globoki kras. Po 26 m globokem prepadu sva stopila še na sneg, ki ga je burja pozimi napihala v jamo. Naslednjih devet metrov strmine pa sva preplezala previdno: tik ob steni je divji golob v poltemi znesel dve jajci, pazila sva, da ne bi s kamenjem uničila nežnega življenja. V zahvalo sva odkrila spodaj 21 m dolg in 6 m širok ter toliko visok prostor, ki naju je vsaj po obliki spominjal na rove podzemskih rek. Zaporedoma sva nato prišla še v velike prostore, od katerih je bila ena dvorana kar 30 m dolga. Ravno dno pa je bilo pokrito z udrtnim skalovjem in na koncu celo z ilovico. Trdnější del stropa so krasili lepi stalaktiti — velika redkost v jamah na Banjščici in na Trnovskem gozdu.

V globini 50 m sva se splazila skozi ozko špranjo do 10 m globokega prepada, po njem pa do 15 m visoke sigaste stene in čez njo v nove večje prostore, ki so jih pokrivala s stalagmiti okrašene velike skale. Ozek rov naju je pripeljal zopet 12 m globoko do presenetljivo lepih kristalnih stalaktitov. Z vrha, pri skupini stalagmitov pa sva opazila v severni steni luknjo, ki naju je skozi neprijetne ožine pripeljala v lepo 14 m dolgo, 12 m široko in 9 m visoko dvorano. Tudi tukaj so nama lepi kapniki poplašali trud. Nastanek teh prostorov pa sva si mogla razlagati le z izpiranjem in topljenjem mehkejših delov kamenine, ker sva na mnogih krajih opazila žlebove in kamine, po katerih je dotekala deževnica in snežnica v te občudovanja vredne podzemске jame.

Značka,
gl. str. 299

VRŠAC

Tine Mihelič

blaki so se zgrnili prek neba, v kratkem bo spet deževalo. Sedemo na neko polico in naše razočaranje se prične spreminjati v potrnost. Že četrtič smo se potrudili do tod, pa nas je vreme zopet izdalo. Čakaje na prve kaplje dremljemo na mehki travi in sanjarimo o soncu, modrem nebu in o steni, ki bi jo tako radi preplezali.

Na severno steno Vršaca sem mislil že leta. Vendar sem vedno mislil nanjo nekako teoretsko, ne da bi se resneje pripravljval na poskus. Zdi se mi, da je še marsikdo na podoben način mislil na to steno. Toda za večino plezalcev pomenijo Julijske Alpe le stene nad Vrati, Tamarjem, Martuljkom in morda še Krnico in Krmo. Vse ostalo pa je sila od rok, posebno, če gre za stene južno od razvodnice Sava-Soča. Le tako si lahko razlagam, da je elegantna vršna stena Vršaca, ki jo je tako lepo videti z Luknje ali s Križkih podov, ostala ves čas nedotaknjena, čeprav njene sicer navpične in gladke plati prav po sredini prereže krasen sistem kaminov in počti, obetajoč lep in naraven prehod na vrh. Potreben je pač bil izdaten impulz, da bi se nekdo lotil stene. No, ta impulz je lani naposled prišel in to takoj zatem, ko je pričel misliti na Vršac tudi moj brat. Joža je fant urnih refleksov; še mene, starino, je njegovo navdušenje tako vnelo, da sva bila v kratkem času domenjena. Toda vreme očitno ni bilo na najini strani. Nič kolikokrat sva tovorila vso težko opremo preko Komarče in mimo Jezer na Prehodavce. Od tod sva po zapletenem sistemu polic in grap našla udoben dostop pod vršno steno Vršaca. Spodnji del stene naju ni mikal. Ta je ves razoran od globokih grap in zaradi majhne naklonine na gosto poraščen z ruševjem in manjšimi macesnovimi gaji. Vrh tega potekajo tod tri starejše smeri, ki pa se pod navpično vršno steno vse umaknejo v obrobni, položnejši del. Hodila sva torej v goste k najinemu Vršacu ves mesec, a se vedno mokra in razočarana vračala. Zdi se mi, da sva pričela že po malem obupovati in opuščati misel na steno, ko se je nenadoma pojavil na prizorišču Iztok.

Iztok je fant, čigar navzočnost v navezi je jamstvo za dobro voljo in za ohranitev »morale«, če gre kaj narobe, pa tudi za morebitne trebušne krče zaradi prekomernega krohota. Ta njegova lastnost se je pokazala za prav koristno v letošnjem kislem poletju in vse kaže, da za zdaj še ne bomo vrgli puške v koruzo. Sicer pa sploh nismo edini optimisti v okolici. Globoko pod nami, na jasi sredi doline nespodobnega imena, si nekdo pravkar postavlja velik, zelen šotor; prav do nas zadiši po raznjicah, se nam dozdeva, ko se pred šotorom zasvedra v zrak svetel, prijazen dim.

Prvi naliv tega dne nas zasači na vrhu Vršaca, ko kot kaki smrkolini zijamo preko roba stene v globino. Tako ostro odsekanega brezdna pa še ne! Zvečer se na Prehodavcih mastimo z ajdovimi žganci in vmes prisluškujemo bobnanju težkih kapelj na pločevinasto streho. Ker smo vsi trije sovražniki težke prtljage pri plezanju, se lotimo tudi lastnih zalog, to pa tako izdatno, da si bo Joža kot prvi v navezi jutri smel privoščiti razkošje plezanja brez nahrbtnika. Vreme pa tokrat nekaj obeta...

Zarana smo na nogah. Oči, letos nevajene sonca, nas ščemijo od tolike svetlobe. Danes je čisto pravo, lepo vreme, da smo židane volje celo takrat, kadar Iztok za kak trenutek preneha zbijati šale. In tako kot za šalo preplezamo vse tiste police, grape in kamine, ki nas ločijo od vstopa v steno. Ko se taborniki pod nami ravno spravljajo k zajtrku, smo mi že bogato ovešeni z vrvmi in žvenketajočim železjem ter ostalo opremo, Joža pa slovesno odkoraka v desno proti rjavemu žlebu, kjer se bo pričelo plezanje.

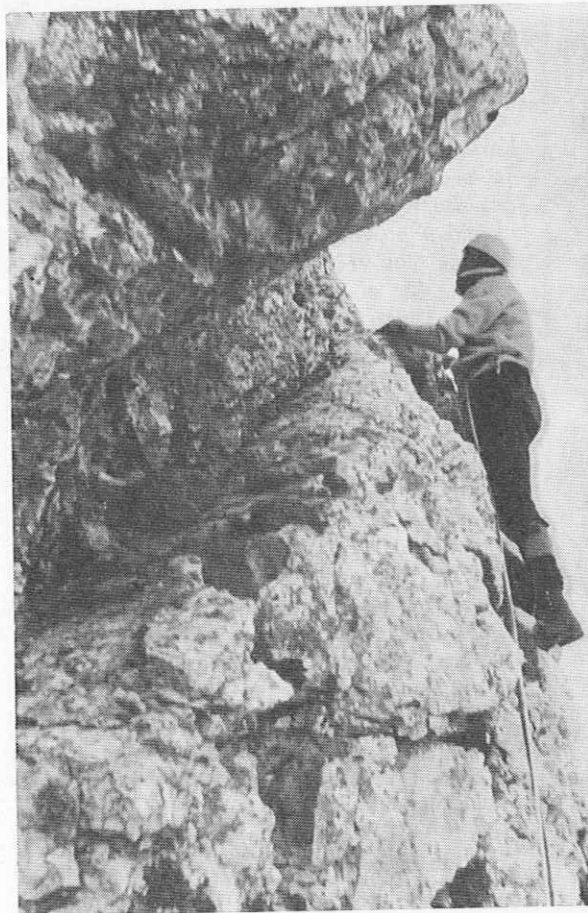
Prva raztežaja nista nič kaj v skladu s podobo stene, v katero vstopamo. Svet je tu podobno..., no, denimo, precej navpik postavljenemu travniku. Trentarju, ki v dolini z glasnimi vzkliki kroti svojo tropo, bi bili kar hvaležni, če bi nam posodil nekaj ovac. Toda, ko nas sitna, krušljiva prečnica pripelje v žleb ob stebru, po katerem naj bi potekal spodnji del smeri, si oddahnemo. Tu nas sprejme prav lepa, trdna in z oprimki bogata pečina, da se lahko in dobre volje vzpenjamo po steni s težavami četrte stopnje. Joža, ki vodi, je danes še posebno lahkih nog, z Iztokom mu komaj utegneva spuščati vrv. No, saj s temi skalami sva midva z Jožom že znanca, pri enem od prejšnjih poskusov nama je vendarle uspelo pregledati spodnji del stene. Vsakih štirideset metrov srečamo klin z vrvico, sled takratnega sestopa. Ker nas je letošnje poletje izučilo in, ker stena

obeta še marsikaj, jih previdno pustimo v skali. Prezgodnji optimizem se sploh rad maščuje, zato moramo danes na novo zabiti vse za plezanje potrebne kline, z Jožom sva jih pri zadnjem poskusu skoraj do zadnjega izbila. Stena pa je tod take vrste, kot bi nas to mrtvo in brezlično skalovje hotelo prepričati, da ni ničesar prijetnejšega in varnejšega kot takole plezanje. Ko nas ploščata polička popelje v desno steno, za katero si nismo na jasnem, s čim je podstavljena, tako je spodrezana le nekaj sežnjev pod našo poličko, se nam dozdeva, da smo v pravih alpinističnih nebesih, ko se takole po angelsko sprehajamo nad breznom.

Med postanki na varovališčih, ko se plezalec lahko nekoliko zave in iztrga strogemu ritmu vzpona, prihajam vse bolj do spoznanja, da je plezanje v steni nad to prelepo, zeleno dolino zares veliko doživetje. Celotna okolica je nekako zaprta sama vase, ves ambient tega za-

V spodnjem delu smeri

Foto T. Mihelič

katnega dela naših gora izžareva občutek domačnosti. Zdi se mi, da smo tudi mi postali sicer rahlo vsiljen, vendar nikakor nezaželen sestavni del te okolice. Njej se seveda najbolje podajo macesnovi gozdovi in zelene jase na dnu doline, pa samotne kmetije s starinskimi plotovi ter čredami pasočih se krav in, razumljivo, Trentar s svojimi ovcami. Toda danes se je prav tako dobro vključil v ta ambient tabornik z zelenim šotorom na jasi ob cesti in celo prizadevni zasavski markacist, ki si je šel ogledat naše akrobacije prav z vrha Ozebnika onstran doline.

Jožova vrv, ki se je pravkar napela, me zdrami in postavi spet v kruto resničnost. Ojoj, tu je oni kamin, ki naju je pred dnevi pestil debeli dve uri; tako zdelana sva prilezla iz njega, da sva kmalu pobrala šila in kopita. Joža, ta srečnež, je že zgoraj, midva z Iztokom pa sopihava s svojima bisagama, da naju je slišati nemara prav do Prehodavcev. In že nas spet zagrnejo oblaki. Tokrat sicer ne grozijo z mokroto, a vendar nismo docela ravnodušni, ko počivamo v luknji raztežaj nad kaminom. Pri kosilu se ne pustimo prav nič motiti. Pač ni lahko razdeliti konservo kompota med tri lačne in jih nato prepričati, da so siti.

Steni, ki je zdaj nad nami, bi lahko v jeziku kakega plezalskega vodnika rekli ključ smeri. To sva z Jožom ugotovila že pri prejšnjem poskusu, le da nama takrat tega ključa ni uspelo obrniti v pravo stran. No, danes smo trije in, ker več glav več ve, imamo optimizma pač na pretek. Kar se našega ključa tiče, bo vse odvisno od tega, če se bo ona velika streha, raztežaj nad votlino, pustila na kak način obiti. Za dobro razpoloženje poskrbi tudi zajeda nad votlino. Postreže nam s skalo, ob kateri človek resnično dobi veselje do plezanja. Na miniaturni polički pod streho nas pozdravi zadnji stari klin.

Ko smo si bili pod steno razdelili delo, sem kot najstarejši dobil častno mesto srednjega v navezi in s tem prevzel vse dolžnosti, kar se tiče varovanja. Zasidram se torej na polici, Joža pa se brez obotavljanja loti našega »ključa«. Najprej spleza po polički v desno, a kmalu je treba navzgor. Tu se je vtihotapila med štrleče previse poševna zajeda z lepo razpoko na dnu. Vendar pa je treba do nje še priti. Vstop vanjo namreč zapira nekaj metrov visoka žmula brez pravih opor in z zelo slabo skalo. Joža sprva poskuša z vsemi mogočimi pripomočki iz svojega žvenketajočega arzenala. V skalo zabija kroparje, tamovce, pa kasinčke in

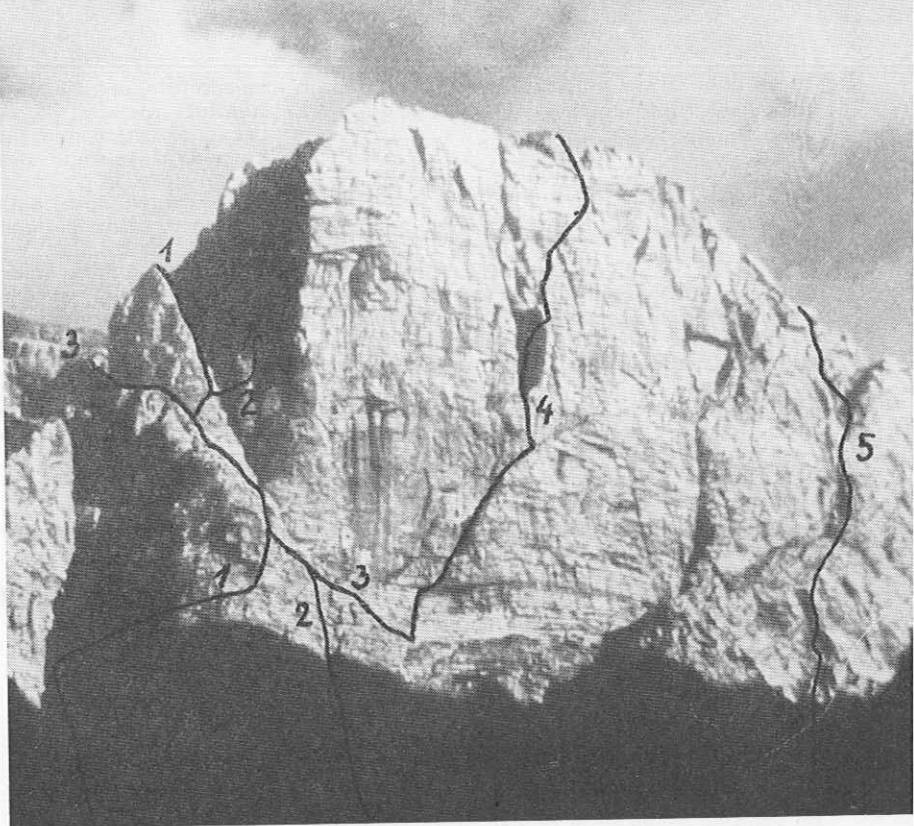
celo titančke, na koncu pa spozna, da ta pečina ne trpi v sebi železja. Uspeh bo zdaj pač odvisen le od tega, če si bo fant upal zdelati to zadevo kar prosto. No, pa si upa in že stoji v vznožju zajede. Tu lepo prijemljejo debeli U-klini in lesene zagozde, da plezanju po njej sploh ni kaj reči. Stena okrog nas je vbočena in udarci kladiava odmevajo kot v kaki akustični kovačnici. Tudi Iztok, ki sedi še v spodnji luknji, dela hrup, da gre skozi ušesa. Fantu je dolgčas, pa se je spravil na šope skrivenčenih klinov, imenitno jih bo poravnal. Joža lepo napreduje po zajedi, vse kaže, da se naše početje že nagiba v razplet. Tako hitro in enostavno, kot bi kdo sklepal iz tega pisanja, pa vendar ne gre; še preden Joža pritelovadi na stojišče vrh zajede, prhne preko nas že tudi prva manjša ploha, ki nas opozori, da smo še vedno v letu 1968. Naš »ključ« pa je vendarle pod nami in kljub mrzlemu pišu, ki sledi dežju, smo odlično razpoloženi. Posebno še, ko se nam ponudi polička, sicer na vso moč zračna, vendar obeta naraven prehod mimo navpične plošče, ki smo jo od spodaj gledali z velikimi dvomi. Tako se čez čas znajdemo vrh razglednega pomola na desni, sredi navpičnega stebra. Od tod je vsa nadaljnja stena kot na dlani. Zdaj nam nobena streha več ne brani napredovanja; zdi se nam, da imamo smer že v žepu. Toda do roba stene je še dvesto metrov in videti je, da nobeden od teh ne bo lahek. O tem nas dobro pouči že prva poč nad pomolom. Joža ukroti njen previsni izstop šele, ko vanjo zabije najdebelejšo leseno zagvozdo, kar jih imamo s seboj. Nad njo pa nas čaka plezalsko nemara najboljši raztežaj v vsej steni: vitka, rahlo previsna zajeda, ki je videti, kot bi jo nekdo izklesal iz enega samega kosa skale. Joža jo prepleza v velikem slogu in še večjem razkoraku. Vmes se pritožuje, kako slabo prijemljejo klini, a Iztok, ki ima kot tretji na vrvi nehvaležno nalogo izbivanja, se pritožuje še bolj. Nobeden od njih, bojda tako slabih klinov, noče iz skale. Toda fant je trmast in jih naposled do zadnjega izbije, ves čas viseč na vrvi. Nekateri od njih so tako zdelani, da bodo lahko rabili le še kot spomenik Iztokovi vztrajnosti. Kar mi je pa pri Iztoku najbolj všeč, je to, da niti pri tako duhomornem poslu ne izgubi dobre volje.

Tako se je naša pot že krepko nagnila preko polovice in tudi pglavitne težave so, upamo, za nami. Zato se v nadaljnjih raztežajih prav nič ne naprezamo. Prav dobro vemo, da bo kmalu noč, stena pa nas do takrat še ne bo izpustila. Svet, po katerem zdaj plezamo, nam

Severna stena Vršaca
(zgornji del):

- 1 – leva smer
- 2 – direktna smer
- 3 – dostop
k centralni smeri
- 4 – centralna smer
- 5 – desna smer

Foto T. Mihelič

dovoljuje pravcato plezalsko rekreacijo, kakršne pa smo že pošteno potrebni. Dobro pregleden sistem poševnih kaminov in poličk nas vodi proti desni ves čas ob vznožju gladke in neprehodne vršne stene, še vedno dobrih sto metrov visoke. Danes nam je stena še posebno naklonjena, ravno pravi čas nam postreže z gruščnato kotanjico; le malo peska je treba razkopati in že je vse pripravljeno za bivak. Da pa ne bi bili preveč dobre volje, je nad nami spet vse navpično. Sicer pa se nimamo kaj pritoževati, že pri ogledovanju stene od daleč smo ugotovili, da bodo izstopne poči težavne. Ravno toliko je še dneva, da Joža opremi s klini prvi previs in se razgleda za nadaljnjo potjo, nato pa zlezemo v vrečo za bivak.

Prehod iz dneva v noč je nocoj fantastična igra oblakov in barv; strmimo kot začarani, dokler nebo na zapadu ne potemni. Sladko spanje pa nam kmalu zagreni mogočna siva gmota, ki se potuhnjeno plazi od trentske strani proti nam, nič dobrega se nam ne obeta. Kar pa se ostalega tiče, je noč še kar prijetna. Le želodcev, ki ves čas brez uspeha terjajo svoje pravice, ne moremo nikakor potolažiti. Nahrbtniki so pač že davno prazni.

Jutro je turobno. Debeli oblaki negibno visijo nad dolino in prav neverjetno se nam zdi, da še ne dežuje. Dež pa bo prišel še prehitro, zato le urno na noge! Medtem ko se z Iztokom še pretegujeva na bivaku, se Joža že vleče s škripcem preko previsa, kjer tiče klini od včeraj. Nad previsom ga čaka silno kočljiva prečnica v desno; ko z Iztokom opazujeva Jožove akrobacije, se nama zdi, da fant vendarle rahlo pretirava z jutranjo telovadbo. No, tudi nama ta telovadba ni prihranjena, vsi trije smo prav dobro razgibani, ko se naposled znajdemo na stojšču. To pa je tudi potrebno, kajti nad nami je zrastel zares spoštovanja vreden kamin, pravzaprav poč, ali kakor bi pač lahko imenovali to ozko in gladko prepoko. Taka je, kot bi si jo bil naš Vršac sposodil pri kakem vrstniku iz granitnih Zahodnih Alp. Pa se kljub temu tudi ta nestvor ne more dolgo upirati našemu Jožu, čeprav se brani celo z dežjem, ki ga v hipu spremeni v navpično drsališče. Nas pa je zdaj le še ena sama neučakanost. Hitro opravimo še s kratko, navpično počjo in krušljivim žlebom, nato pa v pojemajočem dežju stopimo na vrh. Sive megle se vlačijo vsenaokoli, toda naposled je prišel čas, ko je nam to vseeno. Spomnimo

se na dobršen del poletja, ki nam ga je pobral tale Vršac. Toda uspeh je vendarle tu, soglasni smo: Vredno je bilo truda!

Tehnični podatki:

Centralna smer v severni steni Vršaca

Plezali: 13. in 14. avgusta 1968 Iztok Belehar ter Jože in Tine Mihelič. Ocena V, VI, višina smeri ca. 370 m, čas plezanja prvoprstopnikov 14 ur, v steni ostalo ca. 20 klinov in 4 lesene zagovozde. Trdna skala in brez izjeme odlična varovališča.

Dostop: a) s Koče na Prehodavcih po poti proti Doliču do sedla med Vršacem in Kanjavcem ter dalje navzdol proti veliki kotanji že v območje severne stene Kanjavca. Na mestu, kjer pot ostro zavije v desno proti tej kotanji (dobrih 5 min. pod sedlom – do sem možen seveda tudi dostop od Koče na Doliču) levo s poti in navzgor po travi 20 m na markantno travnato glavico v severnovzhodnem grebenu Vršaca. Od tod levo v grapo in po njej sestop 50 m. Tik nad mestom, kjer grapa navpično prepada, prečnica v levo (orogr.) po ozki, nato pa vedno širši polički do razčlenjenega grebena ob grapi ob gladki vršni steni Vršaca. (Stik z levo in direktno smerjo.) Sestop sprva po grebenčku, nato levo v grapo in po njej več raztežajev navzdol ter končno po vrvi preko 40 m visoke navpične stene do široke police, ki leži ob vznožju navpične in gladke vršne stene Vršaca. Po tej polici (krušljivo) proti zapadu 60 m na manjše melišče pod steno. Od Koče na Prehodavcih dobri dve uri, mestoma II.

b) iz Zadnjice po levi ali direktni smeri do vznožja vršne stene, kje ti dve smeri zavijeta proti levi in kot pri a) do vstopa IV.

Opis: spodnji del smeri poteka po steburu, ki se pričinja desno od omenjenega melišča. Vstop v izrazit rjav žleb na desni. Po njem 30 m. Tik pred koncem desno v steno in prečnica cel raztežaj (krušljivo) v desno do kotanjice v žlebu ob steburu. Naravnost navzgor deloma po žlebu, deloma po desni steni dva raztežaja do velikega previsa. Pod njim po nagnjeni polici v desno navzgor do stojišča. Dalje v isti smeri, kmalu prestop preko gladkega praga (k) na višjo polico. Po njej še 10 m desno, končno pa skozi kratko, navpično poč (k) na stojišče (IV). Od tod 3 m levo in navzgor v navpičen, plitev kamin, po njem 25 m (3k, 1z, V+) in izstop levo na stojišče na ozki polički. Po njej levo na rob in navzgor v večjo gruščnato kotanjo v vznožju velike, navpične grape, ki je zgoraj zaprta z velikimi strehami (v udobni lopici vrh kotanje možič).

Desno v navpično zajedo, po njej 30 m (odlični oprimki, IV) do poličke pod veliko streho (stojišče, k). Po polički 4 m desno, nato navzgor 3 m (VI) v poševno proti levi tekočo zajedo in po njej 10 m do krušljivega stojišča (3k, 2z). Desno na ozko poličko in po njej vodoravno v desno 25 m na udoben pomol. Desno v navpično poč, po njej 10 m (V) in po lažjem žlebiču na naslednji pomol (natanko v višini najvišje strehe na levi). Desno skozi 15 m visoko, navpično

zajedo (VI-) in lažje navzgor do stojišča. Sledijo trije lažji raztežaji (III, IV) proti desni po jasno izraženem sistemu razčlemb do ozkega žlebiča v vpadnici velikega strehastega nosu tik pod robom stene. Iz gruščnate kotanjice vrh žlebiča po levi zajedi 15 m, nad previsom prečnica po nakazani polički 6 m desno v kot in preko previsa na stojišče (3k, V+). Naravnost navzgor skozi ozek, gladek kamin (15 m, 2k, V), izstop v levo in kmalu nazaj proti desni na stojišče. Desno v kratko, navpično poč in skozi krušljiv žleb do izstopa na teme Vršaca v neposredni bližini najvišje točke.

Sestop: z vrha Vršaca proti zapadu preko travnatega pobočja prekinjenega s skoki na pot, ki drži do Koče na Prehodavcih. Pol ure.

SVET POD TISOVCEM

(Za 65-letnico PD Idrija)

Lado Božič

okrat sem bil v gosteh pri nekaterih svojih prijateljih in znancih. Med prve štejem one, pri katerih se večkrat oglasim, med druge pa tiste, ki jih le tu in tam mimogrede oblazim. Da se razumemo. Gre za vrhove in grebene, grape, soteske, gozdove, za senožeti, za vse, kar prenaša zelo skrotovičena skorja skromnega prgišča domačega idrijskega sveta.

Usedel sem se na nižjem, toda razglednejšem vrhu grebena nad idrijskim kotlom in belško sotesko. Med Padarjevo grapo pri Kobili in grapo Potok pod Miklajčem se nenadoma dvigne iz Idrije mogočna gmota Struga in vzkipi preko skalnatih strmin. Nad skalami se strmina umiri in preide skozi gozd v položnejši svet, kjer odvrže svojo gozdnato odejo in jo zamenja z lepimi travnatimi pobočji, s košenicami, od pomladi do pozne jeseni polnimi najrazličnejšega cvetja. Tu greben zavalovi proti zahodu kot hrbet dvogrbne kamele. Najvišjo točko doseže na prvi grbi, v vrhu, ob katerem se na vzhodni strani stiska skromna Zagrebenčarjeva bajtarija. Odtod zleze v sedlo in se spet požene v breg na drugo, nekaj metrov nižjo grbo. Za tem pa se globoko usloči kot dolg kamelin vrat in z glavo konča visoko v zaraščenih vrhovih Hleviških planin.

Tak vtis napravlja name ta greben, ko ga opazujem iz štiristo metrov nižje Bele. Kamelina podoba še bolj zaživi jeseni, ko porumenijo senožeči in dobi greben pravo barvo kameline obleke.

Vrh, na katerem sedim, pravzaprav nima uradnega imena. Domačini pod njim in oni v Beli pri Fežnarju mu pravijo Visoki ali Veliki vrh. Njegovega višjega soseda sploh ne vidijo, zato je ta vrh zanje v resnici najvišji. Tudi ves greben nima določenega imena. Osamljeni bajti pravimo v Zagrebencu. Na koncu grebena je, oziroma za grebenom. Nekateri pravijo grebenu Vrh Bele. Toda pravi Vrh Bele je pod planinami, kjer doseže kolovoz, ki veže Idrijo s Hlevišami, svojo najvišjo točko, nato pa se strmo skloni v zaselek Hleviše. Tudi zaselku dveh kmetij v pobočju grebena pravijo Vrh Bele. Celo na nekaterih zemljevidih najdeš tako označbo. Seveda tudi to ne drži in ni v skladu z ljudskim poimenovanjem. Težave so torej. Pa ostanimo kar pri grebenu, pisanem z malo začetnico.

Raz lepe razgledne točke sem gledal svet pred in pod seboj ter razmišljal. Na južnem obzorju

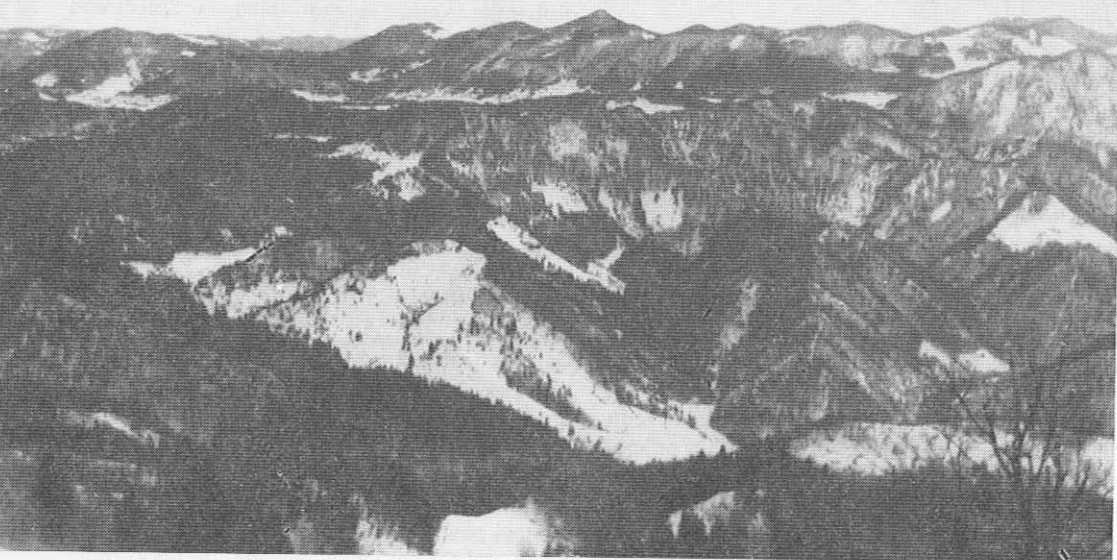
mi omejujejo širše razglede Javorniki, ki porivajo pred seboj črnovrško-zadložsko planoto, da vrha na Črni rob in Zajčev hrib. Čez Malo goro je preko Klobučanov in Pevca potisnejo v sogrebenska veriga preko Špika in Špičastega tesko Idrije in Belce. Proti zahodu se poteguje se kaj zatem že postavljajo Golci s svojo predstražo Tisovcem, nato pa hitijo proti zahodu in se v kotu na skrajni desni zblížajo z Vojskarsko planoto.

Med tem obzorjem in menoj je za dlan idrijskega sveta. To je svet pod Tisovcem, košček sveta ob gornjem toku Idrije in Belce, svet izrednih lepote, mikavnosti in miru. Pravim planinskim »sladokuscem« ne pomeni ta kot nič in prav toliko jim pomeni ves idrijski svet skupaj. Dejansko res ne premore kaj več kot poldrugi tisočak višin, o lepotah alpskega sveta pa ni ne duha ne sluha. Preveč je stisnjen in premalo ga je. Za možko dlan in nič več. Ko ga je čas gnetel, ko so ga nevidne sile premetavale in ga je prirodna kuhalnica obračala, pa je na njegovi površini in pod njo le ostalo nekaj lepote, ki so pokrile globoke razjede in pogreznine.

Pri Šinkovčevih. Zadnja kmetija ob Belci

Foto L. Božič

Greben od Javornika preko Špika do Zajčevega hriba

Foto L. Božič

Nekaj sive tekočine, podzemeljskega bogastva, pa se je zarilo globoko pod zemljo, pod njeno zeleno in gozdnato površino. Kar je drugim dano, da uživajo z veliko žlico, to je nam navrženo po kapljicah. Zato pa te kapljice še toliko bolj čuvamo, gledamo in občudujemo njihovo bleščanje v soncu, njihovo pomežikovanje v snegu, njihove zamračitve pod težo črnih oblakov, ki jih podi južni veter mornar, in njihov sijaj v mehki svetlobi luninega svita. Radi imamo ta svet v njegovi svetlobi in v njegovih dolgih sencah.

V svoje prijatelje zrem. V njihov včerajšnji, današnji in jutrišnji dan. Pomenkujem se z njimi. Pravzaprav sem redkih besedi, saj sem jim tokrat prepustil čas in besedo. Predal sem se premišljevanju in uživanju v njihovi pripovedi. Prvi se je oglasil moj vis-a-vis Tisovec (938 m), najvišji v tej belški družini, najmogočnejši in najsilovitejši. Ni mu sicer do tisočaka, saj je kljub temu najbolj opazen in odločno kraljuje v svoji soseski. Ponosno vzdiguje svojo že močno prebrano, razredčeno glavo. Z one strani Belce mi govori, da bobni po ozki dolini, se odbija od bregov in odmeva tja nad Vipavsko dolino. Tisočletja in tisočletja že ždim tukaj, je začel, in sledim tokovom časa in življenja okrog sebe in pod seboj. Z mogočnimi krili objemam lep

kos tega sveta. Leva perut se mi široko usloči ob toku Belce navzgor čez grapo Vipavška in omahne v Nemškarici, kjer mi jo pristrizejo Škarje. Desno krilo mi je daljše in mogočnejše. Čez Zadlog in Idrijski log mi frfoče in se širi kot pahljača. Zgornji rob peruti mi je napet po robu Klobučanov nad tesnjo Idrijce in se izgublja v Pevcu nad Divjim jezerom.

Svet pod desnim krilom je bolj razgiban. Prirodne sile preteklosti so ustvarile tod manjše grebene in med njimi plitve krnice. Koj tu na moji desni je Strojnica. V njej so nekoč strojili usnje. Danes sameva v tem kotu samo še bajta pri Lavrinu in v njej ostarela brat in sestra. Malo niže, pred iztekom potoka Strojnice v Belco, je ostal še vedno živ in delaven mlin, edini spomenik te vrste v gornji idrijski in belški dolini.

Nad Strojnico se odtrga od zadloške planote v Kotu greben, ki proti dolini vzkipi v vrh Čmr-ljevca, nato pa se znižuje in preko Kodrovih senožeti, mimo zapuščene bajte konča v goščavi Modrasovca, ki se zarije v korito Idrijce. Vzhodno tega grebena je druga krnica v Rejčevšni. Krnica ima svoj vrh v mogočni navpični skali, imenovani Kotov rob, raz katerega je lep pogled po svetu Idrijce in Belce. Pod vrhom, kjer začinjajo senožeti, čepi opuščena bajta, pod njo

Planinska koča na Hleviških planinah

Foto L. Božič

drsi grapa in ob njej steza. Obe pripeljeta pod senošetjo Pusti log do Idrijce in se tu izgubita. Grapa se izlije v Idrijco, pot pa kratkoma zakoliči. Preko vode moraš bos ali obut.

Naprej od te krnice proti vzhodu se vzpenja greben Avševca, onkraj katerega je tretja krnica, po kateri teče Potok, ki mu dovajata vodo dve grapi. Loči ju grebenček Kozji hrbet. Grapi sta romantično divji. Že v pozni pomladi te razveseli v tej samoti grmičevje cvetečega rdečega sleča, ki se je tu udomačil zelo nizko. Visoko nad Potokom se dvigajo strmi travniki in senošetji, v vrhu stožčastega hriba pa stoji Trnovčeva domačija. Odmaknjeno živijo v samoti, vse znosijo na hrbtu, a vztrajajo. Okroglolična in ljubka bratec in sestrica, ki se korajžno spustita v pogovor in te spremljata do prvega soseda, hodita v šolo v Zadlog. Dobro uro hoje v lepem vremenu, v snegu in dežju pa neprimerno več. Raje v niže organizirano šolo kot s kombijem iz Bele na popolno osemletko v Idrijo. Tako menijo, ker stare plaši vpliv mesta in njegovega življenja.

Po gozdni stezi, ki se pne po grebenu, si kmalu na začetku ali koncu Bele. Kakor kdo hoče. Tik na meji Idrijskega loga, Zadloške planote in Bele stoji hiša pri Tomažku na gričku. Na hiši je številka ena naselja Idrijska Bela. Hiša

je bližja ostalima naseljima kot pa Beli. In vendar. Tudi tu so doma zdrave kmečke korenine. Mladi gospodar pravi, da se ne bo preselil v mesto, čeprav mu ta daje dobršen kos kruha. Tako trdi danes, kaj bo rekel jutri?

Če pa se od Trnovca popneš po drugi stezi nekoliko v levo, si kmalu na Griču, od koder se odpre pogled v zadnjo krnico pod Tisovcem. Začenja že pravzaprav pri Tomažku in se polagoma spušča mimo kmetij na Dolini in pri Ipvavcu proti Idriji. Najbolj plitka krnica je to, brez grape in vode. Od obeh bajt vodijo kolniki v Idrijski log in v Zadlog, navzdol pa mimo Kogaja do Guzelja in Zastrugarja ob mostu in v začetku debri v Strugu. Nad to zadnjo krnico se razprostira lep jelov gozd v Klobučanih. Po robu grebena seže čez Krog prav do Idrijce, višje gori pa se potegne do strmega roba, ki hiti nad tokom Idrijce na eni in obstane v njivah Idrijskega loga na drugi strani. Od kod ime Klobučani? Svet je tu izrazito kraški, pa ga vseeno pokrivajo zelo lepi gozdovi. Tla so polna kraških kotanj in vrtač, ki imajo obliko in podobo poveznjenih klobukov. Od tod ime Klobučani.

To je širši del kraljestva Tisovca. Od ostalega njegovega sveta in sosedov proti severu ga loči Belca in Idrijca. Za njegovim hrbtom proti jugu

leži Francoska dolina, ki jo zaključuje Kovk in še dalj greben in vrhovi nad Vipavsko dolino. Ta del njegovega sveta povezuje gamsja transverzala, ki poteka od skalnatih strmin v soteski Zale, preko prepadov nad Divjim jezerom, po robu planote Idrijskega loga nad Strugom, med kmetijama pri Trnovcu in Tomažku, čez sipine Kotovega roba, pod vrhom Tisovca nad strugo Belce proti njenemu izviru, kjer je prava domovina gamsov.

Prav v mojem vznožju, je nadaljeval, je najlepši košček zemlje. Od ozke soteske, skozi katero si le s težavo utira pot Belca in skozi katero se prebija ozka cesta s Krekovša, nad katero bdi kamnita pasja glava kot čuvar vhoda in izhoda, se odpre ob toku navzdol majhna in tesna ravnica, edina v vsem toku Belce. Samo za močnejše stopalo je je, pa še skozi to si je prigrizla svojo pot hudourniška voda. Nad vso to ravnico čuvam. Samo trem bajtam daje ravnica dihati ob svojih robovih: Šinkovčevi, Majnikovi in Podrobarjevi. Majnikovi so se potegnili višje v moje naročje, Šinkovčevi so se stisnili v vznožje Mrzlega vrha, Podrobar pa je počepnil pod mogočen rob, kjer se svet spet zapne in si bregova z obeh strani struge podajata roko preko malega visečega mostu. Štiri hiše, če upoštevam še Lavrinovo gori v Strojnici, štiri skope kmetije so bile vedno razpete med te pedi peščene zemlje in v trdo delo v gozdu. Nikdar niso mogle živeti samo od krompirja in strmih senožeti, ki se zaganjajo pod mojo brado in proti glavi Mrzlega vrha. Roke in noge gospodarjev so morale biti vedno obrnjene v državne gozdove in k zaslužku v njem. To so stare, zelo stare naselbine, če izvzamemo bajto na žagi, ki je tuja vrinjenka preteklega dobe. Sto, dvesto let? Kdo ve? Takrat po tej dolinici še ni tekla cesta. Škoda je bilo njiv in travnikov. Zato je moral kolovoz obrniti pod gozdom na Tršanovše in preko Mrzlega vrha, dokler ni zadela na neprehodne skale. Obrnila je nazaj proti grapi Belce in se spet pognala v hud klanec ob Belških klavzah, se vzpenjala vedno višje in višje nad sotesko in nad sedanjo cesto do Krekovša.

Le redki in zelo vztrajni ljudje-grče še vzdrže v tem kotu. Mnogi so se že ločili od gozdarske žage in nabijanja sekir. Oboje so zamenjali z brnenjem rudarskih kladiv. Ostali so le najbolj zakoreninjeni in tisti, ki jim je zapuščina preteklih rodov sveta. Svoje ubadanje z zemljo si skušajo počasi olajšati in boljšati. Modernizirajo kmečko delo, da bi jim drugo šlo bolj izpod rok. Obnavljajo hiše in upajo na boljše čase. Stare korenine Šinkovčevih so se nedavno tega

posušile. Prave grče preteklih časov. Oče redkobeseden, garaški, mati – Kolarjeva izza Male gore, iz kraške vrtače, okrog katere so vedno motovili medvedi in volkovi. Rada je o njih pripovedovala, še raje pa o tem, kako je s svojo skromno nemščino Švabe prelisčila. Mladi jim sledijo, vendar v boljših pogojih in razmerah. Majnikovo bajto opaziš s ceste naprej od Šinkovčevih. Najprej te pozdravi kovinast dimnik, ki kipi iz zemlje vrh hriba poleg hiše. Zaradi varnosti hiše so dimnik potegnili pod zemljo in mu dali duška na bližnjem hribu. Mladi so se usmerili za delom v mesto, drugo pa jih čaka doma. Predali so se napredku. Mlin na Strojnici jim daje elektriko, ki vrti tudi mlinske kamne. Motorji jim ropočejo pod nogami. Pri Podrobarjevih so se nabrala na grbi že težka leta in še boleznih po vrhu. Trdo je bilo njihovo življenje. Skromne njivice ob Belci so neprestano na udaru njene besnosti in uničevanja. Leto za letom je treba trebiti z njivic pesek in kamenje, ki ga je nanesla preko njih hudourniška strahota.

Tudi pri Lavrinovih v Strojnici so letnice že visoke, mladih pa tudi tu ni. Ali bosta ostali zapuščeni tudi ti dve bajti? Ali se bo v njih naselilo občasno življenje iz velikega mesta? Prvi taki znanilci so se že pojavili tudi v tem odmaknjenem kotu sveta.

Tako torej Tisovec.

Koj nato se je oglasil njegov sosed, vrh z nekaj imeni.

Ne vem, s katerim bi se predstavil. Uradno sem Srednji vrh (863 m), včasih tudi Osredek ali Osrednji vrh. V domači govorici sem tudi Špičasti vrh, najraje pa Mrzli vrh. Čez mojo glavo neprestano vleče mrzel veter. Poleti, še huje v zimi. Tako me imenujejo moji ljudje s Krekovša, Tršanovša in Bele. Tudi uradna imena se dajo nekako opravičiti. Stojim v resnici nekje v sredi med Gnelicami, Tisovcem, Čmrljcem in Jalovcem.

Korenine mi segajo pod Hudo polje, kjer je bilo nekoč kmetско posestvo. Ustno izročilo pravi, da je kmetu ob košnji kosmatinec raztrgal otroka, ki je zaspal na kopici sena. Kmet se je izselil, kraj pa je dobil ime Hudo polje. Tudi na Krekovšu je bila nekoč kmetija pri Kreku. Po njem je ostalo ime novega gozdarskega naselja. Še eno selišče nosim v svojem naročju. Tršanovše, malo nad dolino. Prvotno je bil tu le kmet Tršan, kasneje sta se mu pridružili še dve bajti. Zadnji čas se je zaselek izpraznil. V eno od bajt se je že rinil mestni človek, ki si hodi semkaj mirit razcefrane živce.

Če omenim še lovsko kočo v Korenovšu, potem je to vse, kar premorem. Ne smem pa pozabiti divjačine, ki je ni malo.

Z vrha spuščam proti vzhodu dva grebenska kraka. Prvi konča pri Šinkovcu, drugi pred Lajštom. Med njima je večja grapa V zagonu, ki se začinja prav pod Korenovšem in konča pri Podrobarju v Belci. Tudi severna in južna plat sta mi polni večjih in manjših grap, prehodnih in neprehodnih, po katerih se sprehajajo samo gamsi. Vse grape so navadno vedno polne vode, tudi v poletju. Moram omeniti še lovsko plezalno stezo iz Manjška proti Korenovšu. Steza se imenuje po lovcu Štravsu in se vzpenja po strmi grapi. Hudomušni lovci, njegovi prijatelji, so jo imenovali po svojem tovarišu, ker ni imel korajže, da bi se po njej povzpел. Pa zakaj neki bi se trudil in izpostavljal? Samo nekaj korakov naprej po cesti in na klancu stopi na lepo pot V serpentinah, ki ga popelje do nove ceste s Krekovša. Od tu ima udobno stezo do lovske kočice.

Preden zaključim svojo pripoved, se moram pritožiti, ker mi mrzel veter vedno bolj brije ne samo čez kučmo, pač pa tudi preko prsi. Gozd-nato kožo so mi že tako močno odgrnili in ogulili, da me je sram golote. Kje so nekdanji gozdovi in pragozdovi? Vztrajno me čistijo in trebijo. »Prebiralno« sekajo, da je joj. Vse povsod mi poganja zanikrno grmovje. Ni dolgo tega, ko so me opasali z novo cesto s Krekovša in jo privlekli prav do Korenovša. Pravijo, da mi jo bodo ovili še po vzhodni strani in jo pognali do ceste v dolini. Tudi živali nimajo več pravega miru in zavetja, lovska kočica pa že spada v območje izpušnih avtomobilskih plinov.

Takih pritožb ni imel njegov sosed Jalovec (742 m), ki stoji onstran Idrijce na njenem levem bregu in se zariva v sotočje Idrijce in Belce. Kar precej zajeten je njegov hrbet, pokrit s prostranimi senožeti. Od vznožja Hleviških vrhov ga loči potok Šihtenpoh, ki izvira gori pod Senčno dolino, nad katero je Osojni hrib ali vrh s prehodom iz Čekovnika na greben. Na temenu grebena, ki sega od Jalovca do Osojnega vrha, so tri bajte. Gozdarska, ki visi nad Idrijco, Na zajki in pri Žontavcu.

Bregovi mi strmo padajo na vse strani v grape, je začel svojo povest Jalovec. Po Strminah dričajo prav do ceste in vode v dolini. Sredi Strmin je večja grapa Za steno. Bregovi se ne ponašajo z ne vem kako lepimi gozdovi, že dalj časa se zadovoljujem z mladino. Kar pa

zadeva moja naseljenost, sem zelo skromen. Poleg že naštetih hiš so doli ob cesti še tri. Pri Brusu, pod katero je drevesnica, logarnica in pri Fežnarju, kjer je gostilna. Kar zadeva ime gostilne, moram reči, da je to spakedranka naziva nekdanjega Fužinarja, priseljenca iz Kanomeljske doline. To je vse, kar lahko rečem o sebi, če odštejem prav lepe poglede raz moje pleše na Golake, Javornike in Slaniški greben do Hleviških planin.

Moj gostitelj Visoki vrh, na katerem sem sedel, druga grba grebena (752 m), je bil že nestrpen in komaj čakal, da vskoči v besedo mimo drugih, ki bi imeli prednost.

V strmem bregu čepijo pohlevne hiše Tršanovša

Foto L. Božič

Preden rečem kaj več, je začel, te opozarjam na svojega soseda in brata, na »najvišji« vrh (760 m) v tem grebenu, tam na tvoji levi strani. Čeprav je za osem metrov višji od mene, pa le ne zmore takega razgleda v dolino, kot ga lahko nudim jaz. Oglej si tudi napis, ki krasi njegovo glavo in ga dela še za nekaj decimetrov višjega. M. Senico (Monte Senico 760 m) piše na njem. Po naše bi rekli Senikov vrh, pa nihče ne pravi tako. Res je, da je nekoč stal na severni strani, na robu gozda in košenic, pravi senik. Danes kaže samo še svoja rebra. Ljudje so govorili: gremo kositi k seniku, grabili smo nad senikom, drva smo pripravljali pri seniku in podobno. Vrha pa ni nihče krstil po tem seniku. To so skuhalo tujci. Slišali so besedo senik, pa je niso razumeli. Ker pa je bil vrh nad senikom brez uradnega imena, so ga kratko in malo proglasili za senik – senico. Tako je to ime ostalo do današnjih dni napisano na kamnu uradnega pomena, ne uporablja pa ga nihče nikjer. Nekateri zemljevidi dajejo ime Pšenk, kar prav tako ne drži. Prav lepo po domače se mu pravi Okrogli vrh.

Prekinil sem pripoved z ugotovitvijo, da ni to osamljen primer v idrijski okolici, ko vrhove še vedno bremenijo kamni z italijanskimi napisi. Za najinim hrbtnom se dvigajo nad kotlom Kobalove planine. Na svojem vrhu morajo še vedno prenašati kamen M. Cobalova (Monte Cobalova). Nad pokopališčem se dviga Zagodov vrh, ki ga imenujejo tudi Govekarjev vrh. In kaj so storili naši »osvoboditelji« izpod avstro-ogrskega jarma? Slovenske črke K v svoji abecedi ne poznajo in je tudi izgovarjati ne morejo in ne znajo. Zato so črko K zamenjali s črko D in tako krstili vrh za M. Govedari. Govekar se je spremenil v Govedarja. Tako ime nosi vrh v svojem kamnu še danes. In to nas kratko in malo nič ne moti.

Raz mene, samo raz mene, je nadaljeval prijatelj, imaš tako lep razgled in edinstven pogled v dolino Idrijce globoko pod seboj. Od sotočja na Lajštu pa po toku navzdol do mostu pri Fežnarju jo opazuješ. Vse skozi se v njej zrcali moja glava, dokler pri Zastrugarju ne zavije v kanjon Struga. Poglej njeno prodišče, kako je belo in svetlo. Le njenega klokota in žlobodranja ne slišiva. Poglej to njeno zelenkasto barvo. Pravi biser naše skromne dolinice. Tudi vsi njeni bregovi so ti od tu odprti in vsi vrhovi nad njo in v bližnji okolici.

Še ni dobro končal, že so me z desne dregnile v rebro Hleviške planine. Tako so se zaklepetale:

Čas je že bil, da smo prišle do besede. Doslej so govorili drugi in med njimi tudi ti. Mali nebogljenček Krog, ki se poriva v ospredje, je sicer lep in vesten čuvar pred Hlevišani, nima pa kaj povedati. Nizek je in varno čepi v našem naročju. Tudi o sebi ne mislimo govoriti. O nas si že dovolj govoril in pisaril ter nam pel hvalo in slavo na vse vetrove. Rade bi ti samo razložile, zakaj toliko laziš tod okoli, ker tega najbrž še sam ne veš ali pa se ne zavedaš. Stari, zelo stari prijatelji smo že. Pravzaprav je tvoja bit začela v našem naročju. Tu okrog so te nosili v plenicah, toda si se iz njih skobacal ter začel hlačati in racati. Tod si doraščal, ko si gulil šolske klopi, dokler nisi nekega jesenskega jutra brez slovesa izginil v svet. Po dolgih, dolgih letih si se spet pojavil, najprej le tam daleč v Golcih, kmalu za tem pa tudi tu. Postali smo spet dobri prijatelji. Tudi tvojim prednikom smo bili vedno za petami, ne samo tebi. Eden tvojih pradedov se je pred več kot sto leti pojavil tod kot logar, gori v kotu v Mrzli rupi, pod samimi Golci.

Ni bil samo logar, tudi lovec je bil. Mrzla rupa je bila tedaj sredi pragozdov, v katerih so se klatili medvedi in volkovi. Že zaradi samobrambe je lazil okrog vedno s puško na rami in s kresilom v torbi. Doma je imel lepo zbirko pušk, pravi arzenal. Puška in kresilni kamen sta mu bila večna spremljevalca. V temnih gozdovih, ponoči in ko je spremljal sina proti Idriji je po poti neprestano kresal ogenj in tako plašil volkove, ki so mu sledili.

Bil je tudi spremljevalec znanega znanstvenika-botanika Julija Glowackega, idrijskega rojaka. Še kot študent je preiskoval idrijsko okolico. Postal je profesor prirodoslovja. Raziskoval je predvsem lišaje in mahove. Nabiral jih je in tudi opisoval. Na raziskovalnih pohodih mu je bil logar zvest tovariš. Nekoč bi se bil botanik kmalu izgubil, ko je brskal za lišaji in zašel globoko v gozdove. Le spremljevalčeva puška ga je rešila. Ker ga ni bilo od nikoder, je logar začel streljati in izgubljenec se je usmeril po glasu in se tako izmotal iz zagate.

Toda sin, tvoj ded, se je že izneveril delu svojega očeta in jo pobrisal iz pragozdov v podzemeljske rove. Postal je rudar.

Drugi ded je prišel od nekje preko Vojskega. Z babico sta začela skupno življenje v bajti pod Idrijskimi klavžami. Pozneje sta prišla do lastne bajte na Hlevišah. Ta ded pa se ni dal ločiti od gozdov. V njih si je zaslužil pokojnino. Bil je mnogo, mnogo let tudi avstrijski vojak in vedno ti je pripovedoval o svojem vojaškem

Še motiv iz Tršanovša

Foto L. Božič

življenju, o bitkah pri Mantovi, Custozzi in Solferinu v Italiji.

No, ali si sedaj že dognal, zakaj te ta svet tako privlači in veže nase? Del tega sveta, teh krajev si. Tega ne moreš in nikoli ne boš mogel znikati. Pika. Samo to smo hotele povedati. Naš si in mi smo tvoji.

Tako so govorili moji prijatelji vrhovi in grebeni. Srebrna trakova Idrijce in Belce tudi nista molčala. Poslušajmo ju.

Visoko pod Hudim poljem in Golci začenja pot mojega življenja, je pričela Belca. Vendar se tu pojavljam le ob močnih deževjih in pomladi, ko začne v Golcih kopneti sneg. Moj pravi in vsakodnevni začetek pa je nekoliko niže v Črni dragi pod mogočno skalo. Tu vrem stalno na dan, toda do Putrihovich klavž poniknem kar trikrat. Šele malo nad njimi mi začenja daljši dnevni tok. Pri klavžah so me za nekaj trenutkov stisnili v železne cevi, da pod njimi proizvajam elektriko za krekovško naselje. Kmalu pa spet svobodneje poskočim navzdol in okrog hriba, kjer me na mali ravnici pogoltnejo ponikalnice. To je moja zadnja pot pod zemljo. Nad Belškimi klavžami sem spet na soncu. Prelivam se skozi razpadajoče oboke klavž in z obeh bregov pobiram vedno več vode, da ni nevarnosti, da bi ponikla. Zvijem se skozi ozke skal-

nate špranje nekdanjih požganih klavž, nato pa spet lagodno stečem dalje. Še malo me zamoti tesen pri nekdanjih zapornicah pri Babjem zobu, nato potegnem za seboj vodo iz Vipavska in že se osvobodim osojne grape in planem skozi skalnata vrata po belški ravnici. Tu postavljam mejo med Majnikovo in Sinkovčevo posestjo in že sem pod visečim mostom pri Podrobarju, za tem pa se zlijem v Idrijco. Tu izgubim svoje ime, Idrijca me pogoltne.

Prav blizu izvira Belce, vendar nekoliko niže pod Hudim poljem, v Mrzli rupi, onstran Slemenena izvira njena sestra Idrijca. Tako govori: Pod Razori in Jalovcem na levi in pod grebenom, ki se vleče od Slemenena preko Gorenjih in Dolenjih Gnelic in Mrzlega vrha na desni, sem si utrla globoko pot proti morju. Z obeh bregov začenjam takoj zbirati vode, hitim skozi Log, kjer je bila nekoč lesena pregrada za plavljenje lesa, poskočim preko nekaj večjih in manjših slapov in že sem v skalah, v katere sem izdolbila nekaj zelo lepih in globokih tolmunov, ki so težko dostopni. Kar padem skozi skalnate kotle v Pretokih na ravnico, segajočo do Idrijskih klavž. Preden prispem do njih, sprejemem vase svoj stalni in najmočnejši tok Divjega potoka. Onstran klavž spet strmo padem in zdrvim preko skal. Prav kmalu me za-

grabi tesna dever. Le s težavo, kakor skozi šivankino uho, se prebijem skozi visoke skalnate zidove, pa sem že v Kramaršici. Tu sprejem še Staro Idrijco ali Suho grapo in vode iz Bedrove grape pa od Izvirov pod Pšenkom. Rada se ovijem globoko pod cesto okoli Kozjega hrbita. Tu me nihče ne obiskuje, predivje in pretesno je moje korito, dokler se ne izližem spet na svetlo pod prvim mostom v Manjšku. Odtod mirno hiti navzdol, se pri drugem mostu razlijem po skalnatih ploščah in se pretočim po številnih globokih kotlih, bučke jim pravijo. Pri Šinkovčevem travniku stečem pod Martinovo brv in preko lesenih klad Belci v objem. Tu sem kopalcem ustvarila lep tolmun ali žomf, kot pravijo Idrijčani, in odbrzela dalje. Naprej dobim še nekaj grap z leve in desne. Napajam le Papeževo grapo in Guzeljeve senožeti, potok Sihtenpoh in grapo izpod Miklajča. Tu se poslovim od Bele in se zatečem v dever Strugo, ki se vijuga do Kobile. Pod njo dobim še tok Divjega jezera in pri Podrteji zapustim sotesko Strugo.

Da ne pozabim na svojo preteklost. Z Belco nisva tekle vedno tako globoko med hribi, pa tudi ne proti Soči in Jadranu. Davno je že od tega, ko sva hiteli proti vzhodu skozi Godoviško in Hotenjsko podolje proti Planinskemu polju. Počasi pa sva pregrizli slabo pregrado proti zahodu ob Idrijci in se vanjo pretočili in po njej v Jadransko morje. Ko bi tedaj vedeli, koliko sivih las in potnih srag bova nekoč povzročili občinskim možem, bi raje ostali v svojih starih koritih in izginjali v Unec pri Planini. Kakor nama ni bila lahka in hitra odločitev, tako so se tudi občinski očetje dolgo odločali in premišljevali kam. Ali na vzhod proti Ljubljani, Ljubljani in po Savi v Črno morje, ali proti zahodu ob Idrijci v Sočo in v Jadran? Nekega jesenskega dne so se le odločili modro in preudarno. Fifti-fifti. Da ne bo zamere ne tu ne tam. Da bo volk sit in koza cela. Nekaj iz tega sveta in tukajšnjega življenja naj odteka v Sočo in se razlije po njenih bregovih, nekaj pa naj se prevaža po novi cesti proti Logatcu in Ljubljani.

Pripovedovanje me je vedno bolj zazibavalo v svet razmišljanja in domišljije. Znašel sem se v svetu pred davnimi, davnimi časi. Pred menoj se je razgrnila planota in me povezala s planoto z one strani današnje globoko zajedene Idrijce, s črnovrško-zadloško planoto. Zdelo se mi je, da po tej dvignjeni ravnici teče Idrijca. Ali je struga Stare Idrijce ali Suhe grape visoko nad klavžami v resnici ostanek prvotnega toka,

ko je Idrijca tekla v drugo smer in v drugo morje? Z njenimi vodami so tekla tudi tisočletja in tisočletja. Vedno globlje je grizla in dolbla svoje korito, se z njim pogrezala med grebene in skale in si utrla današnjo pot. Ali je bila Idrijca sama tako močna, da je tako raztrgala ta košček pod menoj? Ali so ji pomagale tudi druge prirodne razdiralne sile? Naj bo kakor že. Preteklost z vsemi naravnimi močmi je v dolgem obdobju ustvarila to dlan lepega idrijskega sveta, te grebene in grebenčke, vrhove, vršičke in kuceljne, grape in potočke, tisočere žuboreče vodne izvire, življenje v prelivajoči se vodi in v stoječih tolmunih, svet žabjega regljanja v pomladnih nočeh, svet ljubke in gibčne srnjadi, svet ponosnih gamsov, čudovit botanični vrt s prelestnim kranjskim jegličem, zlato rumeno turško lilijo, krvavo rdečim slečem in mnogimi, mnogimi drugimi biseri našega rastlinstva. In končno svet preprostega, delavnega in skromnega gozdnega delavca, bajtarja.

Sonce se upira v sotesko pod menoj. V močni svetlobi se beli peščena in kamnita struga. Njegovi žarki se vpijajo in odbijajo od zelenkastih tolmunov, v katerih se kopljejo glave in temena okoliških vrhov. Zdi se mi, da čujem šepetanje Idrijce, da mi veter prinaša šelest drevesnih vrhov, da slišim dihanje bornih njivic in pokončnih senožeti. V vetru valovijo ostri zvižgi gamsov in bevskanje srnjadi. Čreda divjih koza je na poti v domačijo nad Putrihovimi klavžami, nad Vlasovim kablom in v Ruskih strugah nad Črno drago. Vse okrog mene se širi dišeči vonj dozorevajoče trave in razcvetelega cvetja.

Iz sveta omame in domišljije me nenadoma prebudi hreščeč in stiskajoč ruk gozdne motorne žage, ki je nadomestila srnjakov ruk. Iz večerajšnjega sem se znašel v današnjem in v jutrišnjem dnevu. Pod Tisovcem in v Senčni dolini ob Veliki in Mali čemeriki odmeva žaga. Sekire nabijajo na Krogu in v Strugu. Ob Belci in Idrijci brenčijo in rentočijo avtomobili. Beton se je usedel v sotočje obeh voda, da bi jima kratil svobodo, človeku pa ustvaril večje udobje. V zraku nad cesto v Strugu že smrdi po asfaltu. V glavah in željah se riše trasa nove ceste, ki bo vdrla v breg Tisovca, ga raztrgala in prodrla v to dolinico pod menoj. Koliko je bo še ostalo? Človek se je že zaril v to skopo zemljo. Mine so zapele svojo pesem. V izkopane luknje je vsadil drevesa brez vej in listja, le železne krošnje jim je nadel. Preko njih bo napel in potegnil železne vrvi, po katerih bo stekla kri napredka in novega časa. Razlila se bo do

zadnjih bajt, redkih in raztresenih. Skozi zvočnike, okna in vrata bo rjula civilizacija. Ljudski val bo pljusnil pod Krekovše in do Tratnika. Tu in tam se je že prilepila v breg nova hiša in načela idilo. Tam čepi pokvečena stara bajta. Nadeli so ji novo pokrivalo, izdoblili nove oči. Šotori in vikendice že pomagajo razbijati stoletno samoto in tišino. Divjad se umika pred vriščem in piščem v zadnje skrite koticke Golcev in Trnovskega gozda. Tudi cvetje se bo zateklo v strme bregove. Hitro se ruši ta skladnost in ubranost življenja v tem lepem in prirodnem idiličnem svetu.

Tudi meni bo nujen premik, za gamsi, srnjadjo in cvetjem. Le začasno se bom spet vračal. Ko se bo jeseni priroda spravila k počitku, ko se bo val umaknil v mesta, se bodo po bajtah spet zaprla okna in vrata in onemeli bodo zvočniki. Tedaj bo ta košček sveta spet zadihal v svobodi in miru. Vrnili se bodo tudi gamsi in srne. Spet bom hodil ob Idriji in Belci. Sledil bom njenim valovom in poslušal njih šepet, prisluhnil pesmi golih dreves in oprezal za življenjem po grapah, bregovih in vrhovih. Ta svet bo takrat spet moj in moj bo, dokler ne bodo skale nad vodami spet pordele s slečem in dokler ne bo vzcvetela lepa zlatorumena lilija.

OD SUTJESKE DO ŽABLJAKA

Ing. Rudi Rajar

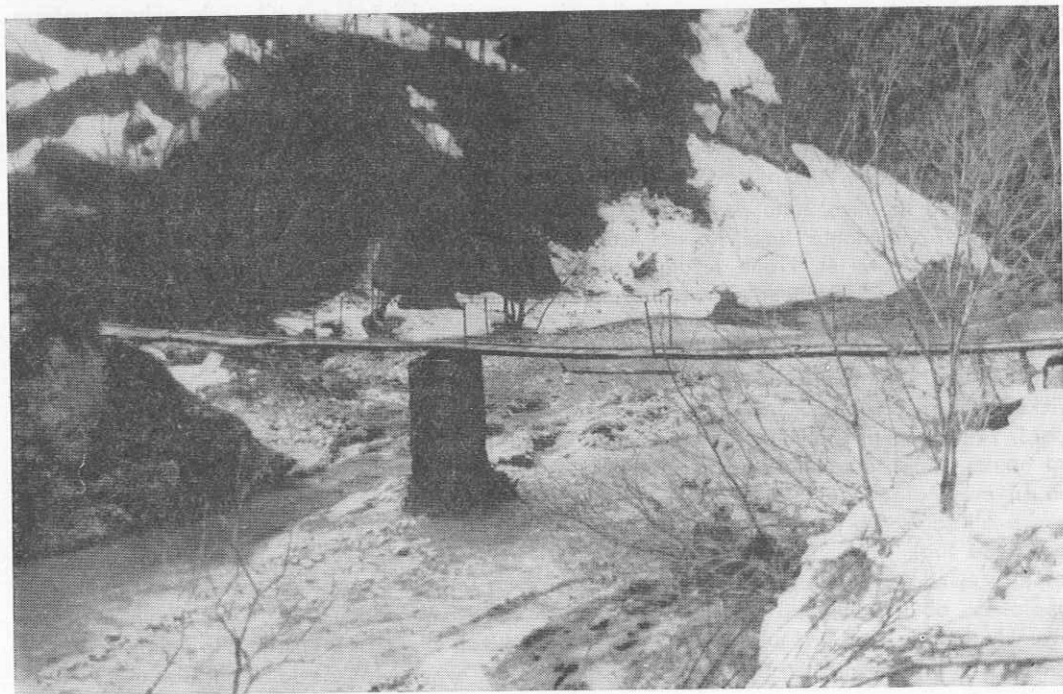
1. PREKO MAGLIČA

Ko sem bil lani v Sarajevu, sem preživel nekaj dni v družbi bosanskih planincev, ki so imeli zelo zdrav odnos do gora in narave. Tako navdušeno so mi pripovedovali o lepotah Treskavice, Zelengore, Magliča ter drugih bosanskih in črnogorskih planin, da me je zamikalo ogledati si nam tako malo znane gore. Pripovedovali so, da so planinske kočje redko posejane in da hodiš včasih tudi dva dni, ne da bi prišel v naseljene kraje. Tak pohod bi bil nekoliko pustolovski, na vsak način pa zelo zanimiv. Tako kraji kot tudi ljudje in njihove navade so drugačni kot pri nas. Čakal sem na prvo priložnost. Prijatelja Bobija mi ni bilo težko pridobiti za ta načrt. Septembra lani sva ga sklenila uresničiti.

Najprej sva nameravala kreniti iz Sarajeva preko Jahorine, Treskavice, Zelengore in Mag-

Značilni idrijski viseči most. V idrijski občini je takih mostov dvajset.

Foto L. Božič

lića do Durmitorja. Vendar pa sva kmalu ugovitovala, da imava premalo časa, da bi lahko premagala tako velike razdalje. Zato sva se odločila le za drugo polovico: iz Sutjeske preko Magliča in Durmitorja do Žabljaka.

Vedela sva, da bova hodila skozi zelo redko naseljene kraje, torej je bilo treba vzeti čim več opreme. Vedela pa sva tudi, da bo pohod zelo naporen, torej mora biti nahrbtnik kolikor mogoče tanek. Tako se je posvetovalni sestanek hudo zavlekel, rezultat pa je bil nekakšen kompromis: cel kup hudo potrebne opreme je ostal doma, nahrbtnika pa sta bila težka ko cent. Prijatelji so naju strašili, da so te planine divje, saj se tam najdejo malodane celo levi, vendar sva sklenila biti junaka in sva odšla na pot brez orožja.

Na vlaku proti Sarajevu bi pa svoje mnenje kmalu spremenila. V kupe so namreč prišla štiri dekleta in to vsaka s svojo »zaresno« puško. Ko sva povedala, kam sva namenjena, so dejala, da sicer za Sarajevo puška zadostuje, da pa morava za Durmitor imeti vsaj top srednjega kalibra. Pa se tudi sedaj nisva dala zastrašiti. Dekleta so šla namreč v Sarajevo na strelsko tekmovanje.

Od Sarajeva do Foče sva si od znotraj ogledala znameniti ozkotirni »čiro«. Hudo je bilo le to, da v ozkih dolinah Prače in Drine vozi skoraj več pod zemljo kot nad njo. Ker se nikomur ni ljubilo zapirati oken, sva se za začetek namesto svežega planinskega zraka pošteno najedla saj. Nekoliko sva si opomogla v avtobusu od Foče do Tjentišta.

Dolina Sutjeske je zelo slikovita. Sedaj gradijo moderne ceste, saj drži tu preko pot iz Beograda v Dubrovnik, pa tudi kraji, znani iz partizanskih bojev, bodo lažje pristopni. Ogledala sva si znano kostnico, nato pa sva še krenila do groba komandanta Save Kovačevića. Po vojni so menda v teh krajih ležale človeške kosti kar v kupih. Sedaj tega ni več, pač pa še vedno pripovedujejo zgodovino debla, vsa prešetana od krogel.

Ker sva bila tisti dan namenjena še do Trnovičkega jezera pod Magličem, sva pohitela. Najboljši pristop je po dolini Sušni potok. Pravili so nama, da je ta dolina ena od redkih, kjer so še pravi pragozdovi, ki se jih še ni lotila sekira ali žaga. Ob petih popoldne sva se napotila po široki poti proti jezeru. Ker so nama spodaj povedali, da je do jezera štiri ure, nisva upala, da bi ga lahko dosegla pred temo, in sva sklenila, da bova pač nekje postavila šotor. Pragozd je bil res zanimiv. Takih gozdov v Slo-

veniji nismo vajeni. Debla ogromnih bukev in smrek so imela po večini premer večji od metra. Ogromne krošnje dreves prepuščajo le malo svetlobe, tako da hodiš v mraku. Kolikor pa je še praznine med debli dreves, jo zapolnjujejo vsevprek nametana podrta in trohneča drevesa, ki so omagala v boju za svetlobo in hrano, ki pa jih nihče ne odstrani. Na nekaterih mestih je potoček, ki teče po dolini, napravil majhna močvirja. Tu zelo na gosto raste ogromen lapuh in neke trave, ki so nama segale preko glave. V tisti višini zaslišiš le včasih v daljavi vreščanje kakega ptiča in zdi se ti, da boš zdaj zagledal jato opic, ki se bo vrešče pognala po vejah nad tvojo glavo.

Namesto opic pa sem zaslišal prijatelja, ki me je dramil iz lepih občutkov z neromantičnim vprašanjem, kje in kaj bova večerjala, ker se že mračí. Ravno tedaj sva srečala pastirja, ki nama je povedal, da je dobre pol ure više kočá, v kateri živijo delavci, ki pripravljajo les. Ker je bila pot kar dobro vidna, sva pripravila baterijo in krenila dalje. Pa se je kmalu zgodilo, kot je že Prešeren povedal: »... steze mu zmanjka, noč na zemljo pade, ... vzdignati vidi leva jezno glavo«. Poti je res zmanjkalo. Že sva se menila, da bova morala postaviti šotor. Tedaj pa sva v daljavi zaslišala veselo prepevanje in ko sva jo mahnila proti glasovom, sva si priznala, da nama še nikoli niso srbske narodne pesmi tako ugajale. Delavci so naju prijazno sprejeli, deležna sva bila celo njihove večerje, pa seveda »rakije«, nato pa sva lahko celo prespala v njihovem šotoru in bila sva kar vesela, da ni bilo treba postavljati svojega.

Naslednje jutro sva že zgodaj vzela pot pod noge. V slabi uri sva bila pri Trnovičkem jezeru. Kraj je idealen za taborjenje. Kdor si želi samote in miru, ju bo tu našel na pretek. Žive duše nisva opazila v bližini, ko sva postavljala šotor na krasnem travniku ob jezeru. Sem gori nedeljski turisti ne zaidejo. V čisti jezerski vodi se zrcali proti severu Maglič, proti vzhodu in jugovzhodu pa zapira skoraj četrtino obzorja gladka in po vsej dolžini približno enako visoka stena Trnovičkega Durmitorja. Za plezanje je odlična, kar pove že to, da sva našla v vodniku opisanih kar šestnajst smeri, čeprav je precej odročna.

Za lenarjenje ni bilo časa. Kar hitro sva jo mahnila proti severozapadni steni Magliča, kjer sva se hotela spoprijeti z lažjo smerjo, ki so jo kot večino drugih smeri v teh krajih prvič preplezali Slovenci. Vreme je bilo dokaj lepo in po poti sva si lahko ogledala pokrajino. Jugo-

zapadno od nje je ležala dolina Sušni potok, desno od nje pa dolina Peručice, ki je še bolj znana po svojih pragozdovih. Obe dolini držita v dolino Sutjeske. Nad to se na zapadni strani dvigajo prostrane planote in vrhovi Zelengore, še dalje od nje proti severozapadu pa sva slutila Treskavico. Jugovzhodno od naju se je lesketala gladina Trnovičkega jezera. Na jugu, na drugi strani doline Sušni potok, pa sva gledala nekoliko nižji greben manj znanega vrha, pod njim je bilo mogoče razločiti izredno gladko, kakih dvesto metrov visoko steno, kjer ima navdušen alpinist še lepo priložnost najti nekaj prvenstvenih šestic. Proti severu pa nama je zapiral obzorje masiv Magliča.

Pod steno sva prišla z dveurno zamudo, šele ob enih. Opis smeri ni posebno natančen, vendar se je prvi del lepo ujema. Čudila pa sva se, da sva že po nekaj raztežajih prišla v lažji svet in sva za smer, ki ji vodnik pripisuje tri ure, porabila manj kot dve. Ob treh sva bila na vrhu in sva komaj ujela svoj »vozni red«. Ni nama bilo žal, da sva na tako dolgi turi nosila s seboj vso, kar precej težko plezalno opremo. Hoja je bila sicer zaradi lepe okolice zanimiva, vendar hoja je le hoja, medtem ko je plezanje šport, merjenje moči, tekmovanje s steno in s samim seboj. Če človek ne uganja kakega ekstremizma, ni posebno nevarno, le previdnosti je treba večjo mero kot pri drugih športih. Nekaj lažjih vzponov je poskrbelo, da najin pohod ni postal dolgočasno »garanje«. Zadovoljna, da se tudi v tem kraju lahko zgledujeva z višine 2386 metrov, sva izkoristila čas še za razgled na sever proti Foči. Nekoliko nejevoljna sva ugotovila, kaj pomeni tisto grmenje, ki naju je motilo že vse dopoldne: to je razstreljevanje pri gradnji ceste, ki bo prišla na samo sedlo pod Magličem. Tako bo kmalu mogoče priti z avtomobilom skoro do višine 1900 metrov. Potem z bogom tišina in samota Trnovičkega jezera! Niti uro hoda ne bo peš do njega. Vendar to je zakon civilizacije, ki ima gotovo tudi svoje dobre strani: tudi starejšim ljudem bodo pristopne lepote, ki so sedaj dane le nekaterim samotarskim »garačem«, ljudje, ki pa ljubijo napore in samoto, bodo cesto prav tako uporabljali, z njeno pomočjo bodo lahko poiskali še bolj oddaljene in še bolj samotne kraje, ki jih v tem delu naše domovine prav gotovo ne bo zlepa zmanjkalo. Med kratkim okrepčilom sva slabe volje opazila, da se oblaki spuščajo vse niže in že zadevajo ob vrh. Komaj sva si utegnila za silo ogledati pot za sestop, ko naju je že zajela prava »magla

sa Magliča«. Optimista kot sva, sva še nekaj časa sedela v upanju, da bo megla tako odšla, kot je prišla, ker pa sva namesto razjasnitve dočakala dež, sva jo po pameti ubrala navzdol. Nekajkrat sva zašla in šele v mraku sva, premočen do kože, našla svoj šotor. Za boljše spanje sva še skočila v jezero, potem pa so naju deževne kaplje, ki so bobnale po strehi šotora, zazibale v prijeten sen. Zjutraj me je zdramil hlad, ki pa mi je dal upanje na lepo vreme. Še kar v spalni vreči sem odprl šotor in zunaj me je pozdravil umit sončen dan. Nad jezerom je ležala rahla meglica, vrh Magliča pa je že žarel v soncu. Dobre volje sem prinesel vodo iz jezera in medtem ko je veselo brenčal kuhalnik, se je sonce že prikradlo do naju. Obilen zajtrk nama je dal razen kalorij tudi moralo za celodnevne napore, kajti v načrtu sva imela osem do deset ur hoje: preko sedla pod Magličem v dolino Mratinje, po možnosti pa še del poti po dolini Pive na jug proti njenemu izviru, kjer leži znameniti Pivski manastir. Med potjo je sonce kmalu popilo deževne kaplje na grmovju in travi, nama pa posušilo obleko in čevlje, ki nama jih je dež prejšnji večer tako razmočil. Steno Trnovičkega Durmitorja sva kmalu pustila za seboj na desni, ko pa sva hodila po nekakšnih ogromnih podih, sva kmalu zagledala pred seboj masiv Volujka z njegovo 700 m visoko steno, na jugozapadu pa razsežni masiv Bioča. S podov se pot cepi v štiri doline in kar nekoliko težko sva našla pravo. Tisti dan sva napravila veliko neumnost. Steza se je nenadoma razcepila v manj shojeno, ki je tekla po dnu doline, in v drugo, ki se je vila po levem pobočju. Bolj za šalo kot zares sva krenila vsak po svoji, ker sva bila prepričana, da se ob jezeru nekaj sto metrov niže spet združiva. Ker pa moja pot ni šla mimo jezera, pač pa sem ga skozi gozd zagledal niže doli, sem krenil do njega, da počakam prijatelja. Ker ga pa tudi čez pol ure nisem dočakal, sem krenil nazaj do razcepa, pa ga nisem našel. Nekoliko me je skrbelo, kam je izginil, kajti kraji so bili tako samotni, da tisti dan nisva srečala žive duše, do vasi Mratinje pa je bilo tudi tri do štiri ure hoda. Ko sem preišleval, kako bi sam prespal, sem ugotovil, da bolj klavarno. Imel sem le spalno vrečo, kuhalnik pa mi ne bi nič pomagal, ker nisem imel posode. Končno sem krenil dalje, kajti ostala je edino ta možnost, da je prijatelj krenil nazaj do razcepa, potem pa po svoji varianti višje zgoraj mimo jezera. Pot je držala mimo ogromnega prepada, nato pa po dolgih meliščih, kjer je

bila podobna poti na Triglav čez Prag. Po treh urah hitre hoje sem prišel do prve hiše. Res so me pomirili, da so videli »jdnoga sa ogromnim rancem«. Tu ni moglo biti pomote. Povedali so, da je »otišao glavnim putem«. Šele čez nekaj časa sem ugotovil, da je to edina steza, ki drži skozi vas, je pa precej ožja kot »glavni put« na našo Šmarno goro. Najino srečanje sva v Mratinju zalila vsak z dvema steklenicama piva. Ker sva se namreč v nekaj urah spustila z višine 2000 m na borih štiristo metrov, sva hudo občutila zvišanje temperature in se zelo potila. Pa še pomirila sva svoj strah, kajti »pivce je za živce«.

Mratinje je bila prej majhna vasica z nekaj desetlinami hiš ob stiku Mratinjske doline z dolino Pive. Sedaj pa so začeli graditi štiri kilometre niže v dolini Pive ogromno ločno pregrado, ki bo visoka približno 200 metrov in bo največja tovrstna zgradba pri nas, pa tudi med največjimi v Evropi. Zgradili so naselje barak za štiri tisoč delavcev, ki bodo delali na gradbišču tega velikega objekta, in vas je dobila novo obliko. Za pregrado bo nastalo jezero, dolgo 20 kilometrov in bo segalo vse do izvira Pive, precej daleč po kanjonu Komarnice. Del vasi Mratinje in cesto, ki teče ob Pivi proti njenem izviru, bo zalila voda. Novo cesto že gradijo više gori v pobočju kanjona. Takrat so opravljali na gradbišču šele pripravljalna dela. Zgrajen je že rov, ki prevaja vodo sedanje Pive in omogoča, da je gradbišče suho.

V skladišču delavske menze sva se sijajno založila s hrano. Slabe volje sva izvedela, da je do Pivskega manastira, ki sva si ga hotela na vsak način ogledati, celih 25 km, nato pa sva se razveselila novice, da vozi zjutraj ob šestih avtobus do tja in dalje v Šavnik. Po večerji v menzi sva si še nekoliko mirila živce, nato pa sva že v temi postavila šotor na bližnjem travniku in sladko zaspala.

Zjutraj sva se prebudila točno ob šestih. Z rahlim upanjem, da bo imel avtobus kako minuto zamude, sva v naglici podrla šotor in s polnimi rokami razne krame že nekaj minut pozneje pritekla na postajo. Oddahnila sva si, ko sva izvedela, da avtobusa še ni bilo. Pa ga tudi še uro in pol ni bilo, tako dva sva v miru uredila stvari, se najedla in še nekoliko zadremala. Ko smo se ob tričetrt na osem le odpekljali, smo za prvim ovinkom srečali tovornjak, oba šoferja sta ustavila, se nekaj časa veselo pogovarjala skozi okno in naš šofer je celo povedal najnovejši »vic«. Kdo bi hitel! Saj je

imel avtobus dvajset kilometrov po začetku poti samo dve uri zamude.

Dvorišče Pivskega manastira je bilo prekrito s pokrovčki pivskih steklenic. Že prejšnji dan sva izvedela, da imajo »vašar«. Res naju je jezilo, da ne moreva tja. Samostan je bil zgrajen l. 1586. Dal ga je zgraditi hercegovski metropolit Savatije, ki je baje iz rodu Sokolovičev. Zgradba ima obliko bazilike s tremi ladjami in tremi oltarskimi apsidadami, brez stolpa ali kule. Dimenzije so razmeroma zelo velike: dolžina znaša 23 metrov in višina 13 metrov. Zunaj je človek pravzaprav razočaran, kajti zunanost je brez posebnih arhitektonskih vrednosti. Ko pa vstopi, je bogato poplačan za dolgo pot do izvira Pive. Po vseh stenah so krasne freske, vodnik nam je povedal, da pokrivajo površino okrog 1200 kvadratnih metrov. Večinoma so izredno dobro ohranjene. Vodnik je bil najbolj ponosen na res lepo fresko, ki prikazuje ustanovitelja samostana Savatija, kako drži zgradbo v roki in jo daje »Bogorodici«, od ostalih predmetov pa na tako imenovana »krasna vrata« z lepimi intarzijami. Ta vrata so menda na tekmo vanju v Parizu dobila srebrno medaljo. Razen številnih ikon gotovo zaslužijo posebno pozornost štirje rokopisi evangelija. Trije so okovani v težke srebrne plošče. Njihov rokopis ima umetniško vrednost, posebno inicialke in razni ornament. Najstarejši je bil napisan leta 1509. Umetniška vrednost tega samostana je tako velika, da bo naša država žrtvovala težke milijone, ko bodo celotno zgradbo samostana prestavili okrog sto metrov više, ker bo voda akumulacijskega jezera Mratinje zalila prostor, kjer sedaj stoji samostan. Zanimalo naju je, kako prenesejo freske. Vodnik nama je povedal: Del zidu, približno pol kvadratnega metra natenkrat, prelepijo z neko tkanino in nato odluščiijo celoten omet na tem delu. Ko so zidovi postavljeni na novo mesto, prilepijo omet s freskami vred na steno, nato pa tkanino premažejo s kemikalijami, da se odlepi in freska ostane na zidu praktično nepoškodovana. Seveda to opravljajo posebej kvalificirani ljudje in je to izredno drago delo.

(Se nadaljuje)

GASTON RÉBUFFAT NA MATTERHORNU

Kako srečen bi bil plezalski pionir, če bi nas videl stati v stremenih in z njihovo pomočjo zmagati mesta, ki so včasih bila nepremagljiva, razmišlja Rébuffat v Matterhornu. Ali je to dosežek alpinizma, se vprašuje, ko se odloči, da se s soplezalca ne bo umaknil iz stene. Ni več mislil na lepoto in zgodovino Matterhorna, bil je samo še plezalec-športnik z veliko nalogo pred seboj. Vse je šlo kakor po maslu, tedaj pa je završalo v zraku in naznanilo hudo uro. Lasje so mu sršeli pokoncu, cepin in skale pa so začele »gosti«. V ozračju je pretrgoma začutil elektriko, zdelo se mu je, kakor da jo veter sunkoma odriva. Bilo je 10. avgusta, spričo bližajoče se nevihte pa je bil dan še krajši. Ni kazalo drugega, kakor da poskušajo doseči Solwayevo kočjo po normalni poti, ki v lepem ni težka, v nevihti pa tvegana, če te zajame veter na gladkih plateh, vrhnji del pa je sploh nevaren. Tam so zgrmeli Whympjerju v prepad Croz, Hadow, Douglas, Hudson.

»Na pamet znamo vso tisto strašno zgodbo.«

Huda ura je zajela goro, trije plezalci pa so se umikali naglo in previdno obenem. Navidez protislovje, bilo pa je res, ker je šlo zares. Posegli so po skrajnih rezervah energije in spretnosti. Nevihta je razsajala z vso močjo, sneg jim je jemal vid, veter jih je zanašal, oni pa so bili globoko mirni, čeprav se je bližala trda tema. In ko je prišla, so sestopali vanjo, kakor da bi se potapljali v mlamol brez dna. Zdjenci sta se Rébuffatova tovariša razveselila: Koča je blizu, dajejo nam svetlobna znamenja.

Rébuffat je vedel, da to ni res in da kočje ne bodo dosegli. Moral je najti pot z nevarnega grebena in poiskati kako lévo za zavetje. Kadar se je zabliskalo, so v počastnem soju naredili dva, tri korake navzdol, na kar je bil še »temnejša noč«. Našli so bedno zavetje pod majhnim napuščem. Obdajal jih je nenačuden soj žarečih električnih bakel. Kakor bi goreli snopi žarkov, razpostavljeni po pečeh tam okoli, vse drugače kakor Elijev ogenj. Če treščí v vrh Matterhorna, je samo za hip vse razsvetljeno, nato tema, čez čas pa se strele tiho razdele po bokih gora, kakor skrivnostne vile in pripravljajo novo razelektritev. »Kakšen fantastičen balet okoli nas.« V vrh Matterhorna treska neprestano. Paul Beylier, po poklicu elektrotehnični inženir, je v svojem elementu in jim predava: »Matterhorn je idealen strelovod, masa elektricitete, s katero je nabita zemlja, teče po njegovih grebenih vse do vrha, kjer se združuje z električito oblakov.«

Preprosto kot le kaj! Okoli njih pa snopi žarkov, ki ugasnejo, kadar se zabliska, pa spet zaplamté.

Nato so zapeli. Zakaj le človek rad zapoje, kadar je v zagati?

Če iztegujejo roko izpod napušča, jim na koncu prstov zagori šop žarkov. Kakor ogrinjalo kamelje dlake se okoli njihovih teles in glave ovija iskreči za venec elektrike. Beylier ugotavlja: »Te zlate niti so nenavadno lepe.« »Bivakiramo v fantastični noči, kakršne še nismo doživeli. Veseli smo, da doživljamo te prizore. Spet doživljamo srečo, kakršno dajejo v gorah le bivaki.«

Okoli dveh ponoči so se megle pod njimi pretrgale, zmrazilo se je, začelo je snežiti, znamenje, da je huda ura mimo. Postalo je svetleje, zamežikale so zvezde, zdelo se jim je, da silno, silno daleč, kakor da bi požirale svojo lastno svetlobo. Nato je spet snežilo, vse do jutra.

Ob prvem svitu so se začeli plaziti navzdol. V sestopu je bilo nekaj slovesnega. »Morda zaradi slave Matterhorna, ki je bil po hrumenju neurja ves deviški in neznanško tih nad nami. Bili smo srečni, da smo se lahko večje spoprijeli s snežnim poprhom na požlejenih skalah v svetlobnih tonih jutranjega somračja.« Opoldne so prestopili prag kočje na Hörnliju.

Privezali so si dušo. »Kako malo potrebuje človek, da je srečen! Da smo to srečo dosegli, je gora izpraznila vse svoje vire: Svojo lepoto, svojo zgodovino,

lahke dele vzpona, najtežje akrobatske odstavke, lepo vreme, hudo uro in zdaj še to malico v koči, pa tovariško soglasje med nami. Ves sijaj doživetja pa bi bil brez tovarištva mrzel in suh.«

SNEŽNI ČLOVEK

V zadnjih dvajsetih letih smo v glavnem zabeležili vse, kar se je pisalo o skrivnostnem prebivalcu himalajskih snežnih puščav. Domačega imena zanj seveda ne moremo imeti, nemške, ameriške, angleške in francoske ekspedicije so mu dale ime po snežni pokrajini, v kateri naj bi se ta neopredeljena in neopisana pošast počutila doma. Nedavno je v sovjetski reviji »Znanost in religija« izšel spet članek o tej prikazni, o kateri so že nekaj let molčale tako resne planinske revije kot tudi magazini, ki hlastajo za senzacijami. Ivana Kofman pravi tam, da je bila blizu snežnega človeka, videla pa ga ni! Večji da je od povprečnega človeka, pokriva ga rdeča dlaka, ima poševno čelo, ploščat nos in okroglo brado. Kofmanova ga je, če smemo verjeti, zasledila na Kavkazu, našla njegov brlog z ostanki njegovih jedi. Fotografirala je njegovo sled. Kaj je res, kaj ni res, je potemtakem tudi ob Kofmanovi težko reči. Ni ga videla, opisala pa ga je. Skoro po tistem kopitu: što se babi htilo, to se babi snilo. Kljub vsemu pa je res, da znanstveniki še niso odnehali z mislijo na snežnega človeka.

L. 1889 je novico o njem zasejala neka angleška himalajska ekspedicija, vendar so se zanj začeli bolj zanimati šele po drugi svetovni vojni. Decembra l. 1951 je londonski »Times« prinesel fotoposnetek, ki naj bi ga bil posnel Eric Shipton. Shipton je poročal: »Ob 16 smo zadeli na sledi, za katere je šerpa Sen Tensing takoj dejal, da ima take sledi ‚abominable Snowman‘.« Ker je bil sneg južen, so bile sledi večje od velikega kvedrovca. Noga je imela štiri prste, srednji je bil zelo širok, palec na notranji strani pa manjši in še širši. Sledili smo zverj poldrugi kilometer, nakar so izginile v grušču. Sen Tensing je povedal, da je videl jetija – tako pravijo prikazni domačini – na 25 m, da je bil videti napol človek na pol žival, 170 m visok, z rdečo-rjavo dlako porasel, vendar golega obraza.

Pozneje so odkrili, da imenujejo jetija tudi meč-kangmi, to je smrdljiv, umazan snežni človek. L. 1952 je stari Dyhrenfurth predlagal ekspedicijo, ki naj bi rešila jetijevo uganko.

Na pot se je potem odpravil Sir Edmund Hillary, prvi človek na Everestu, nato odprava, ki jo je finansiral ameriški milijonar Slick, nato odprava londonskega »Daily Maila« in še več drugih. Zadnja leta so se za žival znimali tudi sovjetski znanstveniki, TASS je l. 1964 sporočil vsemu svetu, da so na Kavkazu našli okostje, podobno jetiju.

Nemški znanstvenik dr. Schäfer pravi: Jeti je tibetski medved, *ursus lagomyarius*. Član »Natural History Museuma« ugotavlja: Snežni človek je opica langur. Bavarski misionar Eichinger, ki je 13 let živel v Tibetu, meni: Snežni človek, to je 20 lam asketov, ki se nagi bolje počutijo kot oblečeni. Eichinger je prinesel celo jetijevo sliko – zelo je podoben hippijem in sorodnim sodobnim ekscesom.

Biolog Swan iz San Francisca l. 1960 sodi: Jeti je bajka. Žal mi je, moram pomesti z bajko o snežnem človeku.

Štiri leta nato je zapisal profesor Poršner iz univerze Lomonosova v Moskvi: »Teoretično je možno, da so danes še bitja na stopnji neandertalca. Snežni človek bi mogel biti primer za to.«

Dve leti nato je država Bhutan izdala znamke z jetijevo podobo.

Kofmanova upa, da se ji bo posrečilo srečati ga in da ga bo ujela vsaj – s kamero. Vse kaže, da ima jeti debelo kožo in da mu ni prav nič nerodno, če vleče ves svet za nos.

DVA MANJ ZNANA VRHOVA

Ivan Šavli

2. Breški Jalovec

Breški Jalovec ali Brjaška gora v Beneški Sloveniji je že od nekdanj zanesljiv vremenik. Izza svojih otroških let se spominjam, da se je oče kaj pogosto oziral proti Breškemu Jalovcu ter ugibal, kakšno bo vreme. Če je bil vrh z meglo pokrit, je dejal, Jalovec ima klobuk, slabo kaže. Če je pa v jutranjih urah pokazal jasni, čisti sijaj, smo z gotovostjo pričakovali, da bo tisti dan lepo vreme. Gledal sem na nedosežno, mogočno, preko državnih meja postavljeno goro

z vsem občudovanjem. Mikala in privlačevala me je vedno bolj in bolj. Vroče sem si zaželel, da bi se mogel z njenega temena ozirati po naravni lepoti, da bi videl, kaj je za goro. Jalovec je postala gora mojih tihih želja.

Doba moje mladosti je že davno zatonila. V svojem življenju sem pa vendarle užil nekaj srečnih trenutkov vrh gora. Zvrstil se je tudi dan, ko sem se odpravil na pot, da izpolnim tiho željo mladih dni, da spoznam skrite zaklade v kraljestvu Breškega Jalovca.

»Kam pa kam?« me sprašujejo prijatelji, ko me vidijo planinsko napravljenega.

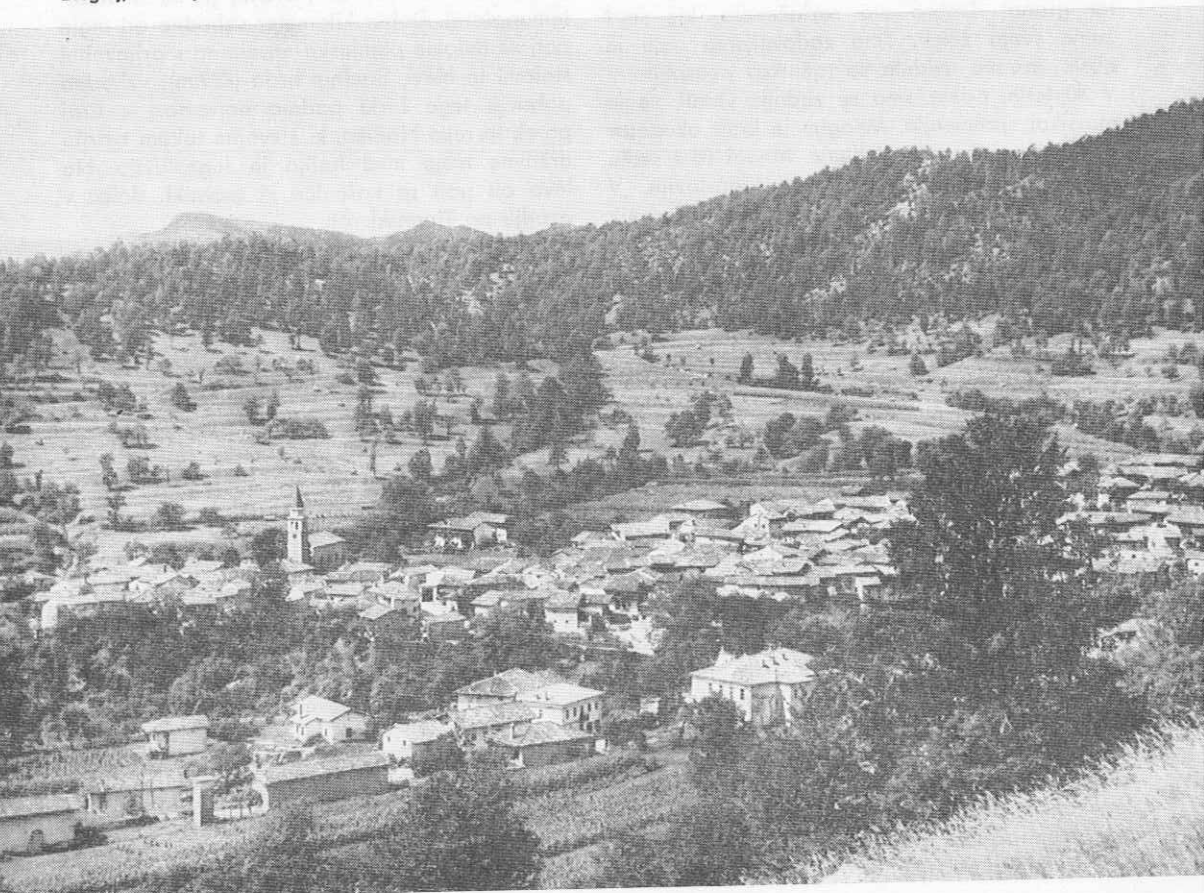
»V Kobariški kot,« jim odgovarjam. Začudeno me gledajo.

»Kaj boš pa delal v tej zaprti dolini, kjer ni izhoda, saj kot je kot, kot vsi ostali, kar jih imamo.«

Redki so izletniki, ki si zaželi ogledati lepoto tega našega zapadno obmejnega kraja. V ob-

Breginj, v ozadju Ivanac

Foto Oskar

dobju monarhistične Avstrije je bil Breginj 58 let (1755–1813) pod Beneško republiko. V domači govorici in običajih Kotarjev še vedno opazamo sledove Beneške republike.

Nočilo se je že, ko me je avtobus pripeljal v naselje ob vznožju Kobariškega stola v Breginj. Živo sem se spominjal, kako so nas italijanski konjeniki 7. junija l. 1915 zaradi krnske fronte kot begunce pregnali tu gor in nas naselili v opuščene vojašnice. Pozneje so nas sprejeli na stanovanje gostoljubni domačini. Tu sem preživel dobo begunstva, zato mi je bila znana ta lepa vas med gorami.

Odločil sem se, da obiščem tudi svoje prijatelje in stare znance. S Petričkovim Lojzetom sva obujala spomine. Še sva se spominjala, kako sva se na polju nad vasjo skrivala pred karabinerji in opazovala na soški fronti italijanski napad na Mrzli vrh. Rakeete se neprestano švigale in razsvetljevale pobočja Mrzlega vrha ter tako kazale avstrijske in italijanske položaje in postojanke. Številni topovi so grmeli svojo divjo pesem. V nočni tišini sva prav lepo videla in slišala regljanje strojnic, eksplozije šrapnelov ter granat. Dobro sva razločevala, kje smrt žanje svojo žetev. Tiho zadovoljstvo naju je obšlo, ko sva uvidela sovražnikov neuspeh.

V 40 letih, odkar smo se zadnjič videli, se je marsikaj spremenilo. Mnogim je kruti okupator v zadnji vojni uničil življenje. Mnogi so s svojo krvjo poškopili zemljo nove Jugoslavije. V dokaz za to nam zgovorno govori spomenik nad vasjo. Na njem piše: »TUKAJ SO 24. 3. 1944 OKUPATORJI UGASNILI ŠTIRI MLADA ŽIVLJENJA, ŠTIRI MATERE SO ZAJOKALE, ŠTIRJE HEROJI BODO VEČNO ŽIVELI!«

Nedaleč od Breginja je izdan izgubil življenje komandant Briško-Beneškega odreda heroj Marko. Za njegova junaška dejanja ga je vodstvo predlagalo v odlikovanje, a tega ni dočakal. Naslednje jutro nadaljujem svojo pot. Oziram se na dolgi greben Kobariškega Stola in na zobčasto Krnsko pogorje. Posebna značilnost Kobariškega kota so senene kope, ki jih vidiš vsepovsod. Samo ob poti levo in desno skozi Javorje jih je bilo preko 80, kot bi postavil stražarje. Po zanemarjenj in zaraščeni stezi skozi pašnik Strmac se pride na most čez reko Nadižo. Ta most je bil narejen v vojnem času leta 1916, ko so Italijani iz strateških ozirov urejali v zaledju fronte cestno zvezo Platišče–Breginj. Leta 1965 pa mu je povodenj močno podkopala temelje, tako da je preko njega onemogočen promet z motornimi vozili. Tod čez se razvija maloobmejni promet za okoliške vasi.

Cariniki samevajo v tej samotni grapi. Cesta onstran Nadiže okrog hriba Volčjaka je dobro oskrbovana. Po eni uri hoje zagledamo prvo beneško vas Platišče (Platichis). Naselje je postavljeno na ravnici nad prepadi pod strmimi bregovi in goščavo. Za hišami so vrtovi s posevki krompirja in fižola. Že na prvi pogled se vidi, da tod okrog vlada siromaštvo in revščina. Pred mnogimi domovi raste visoka trava, stene in mostovži razpadajo, opuščeni so hlevi in gnojne jame. To so znamenja, da se iz slovenskih vasi na Beneškem izseljujejo. Pričujoča slika tu v Platiščih, kjer je bil nekoč sedež občine, potrjuje, da je vaško življenje zapisano počasnemu izumiranju.

Nisem se dolgo zadrževal v tej slovenski vasi. Nadaljeval sem svojo pot po bližnjici do kapele na preval Ravne, nato pa do gostišča Tam na Ravni (Campo di Bonis); verjetno je naziv Bonis ali Boune dobilo ime po potoku Bončič, ki teče po vznožju blagih vzpetin in se proti vzhodu pod drugim imenom izliva v Nadižo. Na severu se v praznični jasnini in čisti lepoti prikaže Breški Jalovec (1615 m) (P. ta di Montemaggiore). Dober kilometer vzhodno od moje poti se dviguje planinska naselbina s prijaznimi stajami in hlevi, Srednje brdo (729 m); vzhodna pobočja tega brda padajo naravnost v Črni potok in reko Nadižo, ki s svojim tokom tvorita državno mejo med Italijo in Jugoslavijo. Na levo ob poti so košenice in travniki, daleč v ozadju pa Tipanski rob.

Sonce je že šlo proti poldnevu, ko sem se po prijetnem odpočitku v gostišču »Tam na Ravni« po lepi izhojeni gorski stezi skozi Tje v Vlaki nameril proti planinskemu naselju Brezje (Montemaggiore). Brezje so izrazito gorsko naselje, najvišje v Terski Sloveniji (830 m); vas je postavljena na prisojni, travnati in položni gladini gore Zavlaka (964 m). V Brezjah je govorica težko umljiva. Več hiš je praznih in zapuščenih; 60 vaščanov je zapustilo svoje domove in odšlo v tujino.

Vzhodno od naselja Brezje je začetek staroslavne beneške Nadiže, ki jo napaja več pritokov. Dva izvirata na južnem pobočju Breškega Jalovca. Najvišje izvira potok Lomanja (R. Dou-salemagna), vzhodno od njega je Beli potok (Rio Bianco). Med Jalovcem in Muzcem izvira Črni potok (R. Nero), ki tvori državno mejo. Niže sprejme izvir Nadiže. Državna meja sprem-lja sedaj tako imenovano Beneško Nadižo do desnega pritoka Legrada (približno 5 km od izvira). Kakor nam pripovedujejo zgodovinski viri, je v davni dobi zemeljske zgodovine tekla

Breginj z Breškim Jalovcem

Foto Oskar

čista in topla Nadiža proti vzhodu in se izlivala v Sočo. Šele pozneje je zaokrožila svoj tok proti jugu, koder teče danes.

Zanimalo me je, odkod izvira ime Brezje. Ima kaj zveze z Brezjami na Gorenjskem? Zgovorni možakar mi reši uganko. Sredi petnajstega stoletja je ušel iz Padovanskih zaporov zapornik Dobezan ter pribežal v te oddaljene hribe. Najprej si je napravil nad Breginjem na Kladi (Kladje) svoje zavetišče. Breginjskim pastirjem pa ni bilo všeč, da bi se tujec svojevoljno šopiril po njihovih pašnikih in motil živino na paši. Zrušili so mu kočo. Prestrašeni Dobezan je bežal pred hudobnimi pastirji čez Lepo brdo skozi gozdove in samotne goščave. Daleč od Breginja pod neprestrmo in gladko goro v samotnem gozdiču Čekonu, kjer je gospodarila divjačina in hlad, si je napravil svojo drugo hišico ter jo pokril z našeto travo in pozneje s kamenitimi ploščami. Nihče ga tu ni motil. Počasi se je udomačil. Preživljal se je z lovom in živinorejo. V bližnji okolici, več ur oddaljenem zaselku Viskorši (Monteaperta), si je poiskal pomočnico, ki mu je pomagala pri njegovem delu in ga spremljala skozi življenje. Ustanovila sta družino. Dobezan je bil še vedno oblečen v jetniško

obleko, zakrpano z raznimi pisanimi krpami. Ljudje so ga imenovali Brezar. Naselbina, ki si jo je iz leta v leto vedno večal in popravljaj, je dobila ime Brezje. Gora nad njim pa Brjaška gora. Iz imena Brezarje je sčasoma nastalo ime Brezje, Brjaško goro so preimenovali v Breški Jalovec. Da je nekaj na tem ljudskem izročilu, nam potrjuje Dobezanov doprsni kip, ki je vzidan v zunanji steni vaške cerkve. Več podrobnosti o nastanku naselja Brezje pa hrani občina Tipana. Tako so mi povedali ljudje.

Prenočil sem pri vaškem lovcu Francu Škrbonu, ki je tudi odbornik v občini Tipana. Med večurnim pogovorom mi je pripovedoval, da v Italiji ne obstaja zakon o zaščiti gorske flore. V gorati Terski Sloveniji cvete trgovina s planinskim cvetjem. Mnogim so planike vir dohodkov. V Čentu (Tarcento) jih prodajajo po 5–6 lir. Prekupčevalci jih skrbno zložene v knjigo odpošiljajo v Nemčijo. Lovec Škrbon, ki je obenem tudi občinski odbornik, ni mogel razumeti, da ta kupčija uničuje planike. Bil je prepričan, da cvetlice v jeseni odmrjejo, pa naj bodo odtrgane ali ne. Spomladi pa nanovo poženejo na drugem mestu. Da je bil v zmoti, je razumljivo. Dr. Henrik Tuma nam pripoveduje v svojih

spisih, da je bilo na Mangrtu l. 1911 toliko belega cvetja, da ni vedel, kam bi postavil svojo nogo, da bi ga ne pohodil. Zaradi požrešne kupčije s planinsko floro planike v Mangrtskih planinah ne rastejo več.

V poletju 1932 je dr. Henrik Tuma obiskal Beneško Slovenijo. Z vodnikom Egidijem Jožefom iz Brezij se je povzpел na Breški Jalovec in nam ga je prav lepo opisal. Da bi bolje doumel planinsko lepoto, ki nam jo prikazuje, sem se odločil, da usmerim svoje korake na Breški Jalovec po stopinjah dr. Henrika Tume. Sonce je že žarelo izza Ribežna, ko sem pred potokom Tam za krajem krenil po stezi navzgor. Pot drži na pošev mimo lepo oblikovanega stožca Babice. Za stožcem se steza nagne pod neprehodno melišče, nato pa vzdigne v strmih vijugah navzgor in poševno po visoki travi čez veliko gorsko senožet, imenovano Lopata, ki se pričenja pod vrhom in se vleče vse do struge Lomanje. Razgledujem se po Beneški Sloveniji ter se veselim lepega dne. Pot me v vijugah pripelje na Breški vrh 1499 m. Razgled se odpre daleč na sever in jug. Glavna steza pelje proti Breškemu Špiku. Jaz zavijem levo navzgor po robu, previdno se vzpenjam po grušču, drnu in gosti travi proti Jalovskemu vrhu.

Pred vojno je bilo v obsegu Jalovca več planin Karnahtska, Viškorška in druge. Zadnje leto pa ni nikjer več slišati kravjega zvonca. Vse so opuščene. Na severu pod Jalovskim slemenom je bila Breška planina Tu v doline. Leta 1948 je bila za pastirico Ema Škrbon. Pripovedovala mi je, da planina Tu v doline nima studenca, za živino so napravljeni lopoči, za pastirje se zbira deževnica. V suhem poletju je bila trda za vodo. »Morala sem hoditi uro daleč v neko votlino po sneg, da sem ga stopila in napojila živino. Koliko snega, koliko truda in trpljenja je bilo treba, preden sem napojila 50 živinčet.« V tem letu je tudi v tej planini prenehalo pastirsko življenje.

Ko pridem na vrh Jalovca, kjer je dr. Tuma odslovil vodnika, sem imel svojevrsten razsežen razgled. Kamorkoli se ozrem, krog in krog, kakor daleč mi sega pogled, en sam labirint gorskih vrhov. Neizmerno je veličastvo prostranega višavja. Gledam kakor omamljen. Pred mano je vsa srednja Beneška Slovenija, vsa prijazna naselja gornje Terske krajine (Alta Slavia). Vidim Furlansko nižino, Beneško raven in zamegleno morsko gladino. Prav lepo se nizajo gore, ki dele Karnahto in segajo daleč na jug. Na severu mi pogled hiti na Poliški Špik, Kanin,

Breški Jalovec, dolina Tam na Ravnih, desno vas Brezje

Foto G. Stocco

Bovški Svinjak, Razor in ostalo verigo gora. Na severozahodu se mi prikažejo velikani Monte Duranno 2666 m, Monte Cavallo 2250 m, Civetta 3218 m, M. Pelmo 3168 m, Clautske Alpe s Cima dei Prati 2703 m in ostala rajda visočakov. Gledam na snežnike na koroško štajerski meji in koroško italijanski meji. Pred mojimi nogami je samotarska dolina dolge Učeje, desno Visoki Muzci ter slikovito gorovje s Stolom 1668 m. Bolj proti severo zahodu su Muzci (1860 m, 1837 m in 1785 m), ki v svojem severnem vznožju zakrivajo Rezijansko dolino. Vrhovi v dolgem Jalovškem grebenu imajo vsak svoje ime, dasi po neznatni po obliki in višini. Iz doline jih je težko določiti. Imenujejo se Bik, Karnahstki vrh, Dolga Lanževica, Vene na Vršiču, Špik, Brinica, nato pa sleme zniža proti debru Tera (reka). Vsaka dolina, vsak hribček, vsaka gora hrani v sebi svojo posebnost in značilnost. Za vse pa je značilna ena skupna lastnost, vse so prečudovite, lepe. Sprehod na Breški Jalovec ni bil zaman, dobrotljivo mi je na stežaj odprl vrata svojih zakladov. V poznih popoldanskih urah sem se bogatejši spuščal po strmem rebro Jalovca v dolino.

da so nemara hoteli Bohinjci svoji čitalnici obesiti tudi neke planinstva se tičoče naloge.

Da sta se z bohinjsko pobudo z ustanovitev društva »Triglavski prijatelji« ali »Triglav-Alpenvereina« spomladi 1872 vezali poleg ljubljanske še dve pozabljeni izrecno slovenski pobudi, izpričuje konec doslej neopaženega poročila, ki je izšlo v »Slovenskem Narodu« dne 18. maja 1872 (št. 57) pod zaglavjem »**Društvo gorskih prijateljev**«:

»Iz **Bohinja** bliz Triglava se nam piše 15. maja:

„Prid' vrh planin
nižave sin!« –

Razlega se pomladanski glas in vabi urne noge in zdrava pljuča iz zidovja in mehkužne sape na gore, kjer Triglav kipi v nebo. 9037 črevljev visoko pod milim Bogom biti, in – „Prostom zrakom ptica leti« – srečno svojega življenja se veseliti

„Breztelesen bit' želim –
Menim, da že v neb' živim!«

Brsta Sava – čista sapa – zdrava jed – vzdigne duh in sokolovo sonce oživi misli v kremenov ogenj.

Na planine, na goró! –
Naj beseda naša bo! –

DVA ZAPISA

Dr. Dušan Kermavner

1. Še o predzgodovini Slovenskega planinskega društva

Pred petimi leti sem napisal za Planinski Vestnik (1964) nekaj črtic iz te predzgodovine, zlasti sem izdelal »Celotno zgodbo o društvu „Triglavski prijatelji“« na odkritem arhivskem gradivu in nekoliko natančnejšem listanju po časnikih iz časa pred približno sto leti.

Dve časniški notici pa sta takrat ušli moji pozornosti in zato zgodba le ni bila »celotna«. Prva od teh dveh notic je enovrstično obvestilo iz spomladi 1871 v »Slovenskem Narodu« (št. 42 z dne 13. aprila): »Nova čitalnica z imenom Triglav se je osnovala v Bohinju.« Ta skopa novica sama po sebi pač ne opravičuje, da bi ustanavljanje bohinjskega planinskega društva ugotavljali že v letu 1871, dopušča pa domnevo,

Tako pozdravljenje je slišati na vsak poletni dan in veselo je hoditi v prijateljski družbi po hribih in planinah. – **Društvo gorskih prijateljev** ustanoviti je zahtevanje mnogih naših mladih Slovencev, ki bi radi svojo domovino geografično, geologično in v veselje svoje v prijateljski družbi ogledali. Društvo gorskih prijateljev slovenskih naj bi koristno radovidnost po hribih in gorah oživelo in ohranilo: in v ta namen naj bi bilo v pomoč: a) prijateljski zbori po domače; b) študentovsko popotovanje v družbi; c) lastna biblioteka; d) pripravljanje potov, prenočišč po gorah; e) oskrbljene zanesljivih kažipotov; f) veselje in ljubezen do svojih gora obuditi; g) vesele in srečne popotniške popise razglašati. – Zahtevajo baje nekateri ljubljanski gospodje tako društvo, dalje „Vendija“ in slovenska čitalnica celovška terja ustanovitev „Društva gorskih prijateljev“. Naj torej vzemo gospodje stvar hitro v roke.«

Pisec tega dopisa – gotovo srenjanski kaplan Ivan Žan – je takrat zbiral podpise predlagateljev pravil društva »Triglavski prijatelji«. Ne vemo, v kakšni obliki je graško študentsko »slov-

stveno« društvo na tehniški visoki šoli Vendija, ki je živahno delovalo že dobri dve leti pod vodstvom Radivoja Poznika iz Kroke, izrazilo željo »mladih Slovencev« v Gradcu, da bi se ustanovilo domače planinsko društvo; prav tako ni drugega vira o takšnem sklepu odbora ali zbora čitalnice v Celovcu. Težavno je primerjati vlogo teh dveh pobud z ljubljansko, ki je rodila takrat že nadelavo poti na Triglav in gradnjo kočice na Prodih ali na Ledinah, nad katerimi se vzpenjajo grebeni »snežnikov kranjskih siv'ga poglavarja«.

Od obeh doslej prezrtih časniških notic, ki ne potrebujeata nadaljnjega komentarja, prehajam k opozorilu, da je zmotno mnenje, ki ga še venomer čujemo, da so tisto prvo kočico kdaj imenovali Triglavski tempelj. Zadevo sem – nemara s premajhno ostrino in s premajhno jasnostjo – obrazložil v Planinskem Vestniku 1964 (na str. 105), da so označevali kot »Triglavdom«, tj. Triglavsko katedralo ali kot »Triglavski tempelj« – tisti veličastni podtriglavski prostor, kamor so postavili kočico, ne pa le-ta drobceni objekt! Le po nesporazumu se je ime Triglavski tempelj preneslo od prostora na južni strani ostenja Malega in Velikega Triglava na tam postavljeno kočico. Vir, ki edini vsebuje v oklepaju k nemškem »Triglavdomu« pristavljeni slovenski »Triglavski tempelj«, tj. sporočilo v »Lai-bacher Tagblattu« (št. 191 z dne 22. avgusta 1872) ne pripušča nobenega dvoma o tem, da se je poimenovanje nanašalo na prostorno razgledišče ali »panoram«. Izhajalo pa je iz predstave, da so goro-velikana stari Slovani poimenovali po božanstvu Triglavu ali da je bil troglavi vrh, kakor je viden z juga, posebljen je tega božanstva. Zanj so stari Slovani odkrili naravno katedralo ali tempelj – ne da bi jim jo bilo treba graditi!

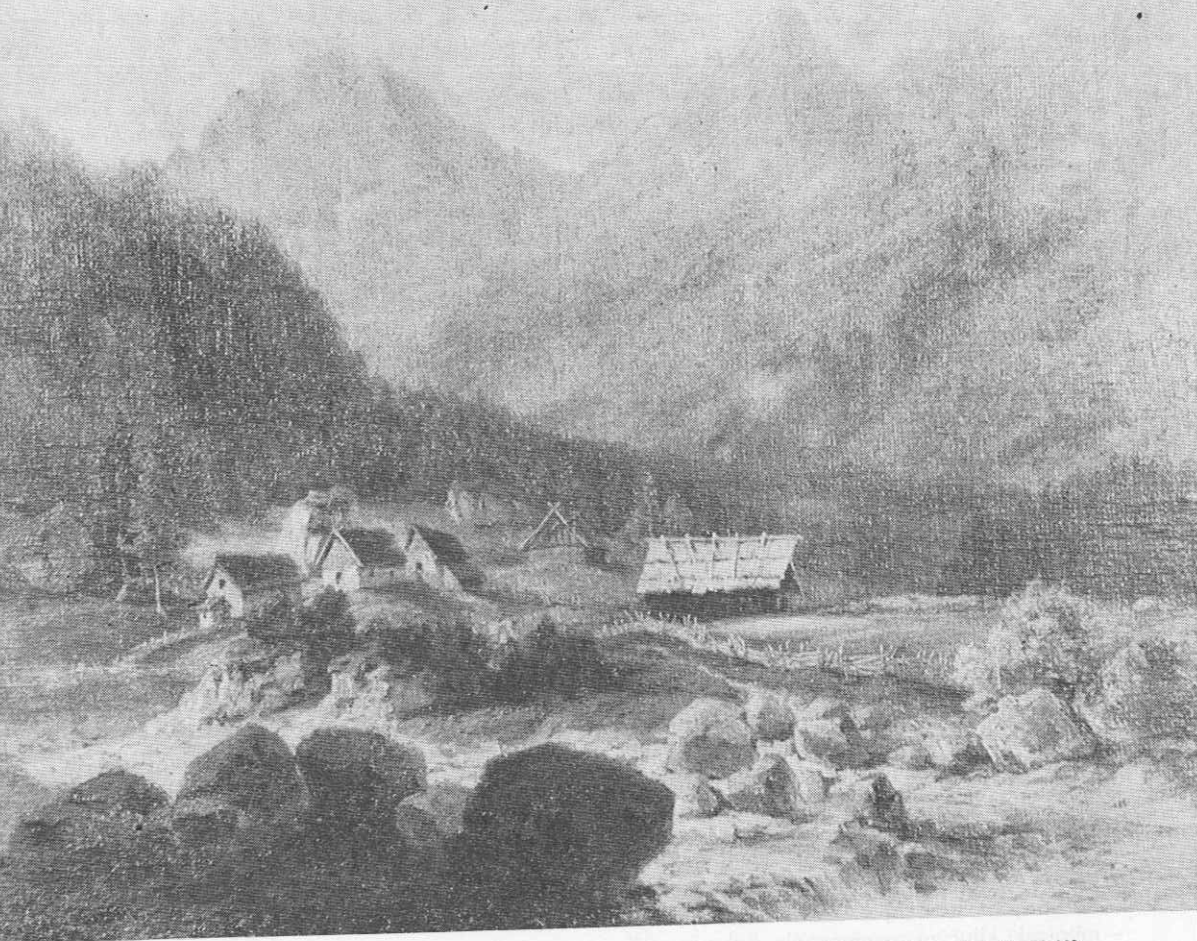
Menda lahko upam, da se bo nesporazum, po katerem se je veliko ime preneslo na majhno stvar, po tem drugem opozorilu iz naše »triglavologije« dokončno izgubil.

Med črticami »Iz predzgodovine slovenskega planinskega društva« sem navedel (str. 159) pripoved trentskega vikarja v letu 1883 o češkem slikarju Havličku, ki je bil tisto leto naslikal v Trenti vrsto krajinskih planinskih podob in se je še naslednje leto nameraval vrniti tja za nadaljnje slikanje. Prepričan sem bil, da bodo po tej objavi sprejeli tega Havlička v svojo evidenco naši umetnostni zgodovinarji. Ko pa sem si ogledal tudi umetnosti del pregleda »Gore v besedi, podobi in glasbi«, sem v njem pograšal sleherno omembo tega češkega prija-

telja naše Trente. Mislim sem si: Če se nihče drug ne misli pozanimati zanj, pa se bom poskusil sam. V dodatkih k češki narodni enciklopediji »Ottovemu naučnemu slovníku« (II/2, 1933, str. 1053–4) sem našel nekaj podatkov o njem. Predvsem je slikar izpričal svojo navezanost na Trento s tem, da si je vzdela ime – Trentan! V omenjeni leksikon je namreč uvrščen kot **Havliček-Trentán Jan**. Rodil se je 24. marca 1856 v Brnu in je leta 1933 še živel. Iz nadaljnega podatka moramo sklepati, da je živel na Dunaju, zakaj označili so ga za »češkega slikarja in litografa, nestorja čeških slikarjev na Dunaju«. Nato so navedli njegove slikarske »motive« in med njimi po dveh čeških področjih še »partije z Alp, doline gornje Trente idr.« Po omembi, da je razstavljal na Dunaju in v Pragi, je še dopisano »Dolina reke Soče« (nemara niso vedeli, da je dolina gornje Trente istovetna z dolino gornje Soče). Izkoristil sem nekaj obiskov v Čehoslovaški, da bi prodrli tudi do Havličkovih trentske podob. A sprva kar ni bilo mogoče najti nobenih sledov: V Pragi njegovih slik niso imeli v evidenci. Menil sem, da bo na Dunaju lažje najti sled do njih, a tam ga med dunajskimi umetniki sploh ni bilo najti (nemara se je omejeval v češki krog in se ni prav nič mešal med avstrijske nemške umetnike). Na Češkem pa je ing. Jaroslav Rulf, znanec iz naših planin, vendarle odkril, da hranijo v zbirki brnskega muzeja na gradu Špilberku dve Havličkovi olji na platnu, eno od njih (25,5 × 33 cm) pod imenom »Pogled v dolino Gornje Trente«, drugo pa nekaj manjšo (20 × 32 cm) pod imenom »Pogled z Miramara na Trst«. Končno mi je prijatelj dr. František Jordán, brnski zgodovinar, ki vzdržuje stike s Slovenci še iz časa, ko se je boril skupaj z našimi partizani, pri-skrbel navadno fotografijo edine doslej odkrite trentske slike Havlička-Trentána iz zbirke muzeja v Brnu (morda bi kaj nudila le v barvnem posnetku).

2. Še nekaj spomina na Franceta Štifterja

Pred kratkim smo brali pod naslovom »Malo spomina na velikega moža« (Planinski Vestnik 1968, št. 12) zanimiv solčavski prispevek s podatki o gorjanskem rodu, iz katerega je izšel France Štifter, in o njegovih zvezah z domačimi ljudmi in kraji po njegovi izselitvi v Rusijo. Izkoristil bi rad to priložnost in napisal nekaj misli, ki izvirajo iz mojega ukvarjanja s Štifterjem, zlasti z nekim njegovim publicističnim

Pogled v dolino Gornje Trente, slikar Jan Havliček – Trentano (olje na platno), Muzej mesta Brna inv. št. 52.648

spisom, ki je pri nas doslej še neznan po svoji vsebini.

Pri nas so sicer sporočili (v Slovenskem Narodu 1894, št. 19), da je ta naš rojak izdal v Rusiji knjižico pod naslovom »Srednja učebnija zavedenija v Karintiji i jih raznarodujuščeje vlijanije na slovenskij Gorotan«, tj. »Srednji učni zavodi na Koroškem in njihov raznarodovalni vpliv na slovenski Korotan«, a nikjer ni bilo najti nobene informacije, kaj se je zdelo Štifterju potrebno povedati nekemu delu ruskega občinstva o ponemčevanju slovenskega Korotana prek srednjih šol. Knjižice ni bilo najti v nobeni doma dosegljivi knjižnici, zastoj sem jo iskal tudi v Pragi in sem že obupal, da mi bo kdaj prišla v roke, ko je niti v osrednji moskovski, tj. v Leninovi knjižnici ni bilo, posrečilo pa se mi jo je najti v osrednji leningrajski, nekoč »imperatorski« knjižnici, ki so jo poimenovali po Saltykovu-Ščedrinu, in sicer je v njej izvod, ki ga je bil Štifter poklonil svojemu prosvetnemu ministru grofu Ivanu Davidoviču Delja-

novu. Knjižica je poseben odtis 19 strani iz revije »Gimnazija« v letu 1893, ki je izhajala v Revelu (današnjem Talínu). Ker sem v nekaj dneh leningrajskega bivanja moral pregledati precej drugega gradiva, se pri Štifterjevi razpravi nisem mogel ustavljati kaj več, kakor da sem jo prebral in si za vsak primer izpisal nekaj odstavkov in stavkov. Ti izpiski so mi prišli zdaj prav, ko lahko na njihovi podlagi dopolnim dosedanje nepopolne informacije o Štifterjevi ruski publicistiki.

Razpravo je posvetil spominu Andreja Einspielerja. Iz dejavnosti tega narodnega buditelja koroških Slovencev je poudaril v posebni opombi njegovo izdanje »Slovenca« v Celovcu in se je spomnil, da je ta list priobčil njegov »prvi opisni članček«, ki ga je napisal v 2. gimnazijskem razredu. Iz njegove avtobiografije (Veda 1913, str. 493) je razvidno, da je takrat opisal božjo pot k Sv. Križu pri Belih vodah, kamor je bil šel iz Solčave leta 1864. Štifterjevo posvetilo Andreju Einspielerju je verjetno v

zvezi z napadi na tega slovenskega buditelja, ki jih je bral v tretjem zvezku korespondence nekdanjega prvega slavjanofila Ivana Sergejeviča Aksakova, ki je izšel l. 1892; ta je bil leta 1860 obiskal vrsto slovenskih javnih delavcev v Mariboru, Celovcu, Ljubljani in na Reki in se je ob tej priložnosti sprl edinole z Einspielerjem, ki ni požrl svojih ugovorov zoper njegove pravoslavno-ruske nazore in mu je zato edini med slovenskimi znanci obtičal v želodcu. Štifterja je brščas ta sodba hudo prizadela in je nemara prav zaradi tega, da bi ji mogel posredno s posvetilom Einspielerju ugovarjati v deželi, kjer je bil le-ta napaden, napisal razpravo o koroškem problemu.

V razpravi je izhajal od dejstva, da je bila inteligenca na Koroškem splošno ponemčena, bodisi da je že izgubila zavest o svojem slovenskem izvoru ali pa se ga sramuje in zaničuje vse, kar bi utegnilo kazati nanj. Omenil je, da je nedavno popotoval po Koroškem – potemtakem je bil na drugem obisku v domovini nekaj let prej in bo držal podatek njegovega sina Vladimira v nekrologu, da je bilo to leta 1889 – in da so ga takratni vtisi »navedli na skrajno žalostna razmišljanja o stanju rudarstva v Korošanu v narodnostnem pogledu.«

Tu se nam že razkrije miselna neenotnost razpravice: od ponemčene inteligence je preskočil v narodnostni položaj v rudarstvu. Tu je našel – mitološki ključ za razumevanje, kako je prišlo do ponemčevanja severnega dela Koroške, ki je bil nekdanj v srednjem veku poseljen s Slovenci! Stare Slovane si je zamišljal tako, da »so se ogibali vsakršnim obrtnim poklicem, posebej pa še rudarskemu«, in sicer zaradi tega, ker je bilo po njihovem pojmovanju »greh vdirati v nedra (notranjost) matere-hraniteljice, tj. zemlje.« Opazil je, da »se še dandanašnji starokopitni ljudje v slovenskem delu Koroške držijo takšnega nazora« (nemara je tako presojal bojazen pred proletarizacijo, pred odhajanjem sinov z gorskih kmetij med knape). Predstavljal si je, da je zlasti »v novejšem času pridrvela v deželo velikanska množica tujih delavcev,« in si je zamislil, da »se je vseljevanje tujcev vseh mogočih poklicev začelo v panogi rudarstva že od prvih njegovih začetkov, dokler ni v našem času zavzelo neverjeten obseg.«

Lahko si tudi za Koroško zamislimo – čeprav bi nas nepopolni zgodovinski viri tu puščali na cedilu – da so nemški fevdalni gospodje na cerkvena in posvetna zemljišča privabljali in naseljevali tudi prav znatne skupine večjih rudarjev – zlasti iskalcev zlata in srebra v koroške

gorske doline, kjer so v srednjem veku pridobivali nemalo rud, zlasti dragih kovin, in da so prav te skupine potem etnično-jezikovno prevladale med redkejšim slovenskim prebivalstvom, od katerega so priseljenci prevzeli krajevna in ledinska imena tako, da so od njih izvedeni priimki prešli tudi nanje. Kar se dotoka nemških iskalcev rude in kopačev tiče, ne bi bila Koroška nobena izjema, saj so jih tudi nemški vladarji privabljali na rudonosna pogorja vse do balkanskih dežel, kjer so rudarje nato sploh imenovali Sase, čeprav so bili že etnično-jezikovno pomešani.

Štifterjevo mitološko razlago pa imamo lahko samo za domislek, ne pa tudi za izsledek. Motil pa se je Štifter tudi, ko je zatrjeval, da so se v »novejšem času«, tj. v 19. stoletju, množično priseljevali na Koroško tuji delavci.

Osrednja Štifterjeva – mitološka – teza se ni vključevala organsko v razpravljanje o vlogi srednjih šol v germanizaciji Koroške. Gotovo je sprejemljiva njegova sodba, da je pouk v nemškem jeziku in zlasti duhu na koroških srednjih šolah tudi prispeval k ponemčevanju. Toda to je veljalo prav tako za osnovno šolo. Očitno se je lotil problema z neustreznim prijemom. S takšno sodbo sem nezadovoljen odložil Štifterjevo knjižico, h kateri me je bolj ko kakšno pričakovanje, da bom v njej našel kakšne uporabne nove misli, vodila želja, da bi si razrešil uganko njenega naslova.

Vsa čast takim vnetim domoljubom, kakršen je bil ta solčavski rojak, toda za epiteton »velik« pa že morajo pokazati nekaj ali tudi precej več, kakor pa so ga mogli s še tako vnetim domoljubjem. Takšen epiteton si zaslužijo osebnosti z nekim nadpovprečnim delom ali dejanjem, ne pa zgolj z odličnim opravljanjem svojega poklica in tudi pobudnostjo, ki sega prek tega, kakršno je gotovo treba priznati Štifterju. Nimamo osnove, da bi sledili hiperbolični oznaki Ivana Vrhovnika v nekrološki notici o njem, da je bil »velikan po duhu in srcu«.

K temu kritičnemu pomisleku me je pripravilo obžalovanje njegovega najljubšega sošolca na celjski gimnaziji in prijatelja do konca Karla Slanca, ki se ni mogel potolažiti, da rojak s tolikšnimi darovi znanja in prikupnosti ni ostal v domovini, kateri bi bil mogel veliko več dati, kakor je to mogel storiti kot profesor v Kalugi. To samo za Štifterja izraženo obžalovanje pa velja tudi za vse druge eks-slovenske profesorje v Rusiji, npr. zlasti tudi za idejno Štifterju tako sorodnega Davorina Hostnika, ki si je prav tako močno prizadeval, da bi iz daljne Rusije

pomagal naporu naroda, iz katerega je izšel, s koristnimi informacijami in nasveti. A kako malo teže je najti v vsem tistem njunem »vnetem dopisovanju« in zlasti tudi v tako malo praktičnem »prizadevanju«, da naj bi Slovenci svojo slovensko narodnost reševali pred germanskim in romanskim pritiskom posredno s tem, »da bi prevzeli Ciril-Metodovo cirilico in bogočastje«. Menda je bilo še premalo obrazloženo, kako niso preroki te zamisli – pri vsej svoji dobri nameri – Slovencev prav nič pomagali spravljati na boljšo ali pravo pot, zakaj ohraniti smo se mogli in ohranili smo se kot Slovenci in Slovani le s svojo slovensko dejavnostjo. Splošna slovenska zavest nam je rabila kot močna moralna opora, rešilne dejavnosti iz korenin v domačih tleh pa ni mogla v nobenem pogledu zamenjati. Odhajanje mladih slovenskih profesorjev v Rusijo pred devetdesetimi do sto leti je sicer pomenilo razvijanje slovensko-ruskih stikov, predstavljalo pa je prej pasivo kakor aktivno v naši narodni bilanci.

Tako je gledal konkretno v primeru, o katerem pišem, dr. Karel Slanc, ko je že leta 1889 (Slovenski Narod, št. 243) tako žaloval »za onim štiftarjem, za kojega [mu] bo večno žal, da ga je slovenska domovina izgubila.« Ko je devet let pozneje Slanc po pismih agitiral za denarno zbirko v prid ob upokojitvi gmotno ogroženemu Antonu Aškercu in je v ta namen pisal tudi štiftarju v Kalugo, je izrazil bojazen (v pismu Vatroslavu Holzu dne 31. maja 1898), da bi štiftar hotel Aškercu spraviti v Rusijo, kjer bi bil »za naš boj izgubljen«. V nekrologu Franju Štiftarju, ki ga je prinesel na uvodnem mestu celjski »Narodni list« (1913, št. 17), pa je Slanc potem, ko je živo opisal tako pobudno osebnost najbolj razgibanega sošolca, presodil: »Škoda, da se je Štiftar odločil za kariero učitelja starih jezikov, izvoliti bi imel jus in postati advokat. Ni bil govornik, ali doma bi ostal in postal predober organizator narodnih bojev štajerskih Slovencev,« v tem ko »je v Rusiji postal Rus.« Isto misel je zapisal tudi Štiftar sam v svoji avtobiografiji (Veda 1913, str. 493), namreč da »bi bil postal doktor pravic in zaščitnik poniženih in ubogih parijs slovenskega naroda, če bi me ne bila zbila s poti prirodna slučajnost, ktera je vselej ostala za mene usodepolna.«

Ne glede na to, da ni ostal v domovini kot žrtev naključja in da ni tu odigral nemara bolj ustrezne mu in večje vloge, je prav, da ga kot Slovenci in ljubitelji domačih savinjskih gora ohranimo v spominu.

V DOLINI BAVŠČICE

Tone Strojín

Edim na kraju, od koder se tako lepo vidi na Jalovec in Bavški Grintavec. V dolini Bavščice sem. Za menoj so ostali dogodki dneva in v sebi doživljam turo. Prehodil sem dolgo pot, od Vršiča preko Špika, Škrbine za Gradom v Bavščico. Zdaj počivam na pokošenem travniku, obdanem s kamnito ograjo. Posušeno seno nabrano v kope sveže dehti. Večeri se. Na Jalovčevem vrhu lebdi oblček. Kot vzdih se je gori izvil oboka. Skalnata pobočja Bavškega Grintavca rdijo v večernem soncu, a dolina že počiva v senci. Razdrapana pobočja temnijo vedno višje, le skalnati zid nad dolino še boža sončni svit. Dolgo strmim v nastajajoči večer. Šele hlad me opozori pred nočjo.

Eden najlepših trenutkov iz življenja planinca je počitek v gorah. Morda se odpraviš na turo, da boš na nekem, tebi posebno ljubem kraju posedel, hoteč tisti razgled vsrkati vase. Na ta kraj se boš morda vračal spet in spet.

Teško se odločiš, kateri kraj ti je bolj pri srcu. Iščeš ga, vedno znova, nikoli popolnoma zadovoljen nad najdenim – tako kot v življenju. Morda je to gibalo planinskih sanj? V tem iskanju je mik in čar planinskega življenja.

Ko si že vse prehodil in se morda odločiš za kraj, zopet ne veš, v katerem trenutku in času ti je bil najlepši in vse iskanje se ponovi. Kje je tvoja sreča? V tem iskanju ostajaš – mlad.

Istega dne sem se odpravil z Vršiča. Posprenilo me je oblačno vreme. Že sem upal na prijetno hojo, ki v vročih julijskih dneh po južnih pobočjih Mojstrovke v soncu niti malo ni prijetna. Bavški Grintavec, Jalovec in triglavska sosesčina je čista, čeprav je oblačno. Skoraj vodoravna pot me opazno približuje Zaveetišču pod Špikom. Moj prvi današnji cilj.

A glej, nad gozdno mejo, kjer se prične rušje, padejo prve kaplje. Kmalu pride še pohleven dež, ki se okrepi v ploho. Pod pelerino se peham kvišku. Moker sem od potu, ne od dežja. Malo pred zavetiščem se nad Velikim Pelcem zasveti modro nebo. Najhuje je mimo. Na pragu zavetišča me pozdravi še sonce in stari

oskrbnik s toplim čajem. Videl me je in razumel mojo željo. Taki so pravi oskrbniki v gorah.

Za mizo v koči se gnete skupina planincev. Vsi na Jalovec. Kaže, da so transversalni vrhovi postali modna zadeva. Ostali vrhovi in doline ostajajo ob strani. Tok planincev jih obide, niti ne pozna jih. Povem jim svojo planinsko pot. Zmajejo z glavo, niso še slišali.

Pot na Škrbino za Gradom drži v skalnato kotanjo. Snežišča na severni strani Pelca nad Krnicami delajo strma melišča še težja. En korak kvišku, tri nazaj. In to v poletni pripek! Tu in tam vzpodbujajo markacija. V senčnatem zavetju, še na trentarski travi, počivam.

Škrbina na grebenu je vredna svojega imena. Onstran Škrbine globina jemlje dah in previdno se spuščam navzdol. Korak je dovolj za večnost. Sledijo vrvi za moralno oporo. Ko se stena položi v travnato vesino, tudi napetost popušča.

Zdaj je čas za poglede. Tik nad sedlom prepodim gamsa, da prožno odskače v varnejše zavetje. Redko ga tu zmoti obiskovalec gora. Na sedlu Brežič počivam. Nisem prvi, ki si ga je izbral. Ograda iz kamnov priča o ljudeh istih misli in pogledov.

Mogočna se grezi južna stena Jalovca v globine Koritniške doline. V enem loku padajo siva skalovja v strma melišča. Grapa, ki jo opaziš na zahodu, če greš iz Špičke prek Velikega Ozebnika pred južnim vstopom na Jalovec, je tu še grozljivejša. Skalni zid od Jalovca tja do Bavškega Grintavca vabi na prečenje. Koliko alpinistov ga pozna?

Kraj je prav po Kugyjevo izbran. Uživam ta pogled. Tak počitek te poplaja za gazenje po snežiščih, pehanje po meliščih, močjo z neba in izpostavljanje po skalnih policah.

Zakaj potem v gore? Sediš in razmišljaš, zakaj si tu, zakaj ne postopaš na Vršiču? Ni ti na razpolago izbira osvajačočih pijač, žejen si, srečen ob razgledu. Hodil si dolge ure v rušju, dežju in vročini, vesel si, da si spoznal ta kraj. Še se povrneš. Veš, kaj boš dal in kaj boš dobil. Zakaj si utiram pota v gore? Kaj je danes smoter planinstva? Je to zgolj čisti športni užitek, družabnost, želja po odkrivanju krajev, alpinistična slava, osebno uveljavljanje, jaz sem bil, ti nisi bil, ali stopnica več na družbeni lestevici ali morda le počitek v naravi? Motivov je toliko kot ljudi. Tudi v tem je svoboda planinstva. Skupni imenovalec je le stremljenje za nečim, za zavestjo, da si dosegel, kar si želel in kar je prosto prepuščeno

tebi. To je tista sproščenost planinstva, ki te vabi in zvabi v gore.

Kaj je danes še planinstvo? Se pripeljati na Vršič, občudovati gore in se odpeljati nazaj. Se pravi, vseeno biti v gorah.

Hoditi ali pripeljati se na Vršič pomeni fizično navzočnost v gorah. Cilj ostaja isti, le način in sredstvo sta drugačna. Torej je tudi intenziteta doživetja različna.

Je torej intenzivnost doživljanja gora s fizičnimi in duhovnimi silami tisto, kar dviga ceno pravemu planinstvu?

Prepričan sem, da je.

Vem, da zaradi tempa življenja potrebujem intenzivnejša duhovna doživetja. Tehnizacija gora omogoča časovno daljše in lažje doživljanje gora, ne da bi človek vpregel svoje fizične in duhovne sile. Olajšanje pristopa je hkrati osiromašenje klasičnega doživljanja gora. In kaj sploh pomeni doživljanje gora? Doživljanje sebe in svojih sposobnosti v gorah. Zavest, da si sam ali s tovarišem sposoben biti tam, kamor se obračajo daljnogledi večnih nedeljskih avtomobilistov.

Do Škrbine za Gradom segajo markacije, pot naprej je skrita med zelenjem. V samoti ubiram pot navzdol. Dolina je moja vodnica.

V dolu se pase drobnica, nižje doli me sprejme gozd. Pastirska pot je slaba, da se spotikam. Da, taka je ta dolina. Zapuščena, le redke planince tu ubira svoja samotna pota. Pastirji na planini Bala so edina živa bitja. Imajo mleko, edino, kar imajo. Koliko let je šlo mimo njih? Mladi so odšli v mesta po boljši kruh. Stari pasejo, drvarijo, kolikor morejo. In z vsakim od njih je del starožitnosti teh krajev.

Na izteku Bavščice se pot položi. Prijazni domačini me gostijo z mlekom, za ležišče si izberem senik. Danes bi lahko prespal v Alp-hotelu v Bovcu ali morda na Voglu. Brez truda z avtobusom ali žičnico bi prispel tja, kjer bi me čakala postelja. Ravno tako bi zjutraj ali zvečer opazoval gore. A za nekaj bi bil prikrajšan, čeprav svež in spočit. Za poglobljeno doživetje gora. Tu v Bavščici me čaka spanec v dišeči mrvi. Vsako doživljanje zahteva svoje okolje. Klasično planinstvo pridobiva v pomenu in postaja vrednota za človeka.

Po večerji posedim na travniku pod trentskimi Pelci, ki se jih turistični tok izogiba. Pelci so še klasična tla, vredni, da jih spoznamo od blizu. Zato cenimo gore, te trentarske goré. Še dolgo strmim v nastajajoči večer pod julijskimi zvezdami. Vso noč so mi pred senikom pošumevali kostanji.

PRIJATELJI PRIRODE

(Spomini na dvojni razpust)

dr. Avgust Reisman

Prijatelj prirode je delavsko turistično društvo, ki je bilo ustanovljeno še pod Avstrijo leta 1895, ko je spadala pod Dunaj kot glavno državno mesto vsa današnja Slovenija, Hrvaška in Bosna s Hercegovino. Deloval je tedaj na Dunaju že meščansko usmerjeni alpenverein, ki je posegal tudi v naše Alpe.

Na Dunaju je rastlo v tistih letih socialistično delavsko gibanje, ki je moralo predvsem dvigniti kulturo delavstva, če je hotelo doseči njegovo ravnopravnost pred oblastmi in zakoni. Politično življenje samo ni zadostovalo, čeprav se je mogočno razrastlo. Delavstvo je bilo treba odtegniti gostilni in mu izpolniti prosti čas s plemenito zabavo. Tako so dne 16. septembra 1895 ustanovili na Dunaju delavsko turistično društvo »Prijatelji prirode« (Die Naturfreunde). Med ustanovitelji je bil tudi poznejši predsednik avstrijske republike dr. Karel Renner.

V začetku so imeli prijatelji prirode težave celo med samimi delavskimi voditelji. A kmalu jih je lepa ideja premagala. Že leta 1897 so ustanovili prvo podružnico v industrijskem mestu Steyeru in izdali društveno glasilo »Der Naturfreund«, ki je imelo takoj 400 naročnikov. Podružnice so rastle od leta do leta, tako da je bilo leta 1900, pet let po ustanovitvi 13 podružnic z 2122 člani. Tisto leto so postavili že prvo svojo planinsko kočjo na Tirolskem.

Kot protiutež meščanskemu alpenvereinu je imelo delavsko turistično društvo težave zaradi pomanjkanja sredstev in opore pri oblasteh, ki so jih vodili povsod nacionalni reakcionarji, sovražno razpoloženi nastajajočemu delavskemu razredu v javnem življenju. Že leta 1905 so bile ustanovljene podružnice v Münchenu, Zürichu, Bernu, Luzernu, Berlinu, Parizu, Londonu in celo v New Yorku. Tik pred prvo svetovno vojno je imelo društvo že 30 000 članov. Delovno ljudstvo je sledilo klicu: V prostem času v svobodno naravo!

Vojne so seveda zavrle planinstvo, po drugi svetovni vojni je stik s prosto naravo nenavadno hitro oživel in jo zblizal s širokimi sloji. Tako ima »Prijatelj prirode« v Nemčiji že čez sto tisoč članov. Svoje postojanke imajo tudi v Franciji, Nizozemski, Belgiji, Izraelu, v Švedski, Danski, Avstraliji, Britaniji, itd. Posebno živahno se razvija v Švici, kjer deluje v Zürichu svetovna centrala PP.

Svoje delovanje je »Prijatelj prirode« razširil še na druge panoge kulturne zabave v prostem času. Prijatelji prirode imajo svoje potovalne agencije, ki prirejajo množična potovanja v

inozemstvo, med drugim tudi k nam na morje. V društvi gojijo fotografijo, alpinistiko, godbo, petje, smučarstvo, taborjenje, čolnarjenje, botaniziranje, gobarstvo ipd.

Prijatelji prirode v Bosni

Avstrijsko socialistično delavsko gibanje se je razširilo že pred svetovno vojno na Balkan. Zelo aktivna je bila železničarska strokovna organizacija, ki je imela močno postojanko v Mariboru v železniški delavnici, in je segla celo v Bosno. Leta 1907 je bila ustanovljena podružnica »Prijatelja prirode« v Sarajevu, kjer je imela ugodno priložnost za planinstvo po tamošnjih bližnjih gorah. Vojna je to delo seve prekinila, a kmalu po prvi svetovni vojni se je nadaljevalo. V Bosni je bilo zanimanje za planinstvo izredno živahno.

V samem Sarajevu so imeli kar pet planinskih društev: Prijatelje prirode, Planinsko društvo v Bosni in Hercegovini, ki je bilo najmočnejše; imelo je pred drugo vojno samo 15 planinskih koč, Planinsko društvo »Romanija« (2 koč), PD Kozmos s kočjo na Skakavcu in Hrvatsko planinsko društvo Bjelašnica. Prijatelj prirode je imel 3 koč: Eno na Boračkem jezeru z dostopom s Konjica in Sarajeva, drugo na Gornji Mičionci »Crepoljsko« v višini 1390 m ter na Prenj planini Jezerce v višini 1750 m.

Razen teh planinskih koč so bile po bosenskih gorah še državne planinske kočje, športne in orožniške. Vsa društva so delovala složno in leta 1935 izdala skupno informativno knjigo »Kroz planine Bosne i Hercegovine«, v kateri so bile v 30 člankih opisane bosenske planine s slikami in preglednimi kartami.

Planinska društva s sedežem v Sarajevu so imela svoje podružnice po manjših mestih Bosne in Hercegovine: v Tuzli, Travniku, Dobroju, Usoru, Zavidovičih, Banja Luki in Rogatici.

»Prijatelj prirode« je imel najprej le podružnici v Tuzli in Zenici, a je pozneje postal osrednje društvo s podružnicami po vsej državi. Centrala je bila nekaj časa tudi v Zagrebu pod vodstvom delavskega levičarskega predsednika Weissa, ki je bil zelo delaven in v ožjem stiku s slovenskimi podružnicami PP. Ko je oblast preganjala PP, se je Weiss izselil v Ameriko. Z razvojem delavskega strokovnega gibanja so zrastle tudi podružnice Prijatelja prirode v Beogradu in Novem Sadu. Leta 1933 so priredili vsedržavni izlet iz Sarajeva na goro Durmitor, ki so se ga udeležili tudi Slovenci in kot gostje Avstrijci iz Gradca. Obiskali so Boračko jezero in Prenj planino. (O tem uspelem planinskem potovanju sem napisal poseben članek za Planinski Vestnik. Vodja Mariborčanov na tem izletu Hubert Pelikan še živi v Gradcu kot upokojenec.)

V Beogradu je »Prijatelj prirode« s svojo podružnico postavil na Avali otroški počitniški dom, za katerega je šivilja Marija Vasič poklonila zemljišče. V Vojvodinji je delovala podružnica Prijatelja prirode v Novem Sadu. Zgradila je leta 1936 na Fruški gori lastno pla-

ninsko kočo s pristopom iz Kamenice. Prispevali sta za to gradnjo delavska zbornica v Novem Sadu in delavska zadružna hranilnica v Beogradu. Člani so opravljali, kakor pri vseh kočah PP brezplačno mnoga dela.

Delavski mesečnik »Snaga« v Sarajevu je npr. poročal leta 1933, da so pri gradnji koč na Prenj planini spravljali material za gradnjo s konji po 8 ur daleč, od kmetov pa les po 6 ur daleč z bosenskimi konji. Delavci so štedili vse leto, da so lahko odpotovali npr. iz Maribora na Durmitor. Pri vseh gradnjah so opravljali zastoj težakša dela in tako dokazali, da imajo tudi delavci smisel za take žrtve.

V uvodu knjige »Kroz planine Bosne i Hercegovine« (1935) navaja urednik ing. Jovo Popović, da so pri redakciji sodelovali iz Društva planinara v BiH Jure Popović, sodni svetnik in Suljo Suljagić, šef blagajne drinske finansijske direkcije, od Prijateljev prirode Branko Tadić, urednik Delavske zbornice, od Kozmosa Janko Seljan, pol. pristav, od Romanije ing. Mihajlo Blagojević od Bjelašnice pa dr. J. Flegler in dr. Franjo Raguz, oba zdravnika.

Iz društvenih poročil Prijatelja prirode zvemo, da so člani prispevali denar za gradnje koč, v katerih so potem nastanjevali delavske otroke. Koče so med vojno padle pod upravo NDH; po vojni so jih marsikje popravljala obrtniška združenja. Preostali člani, četudi že v letih, še vedno radi obiskujejo koč, kolikor so ohranjene in dostopne starim kostem.

V sarajevskem mesečniku »Snagi«, ki je objavljala tudi slovenske spise sarajevskih Slovencev, je ohranjen ganljiv opis vožnje v vlaku do Sarajeva iz Maribora in večdnevno bivanje pod Durmitorjem.

Prijatelj Prirode v Sloveniji (Pri otvoritvi Ruške koč)

Dne 8. septembra 1907 je podravska podružnica SPD otvorila na Pohorju pri Arehu svojo Ruško koč. Bila je velika slavnost narodno zavednega občinstva. Iz Ljubljane je prinesel pozdrave profesor Orožen. Prišel je tudi zastopnik Naturfreundov, ki je izrecno pozdravil v imenu društva slovenske planince. Društvena kronika SPD je to pozornost ugotovila v poročilu o otvoritveni slavnosti, medtem ko je bilo naše društvo z meščanskim nacionalnim Bergvereinom vedno v odnosih. Bergverein je čez 5 let, l. 1913, otvoril kot sosed svojo Marburgerhütte. Delavsko društvo »Die Naturfreunde« je torej vsaj leta 1907 v Mariboru že obstajalo. Kaj bližjega o društvu nisem mogel ugotoviti, ker imajo v graškem Naturfreundu pomanjkljivo urejen arhiv. Naši časniki o tem nimajo nobenih poročil.

Ustanovitev slovenskih d-uštev PP

V Sloveniji so bile ustanovljene podružnice Prijatelja prirode leta 1929. Pravila za mariborsko podružnico je banska uprava potrdila s odlokom z dne 19. oktobra 1929, torej že po uvedbi

šestojanuarske diktature. To je tem bolj zanimivo, ker so društvo pozneje držali pod strogim nadzorstvom in ga kar dvakrat razpustili iz političnih razlogov: junija 1931 in dokončno leta 1937. Razen v Mariboru so bile ustanovljene in delavne še podružnice PP v Ljubljani, Jesenicah, Kranju, Trbovljah in Hrastniku. Trboveljčani so si postavili planinsko koč na Mrzlici in v Maleškem.

Vse podružnice so bile povezane s centralo v Sarajevu, oziroma v Zagrebu, ko je bila premeščena tja. Sodelovali so z Zagrebčani, ki so sploh radi hodili na Pohorje in na bližnjo Lisco. Ob 7. obletnici ustanovitve zagrebskega Prijatelja prirode so napravili večji delavski planinski izlet na Lisco 4. oktobra 1931; prišlo je samo iz Zagreba 640 planincev z godbo in pevskim zborom ter naši prijatelji prirode iz Trbovelj, Celja, Zabukovce, Maribora in drugih delavskih središč posavskega revirja. Na Lisci je imel zagrebski predsednik planincev Weiss navdušen govor. Upravni oblasti masovni izlet na Lisci ni bil pogodu.

Neljubo srečanje na Stolu junija 1931

Dne 14. junija 1931 so priredile vse slovenske podružnice Prijatelja prirode iz Ljubljane, Jesenic, Kranja, Hrastnika, Trbovelj, Celja in Maribora skupen planinski izlet na goro Stol. Prišli so tudi povabljeni člani avstrijskih »Prijateljev prirode«, ki jih je v svojem govoru pozdravil kot domačin delavec in takratni voditelj kulturnega in strokovnega gibanja na Jesenicah Jurij Jeram.

Nadaljnje govore domačinov in avstrijskih gostov je prepovedal zastopnik banske uprave. Jurij Jeram je bil obsojen zaradi svojega govora na upravno kazen, kaj bližjega pa iz poročila v »Delavski politiki« ni razvidno, niti višina kazni. Kaže, da je oblast prepovedala vsako poročanje o dogodkih na Stolu v tej zvezi, ker je banska uprava razpustila vse podružnice Prijatelja prirode v Sloveniji.

O samem izletu je poročala »Delavska politika« v Mariboru 20. junija 1931 le to, da so se udeležili izleta člani Prijatelja prirode iz Jugoslavije in Avstrije, ki so prišli deloma že v soboto 13. junija, drugi šele v nedeljo 14. junija na Stol. Planinci so bili iz podružnic Zagreb, Ljubljana, Trbovlje, Hrastnik in Jesenice, vsega okrog 80 članov. Iz Avstrije je prišla cela četa Korošcev iz Rožne doline in blizu 100 članov iz ostale Avstrije. Amaterji so napravili več posnetkov. Ves dopoldan je vladalo na gori ob lepem sončnem vremenu prijetno razpoloženje. Planinci so hodili sem in tja med obema vrhovoma, višjim in nižjim. Predsednik dr. Henrik Tuma se je ob razhodu poslovil od turistov.

Živahno gibanje PP okrog zleta na Stolu

Organizacija Prijateljev prirode se je pravzaprav poleti 1931 šele spopolnjevala in razraščala. Na Jesenicah so šele 31. maja 1931 ustanovili svojo podružnico, ki sta jo prišla

pozdravit iz Zagreba za centralo tajnik Razdrah, iz Ljubljane pa predsednik dr. Henrik Tuma ter govorila o pomenu planinstva za delavstvo.

Sicer so se gorenjski delavci priključevali izletom PP iz Ljubljane, ki je teden poprej pripravil delavski tabor pri Peričniku z godbo jeseniških kovinarjev. V družbi Jeseničanov so prišli v začetku junija 1931 Trboveljčani z Zagrebčani na Gorenjsko, šli na Golico in naslednji dan čez Vintgar na Bled, druga skupina na Kum, potem na Mrzlico in Sveto Goru. Zagrebčani so šli naslednji teden s Trboveljčani in Hrastničani na Celjsko kočo. Po zletu na Stolu so bili Trboveljčani še na Menini planini, kjer so hodili dva dni po 8 ur dnevno. Skupno s Hrastničani so šli še na vrh Lisce in z Zagrebčani na Sljeme. Na Lisci je bilo 87 odraslih in 26 otrok. Ponovno so obiskali Mrzlico, kjer je bila njihova planinska koča. 9. avgusta so našli 200 odraslih in 60 otrok. Seboj so vzeli tudi kotle, da so ženske kar za vse skuhale cenen topel obed. Navzoč je bil tudi predsednik centrale Weiss iz Zagreba ter mariborski neumorni organizator delavskih planincev Hubert Pelikan. Z Zagrebčani so bili v kar najtesnejših prijateljskih stikih, da si kaj boljšega za skupne odnose sploh niso mogli želeli. Samo režimu to ni šlo v račun.

V Celju so 3. oktobra 1931 napovedali ustanovitev nove podružnice PP. Prej so se Celjani in bližnji rudarji iz Zabukovce ter libojski delavci tovarne pridružili izletom PP iz Hrastnika ali Trbovelj.

Razpust

Ko je smotrna vzgoja delavstva za planinstvo pognala prve sadove in so Trboveljčani gradili svoje postojanke, je banska uprava Dravske banovine dostavila vsem podružnicam PP 22. oktobra 1931 odločbo, s katero je razpustila vse podružnice Prijatelja prirode v Dravski banovini, ker so:

1. prekoračile svoje delovno področje in ravnale zoper državni red,
2. ker so dogodki na Stolu dne 14. junija 1931 pokazali, da delajo društva zoper obstoječi red,
3. ker so na zletu padle besede, ki so po zakonu kaznive, a še hujše je preprečila budna oblast,
4. ker PP ni bil nepristranski, saj so se zbirali v njegovem okrilju samo somišljeniki določene politične smeri in se je bilo treba samo pazljivosti oblasti zahvaliti, da ni prišlo do nedovoljenih manifestacij,
5. ker je imel PP tudi zveze z inozemskimi Naturfreundji, kar kaže že samo ime društva. Razpustitveni dekret je datiran z dnem 21. oktobra 1931, podpisan dr. Marn.

Odluk razpusta je bil objavljen v Delavski politiki dne 24. oktobra 1931 brez komentarja, ker ni bil dovoljen.

V Trbovljah so zapečatili arhiv PP in imenovali za upravnika inventarja predsednika planinskega društva Anteja Bega.

Pritožba in popravek dr. H. Tume

Predsednik Prijatelja prirode v Ljubljani in član odbora centrale v Zagrebu, sam navdušen planinec in alpinist dr. Henrik Tuma je vložil najprej pritožbo proti obsodbi Jurija Jerama v zvezi z govorom na Stolu. V pritožbi je dr. Tuma tolmačil delovanje PP in ga primerjal z načeli PP v drugih državah. Banska uprava je uporabila tudi to pritožbo dr. Tume kot razloge za razpust PP v Dravski banovini, češ saj dr. Tuma sam priznava v pritožbi mednarodne zveze PP.

To pričkanje banovine z dr. Tumo o razpustitveni odločbi je dr. Tuma spretno porabil za pritožbo proti razpustu PP. Ker v časniku ni bilo mogoče kakorkoli kritizirati odločbe, saj je moral vsak list pred izidom pred državno pravdništvom, kjer so po dnevnikih navodilih z rdečim svinčnikom črtali vsako polemiko z oblastjo. Dr. Tuma je zato napisal za Delavsko politiko popravek, češ, vi ste me omenili v priobčeni odločbi, da sem jaz sam priznal zvezo Prijatelja prirode z inozemskimi PP. Zato vam pošiljam naslednji popravek, (ki ga je Delavska politika objavila po tiskovnem zakonu o popravkih 4. novembra 1931):

Popravek dr. Tume

»Prijatelj Prirode je vzgojno društvo za delavce, da jih vzgoja v ljubezni do narave in jih odteguje od alkohola v svojih podružnicah v Ljubljani, Jesenicah, Trbovljah, Hrastniku in Mariboru. Centrala je v Zagrebu. Niti centrala niti podružnice niso nikdar stopile v zvezo z Naturfreundom. SPD in HPD predvsem zabava svoje člane v naravi, PP pa imajo globlji cilj: vzgojo delavcev. Res je bil Prijatelj prirode ustanovljen po zgledu Naturfreundov, ki delujejo po vsem svetu in so v prijateljskih stikih med seboj. Navada pa je, da se pri izletih ob meji podružnice pozdravljajo. Tako delajo tudi SPD, HPD in Trudičesko društvo v Sofiji in vsa podobna društva po svetu.«

Po razpustu je nastala v deželi tišina. Nič ni bilo več objav o delavskih izletih na planine, nič stikov s Hrvati v Zagrebu, nobene godbe po delavskih postojankah na gorah. Mrtvilo je leglo na delavske planinske voditelje. Deloma so skrb za vzgojo delavstva prevzele podružnice kulturnih društev »Svobode«, raznih pevskih in strokovnih organizacij. V Mariboru je še ostalo mladinsko društvo »Detoljub«, ki je vodil mladino na hribe s starši vred. Njegov vodja je bil prejšnji predsednik PP Pelikan. Zadnja manifestacija delavskega planinstva je bila 4. oktobra 1931 v proslavo 7. letnice obstoja zagrebske podružnice PP: izlet na Lisco z godbami in pevskimi zbori hrvaških in slovenskih delavskih središč.

V Trbovljah je imela »Svoboda« smučarski odsek, na Mrzlici je pa gradila zadruga »Počitniški dom« svojo kočo, tako da je nadomestila razpuščeno podružnico Prijatelja prirode.

Obnovljeni Prijatelj prirode

8. junija 1932 je objavila Delavska politika v Mariboru, da je oblast potrdila pravila Prijatelja prirode s centralo v Sarajevu in pravico do ustanavljanja podružnic po vsej državi. Ta centrala je namesto prejšnje zveze s sedežem v Zagrebu pozvala planince po delavskih središčih, da obnovijo podružnice PP. Prejšnjo centralo Prijateljev prirode v Zagrebu je namreč notranje ministrstvo tudi razpustilo 15. oktobra 1931. Neposreden povod je bila menda velika manifestacija delavskih planincev 4. oktobra 1931 na izletu Zagrebčanov za sedemletnico njihovega PP na Lisco, katere se je udeležilo samo iz Zagreba 640 planincev z godbo in pevsкими zbori ter številni Slovenci iz Zasavja in Maribora.

Dovoljena obnova delovanja Prijateljev prirode, ki so jo dosegli v Sarajevu po enoletni prepovedi podružnic, ni takoj prebudila slovenskih PP. V rudarskih revirjih so medtem prenesli delavsko turistiko na zadrugo »Počitniški dom«, ki je prirejala izlete na Mrzlico in tam kupila stavbišče za planinski dom, ki so ga začeli takoj graditi. Po dve uri daleč so ljudje nosili na vrh gradbeni material in si kmalu postavili zasilno kočo, kjer so se z mladino vred pri lastnih kotlih zabavali v prosti naravi. Prvi so se prebudili planinci Prijatelja prirode v Mariboru. Že dva tedna po dovoljenju za obnovo nove centrale v Sarajevu so sklicali Mariborčani 27. junija 1932 sestanek za obnovo podružnice in sklenili vložiti pravila podružnice PP v Mariboru. Dne 10. okt. 1932 se je že vršil ustanovni občni zbor oživljene podružnice, ki je izvolila zopet Huberta Pelikana, računovodjo Ljudske tiskarne, za predsednika. Naslednje tedne so že priredili izlete na Pohorje. Pred obnovo podružnice so redno hodili na Pohorje z mladino društva »Detoljuba«. V odboru obeh društev so bili delavci in obrtniki. V Radvanju pod Pohorjem so imeli svoj skromni dom.

Naslednje leto 1933 je podružnica razširila svoje obiskovanje planin. Skoro vsako nedeljo so prirejali izlete na Pohorje in na Kozjak, v poletnih nedeljah pa tudi kopanje v Dravi pri Dogošah. Med člani je vladalo tovariško in rodbinsko vzdušje. Tudi kuhali so si skupno. Stik s centralo v Sarajevu je bil tako trden, da so se Mariborčani udeležili v poletju 1933 celo večdnevnega izleta Zveze PP iz Sarajeva na goro Durmitor.

Polagoma so oživele tudi ostale slovenske podružnice Prijatelja prirode. Obnavljali so skupne izlete in utrjevali zavest delavske solidarnosti. Ljubljanska podružnica PP je na svojem zboru 24. februarja 1936 sklenila prirediti celo izlet v Prokletije in južno Srbijo, Mariborčani pa na Begunjsčico. S tem nista rastla samo zanimanje za gorsko turistiko in ljubezen do narave, temveč tudi čut skupnosti vsega naroda v državi.

V zvezo planinskih društev Jugoslavije

Na občnem zboru Zveze prijateljev prirode v Sarajevu 6. septembra 1936 so sklenili vstopiti kot člani v Zvezo planinskih društev Jugoslavije. S tem so dobili člani PP ugodnosti znižane vožnje po železnici, prenočevanja po planinskih kočah in znižanje na parnikih. Poleg materialnih ugodnosti za člane PP je bila s tem tudi dokumentirana enakopravnost delovnega ljudstva v državi.

Zveza prijateljev prirode v Sarajevu je imela tedaj 10 podružnic s 1200 člani in še celo vrsto svojih domov po Bosni, Hercegovini, v Srbiji in Vojvodini.

Ponoven razpust celotne Zveze PP

V ta lepi razvoj delavske turistike v državi je zdajci zopet posegla roka diktature, ki ji romanje delavskih družin po svobodni naravi ni bilo po volji:

23. januarja 1937, ko so društva Prijatelj prirode ravno polagala na občnih zborih svoje račune o delovanju v preteklem letu, so časniki objavili novico, da je Drinska banovina z odločbo z dne 12. januarja 1937 po §11 zakona o združenjih in zborih zabranila vsako nadaljnje delovanje delavskih turističnih društev »Prijatelja prirode«.

V Sloveniji so bila razpuščena po tem odloku društva PP v Ljubljani, Mariboru, Celju, Kranju in Trbovljah. Policija je društvene lokale zapечатila in zaplenila premoženje. »Slovenec« je v svojem poročilu o razpustu PP v Mariboru pripomnil, da je spadal Prijatelj prirode v Mariboru med marksistične organizacije. Sicer pa ni noben časnik kakorkoli komentiral razpusta, pač zaradi cenzure.

Ta drugi razpust delavskih turističnih društev Prijatelja prirode je ostal končno veljaven in jih člani do izbruha druge svetovne vojne niso več obnavljali. Svojo turistiko so prenesli v svoja kulturna društva, vendar je intenzivnost delavske turistike upadla. V planinskih društvih se delavstvo nekako ni znašlo. Po vojni so si delavci v nekaterih podjetjih ustanovili svoja planinska društva, ki dobro uspevajo. Podjetja sama pa so zgradila domove za rekreacijo delavcev na gorah in nižjih planinah, posebno tudi na Pohorju. Sedaj so naši planinci zopet v prijateljskih stikih s PP v Avstriji.

ALBIN TORELLI – PA SEDEMDESETLETNIK

Vidim sliko reševalcev, bolj prav povedano iskalcev smrtno pone-srečenega Vladimírja Topolovca septembra 1924. pod severno triglavsko steno: zvečine mladi ljubljanski skalarji takole od 17 do 20 let stari. Nekoliko ob strani stoji na cepin oprt Albin Torelli in mrko gleda izpod klobuka s povešenimi krajci, ki bi ga lahko ocenili po Mlakarjevo kot »klofeto«.

Bine pa takrat ni bil samo 17 ali 20 let star, ampak že 26, saj se je rodil jeseni 1898, zato je tudi to pisanje, ki bo po nekdanji navadi PV nekoliko zamujeno, kar pa je treba precej zarezati v rovaš samega slavljenca in njegove skromnosti.

Potem, ko je izkusil Bine kot vojak skoraj dve leti prve svetovne vojne, je stopil v službo pri železnici in obenem študiral pravo. Po diplomi je izbral sodniški poklic, bil sodnik v Črnomlju in Radovljici, od leta 1938 naprej pa v Ljubljani. Prvo leto druge svetovne vojne je prebil v Dachauu. Po osvoboditvi je delal pri predsedstvu vlade SR Slovenije in pri izvršnem svetu. Od spomladi 1953 do upokojitve oktobra 1965 je bil sodnik vrhovnega sodišča SR Slovenije, vendar je še vedno nepokojen in predava na pravni fakulteti ljubljanske univerze ter na višji upravni šoli.

S planinstvom se je začel ukvarjati Bine po prvi svetovni vojni. Malo pred Jugovo smrtjo je z njim in Janezom Kvedrom plezal v sev. zapadni smeri Razora prvenstveno smer (4. VIII. 1924.), kasneje pa je v TK Skala deloval mnogo bolj kot organizator. Napisal je tudi ideološki članek o vrednotah alpinizma v plezalnem priročniku »Naš alpinizem«, ki je izšel poleti 1932. Bilo je tiste čase vrenje v mladih ljudeh, posebej alpinistih, na katere so vplivali od zunaj zlasti Lammer in O. E. Meyer. Bila je želja po samoti in tišini, »da bi lahko slišali glasove hrepenečega srca in klice gora – klice po brezmejni svobodi, samozavestni osebnosti in naj-

bolj iskreni resnici.« Bila pa je posebej in predvsem želja po pogumnih dejanjih v gorah. Faustov izrek: »Im Anfang war die Tat« (v začetku je bilo dejanje) je bilo veljavno geslo za mlade zagnane alpiniste v času, ko se jim je pridružil Bine in tudi kasneje. Odraz tega je moči najti tudi v navedenem Binetovem članku.

V TK Skala je bil Bine od l. 1926 do 1929 prvi tajnik, naslednje leto je postal podpredsednik, vendar je ostal to samo eno leto, do premestitve iz Ljubljane.

Po vrnitvi je bil izvoljen l. 1939. za predsednika disciplinskega sodišča kluba.

Ko se je po osvoboditvi slovensko planinstvo razmahnilo, je tudi Bine stopil v odbor Planinske zveze Slovenije in je že skoraj dve desetletji član nadzornega odbora.

Pri tem Bine ni pozabil »zunanjega« planinskega dela. Vsako leto ga lahko rečemo po naših visokih gorah v družini z znanim skalarjem dr. Mirkom Kajzeljem.

Planinsko zadovoljstvo in sreča naj mu bosta ohranjena še mnogo let!

S. H.

PLANINSKI KVIZ V KRANJU

Deset šol je tekmovalo. Deset šolskih kolektivov se je zbralo, da bi pokazalo svojo prizadevanost, svoje znanje tudi drugim. In uspeli so.

V soboto 17. maja letos so se v veliki dvorani kina Center v Kranju zbrali številni mladi šolarji s svojimi učitelji, profesorji, planinskimi delavci, da bi bili navzoči na edinstveni prireditvi Mladina in gore. Edinstveni, saj take prireditve – v podobnem obsegu – ne zasledimo nikjer drugod v Sloveniji. Pa še povrhu tako skrbno zamišljene in naštudirane. Na njej je sodelovalo deset šol iz Kranja in okolice: iz Kranja štiri – Lucijan Seljak, France Prešeren, Simon Jenko in Stane Žagar; iz okolice pa šest – Preddvor, Šenturška gora, Prédoslje, Šen-

čur, Cerkljè, Goriče. Učenci teh šol so se pomerili v znanju iz zgodovine kranjskega planinstva – mimogrede naj omenim, da je bila prireditev posvečena tudi 70-letnici PD Kranj in 50-letnici KP – o dejavnosti mladinskega odseka pri kranjskem PD in o zgodovini NOB iz kranjske okolice. Vprašanja pravzaprav niso bila lahka, pa so kljub temu ekipe kar lepo odgovarjale. Le malokdaj se je zgodilo, da bi bil kdo v zadregi. Dvorana se je ob uspehih ekip navduševala ali pa jih je bodrila, če so zaradi preveč zavitega vprašanja šolarji na odru morali le nekoliko bolj napeti možgane. No, da pa ni bilo vse v znamenju tekmovanja, so to prireditve obogatile tudi najrazličnejše glasbene točke, ki so jih vse po vrsti – in to dobro, odlično – izvajali mladi šolarji iz naštetih šol. Res, vsestranska in mnogo obetajoča dejavnost, ki je bilo tokrat usmerjena v planinsko področje, kaže, da tako prizadevanje nikoli ni zaman in da se je vredno potruditi zlasti ob taki hvalježni publikli, kot smo jo mi imeli priložnost srečati minulo soboto v Kranju. Želeli bi še, da bi se srečali in ta želja se bo gotovo uresničila, saj ta prireditev po zaslugi kranjskih pedagogov in zares delavnih planincev v kranjskem planinskem društvu in še posebej v mladinskem odseku tega društva, ni bila prva. Za sklep pa še tole – še ena taka prireditev bo v takem aranžmaju. Ta učena beseda namreč pomeni, da jo bodo organizirale prav te šole in bo sklepna prireditev z naslovom Mladina in gore. Bo pa na Kališču pod Storžičem v Domu Kokrskega odreda v juniju letos. Iskrene naše čestitke vsem, ki so sodelovali pri tej prireditvi, posebno pa vam pedagogi, planinci. Veliko delo opravljate.

M. Krišelj

OBČNI ZBORI

PD AVTOMONTAŽA

Društvo je imelo nekaj težav pri dograditvi svoje kočice: napet delovni plan v podjetju, slabo vreme, različni načrti glede ureditve sveta okoli kočice in delo za počitniški dom v Zambrotiji in Dolenjskih toplicah. Prihodnje leto pride končno na vrsto tudi kočica na Vogarju.

Nočnin je bilo v letu 1968 manj kot v letu 1967, tudi izletih, ki so jih imeli v načrtu niso bili vsi izvedeni, poraslo pa je število članstva. To in še mnogo drugega jamči, da bo društvo premagalo trenutne težave.

Iz zapisnika je razvidno, da se odbor in članstvo dobro zavedajo, kje bo treba poprijeti, da bo društveno delo uspešnejše. Spričo pomembnosti te vrste naših društev bi bilo res škoda, če se ne bi utrdilo v podjetju in s svojim vplivom podpiralo napredek našega planinstva.

PD RAVNE

V soboto, dne 15. 3. 1969 je bil XVII. redni letni občni zbor Planinskega društva na Ravnah v Domu železarjev. Zbora se je udeležil tudi predstavnik planinske zveze Slovenije tov. Ivan Zabel.

Udeležba na zboru je bila zadovoljiva, predvsem pa so bili dobro zastopani člani iz sosednjih Kotelj.

Predsednik Pavel Stropnik je najprej ugotovil, da je število članov v pretekli mandatni dobi padlo. V letu 1966 je bilo 425, v letu 1967 479, v letu 1968 pa komaj 388 članov.

Za pionirje in mladino so priredili izlete na Uršljo goro, Peco, Kamniške Alpe in na bližnje vrhove okoli Raven. Organizirali so tudi dve predavanji med šolsko mladino, na novo pa so pridobili za planinske vrste 120 pionirjev in pionirk.

V gorski straži je 36 članov, v vsej Mežiški dolini pa je vsega kakih 80 do 90 članov GS.

Gospodarski odbor se je bavil predvsem z oskrbovanjem planinske postojanke na Naravskih ledinah, kjer so v bližnji okolici uredili parkirišče. Na postojanki je bilo opravljeno nad 400 prostovoljnih ur.

Mladinski odsek društva šteje 160 članov, med temi nad 100 pionirjev. Priredili so 9 izletov. Prav tako so mladinci sodelovali pri prenosu Titove štafete iz Uršlje gore. Bili so tudi v Julijskih Alpah ter se udeležili turnega smuka po Koroški. Manjka mladinskih vodnikov, zato so sprejeli sklep, da bodo v letošnjem letu poslali nekaj mladincev v vodniški tečaj.

Predvsem pa bodo morali urediti vprašanje vodovoda na postojanki na Naravskih ledinah. Člani so pooblastili upravni odbor, naj najame kredit, sami pa bodo sodelovali pri gradnji s prostovoljnimi delom. Markacijski odsek je obnovil markacije od smučarske kočice do Naravskih ledin.

Za predsednika je bil soglasno izvoljen tov. Pavle Stropnik.

Franjo Srebotnik

PD MOZIRJE

Na letni konferenci so mozirski planinci poudarili vzgojo mladih planincev.

Tudi letos se je občni zbor vršil v lepi gorski vasi Šmihel nad Mozirjem. Velik razred osnovne šole je bil skoraj premajhen za vse planince in goste, ki so se udeležili konference v dokaj lepem številu. Preko 70 članov na tem zborovanju pa je pričla, da je planinska dejavnost v Mozirju zelo razširjena in priljubljena. To dokazuje tudi število članstva, ki se iz leta v leto veča in je že doseglo število 300.

Člani PD Mozirja so bili tudi lani prvi nosilci medobčinske Titove štafete na progi Okrešelj-Logarska dolina. Na planinski poti Šmihel-Mozirska kočica so postavili 6 novih klopi, na katerih se planinci lahko

odpočijejo. Na turistični razstavi v Mozirju so sodelovali s planinskim koticom. Razstavljene so bile slike otvoritve Mozirske kočice iz leta 1896, planinska in reševalna oprema, razne karte in drugo. Proslave 75-letnice ustanovitve planinskega društva Slovenije v Logarski dolini se je udeležilo 140 članov društva.

Na 4 skupinskih izletih je bilo 156 članov našega društva, v največjem številu se je teh izletov udeleževala mladina. Po poteh slovenske planinske transverzale hodi 19 članov, 5 jih bo letos to pot končalo, eden pa bo to pot končal že drugič. 4 člani pa so prehodili zasavsko planinsko pot, med njimi tudi 7-letni pionir.

Med našimi člani je tudi nekaj navdušenih planinskih fotograf-amaterjev, ki bodo letos prvič sodelovali na razstavi planinske fotografije. Ko bo dograjena žičnica na Golte, bo tudi delo odseka gorske straže moralo biti bolj aktivno.

V imenu Planinske zveze Slovenije je konferenco pozdravil tov. Podržaj, predsednik meddruštvenega odbora savinjskih planinskih društev.

Na kraju konference je delovni predsednik čestital članici, ki je v preteklem letu prehodila slovensko planinsko transverzalo in je tudi ena od redkih planink, ki se je povzpela na vrh Grossglocknerja.

AM

PD PTT MARIBOR

Letošnji občni zbor je bil na praznik žena, 8. marca. Menda je prav zaradi tega bilo vzdušje slovesneje kakor navadno. Planinci in prijatelji našega društva so proti pričakovanju povsem napolnili oba prostora pošte Maribor 1.

Iz poročil, ki smo jih slišali, smo lahko ugotovili, da je društvo doživelo v preteklem obdobju lep napredek. Z gmotno pomočjo vseh članov kolektiva, t. j. PTT podjetja Maribor, nam je uspelo razširiti in obnoviti priljubljeno kočico pod Plešivcem. Razširilo je stike z ostalimi planinskimi društvi, posebno s PD PTT Ljubljana. Obe društvi veže med drugimi ista naloga: Pri-

pravljanje vsakoletnih zborov planincev PTT Slovenije ter razširjanje planinstva in planinske miselnosti med delavci PTT. Predsednik je v svojem poročilu o tem takole povedal: »Prvi zbor PTT planincev Slovenije na prijetnem Vrščiču je pokazal, da smo se trdno odločili razvijati planinstvo med sodelavci v PTT stroki. Prepričan sem, da bomo na temeljih prvega zbora poglobili razvoj planinske miselnosti in da se bo ta globoko zakoreninila med našimi delavci. Naša velika skrb mora biti, da od zbora do zbora krepimo in večamo naše vrste.«

V naših vrstah so tudi mladi planinci, ki so prav tako izboljšali svoje delovanje. Načelnik mladinskega odseka Štefan Krepek je bil v stalnem stiku z mladinskimi odseki ostalih društev ter se je redno udeleževal sestankov koordinacijskega odbora mladinskih odsekov. Pionir Boris Žižek, ki se je povzpел že tudi na nekatere bosenske in črnogorske gore, je s svojim očetom Jožetom med prvimi prehodil zasavsko planinsko pot.

Skrb propagandne komisije je bila predvsem propaganda društvene dejavnosti.

Za predsednika društva, ki šteje 350 članov, smo izvolili ing. Antona Gosarja, priljubljenega požrtvovalnega in izkušenega dosedanega predsednika.

Pred občnim zborom nam je moški pevski zbor KUD Pošta zapel nekaj planinskih pesmi, po zboru pa smo gledali barvni film o Dolomitih. Sledila je tradicionalna planinska zabava, ki je trajala do jutra.

Bruno Fras

PD KOBARID

Društvo skrbi za svoj dom na Vrsnem, gotovo na enem od krajev, kamor naši ljudje zelo radi hodijo, da se poklonijo spominu Simona Gregorčiča. Prelepa okolica in sivi Krn nad vasjo je za vsakega ljubitelja narave doživetje, mikavna pa je tudi vas sama.

Iz poročila o občnem zboru posnemamo:

Lani so dom na Vrsnem, ki lepo uspeva, izpopolnili s cementiranim »brjarjem«. Priredili so izlet na Razor pozimi, na Krnsko jezero. Število članstva je nekoliko padlo, l. 1968 je poravnalo članarino samo še 150 članov. Udeležili so se planinskega posveta na Nanosu, sicer pa se podobnih srečanj niso udeleževali. Nekoč tako prijetni mladinski kotiček je osamel, ni bilo denarja za ogrevanje, oglasna deska je čez vso zimo obdržala isto razstavo. Imeli so tudi dve planinski predavanji. Sedež društva so preselili v dom »Partizana«.

po troje, četvero, posamič, včasih v nepreglednih tropih. Ne boje se nas, saj jim nič nečemo, vendar raje ostajajo v svojem skalnem svetu in s svojimi dolgimi perutmi in pahljačastim repom oznanjajo veselje nad življenjem v svetu, ki ima življenja tako malo, jadrajo z gorskimi vetrom, ki jih vznáša, in žive s sapicami, ki zavijajo preko robov. Vedro in drzno letalsko krdelce!

Njihova domačija je visoko nad drevesno mejo, v samotni kopne in snežne pustinje. Njihovo oblačilo je nekam praznično, vsi so v črnem, kljunčki pa so rumeni. V dolino se le redko spuste. Na Balkanu so jih pozimi že videli v mestih, na Salzburškem jih je mrzaz prital do vasi. Večina jih prebije v gorah tudi v najtrši zimi. Hranijo se z jagodami, robidami, z žuželkami, polži in črvi. Ostanke človeških malic najdejo z nezmotljivim »radarjem« in tako se uvrščajo med snažilce alpskega prostora, ki ga onečišča brezobzirni »gospodar stvarstva«. Zato rade plešejo okoli koč vseh sort in kategorij in nam nazorno kažejo, s kakšno letalsko umetnostjo jih je narava obdarila. Kako spretno izrabljajo strujo vetra, kako krmarijo z repom in perutmi! Dunaječ Lorenz ve o njih povedati mnogo zanimivih stvari. Žive v skupnosti z mikavnimi značilnostmi. Imajo svoj red in se strogo razvrščajo po stopnjah. Parčki žive skupaj vse življenje in si izkazujejo nezmanjšano nežnost skozi desetletja. Močnejši prizanašajo šibkejšim in jim prigovarjajo, naj ne tvegajo preveč. Ugled samice se meri po moči samca. Tudi snubljenje je nenavadno nežno, do parjenja pa pride šele naslednje leto. Če samska pristane na snubčeve izraze ljubezni, počepne kakor pri parjenju, vendar je to samo obljuba, simbol, do ženitve pride šele naslednje leto, zaročenca pa sta odslej neločljiva in ves trop jih šteje za zakonski par. Obletavata se, se ogovarjata z razpetimi krili in se ljubkujeta. Ona se pusti celo pitati, kakor da je otrok. Z največjo skrbjo pripravljata gnezdece na nepristopnem kraju in ga posteljeta. Maja zvali samica štiri do pet jajčec, samec pa ji 17

VARSTVO NARAVE

ZBOR ODSEKOV ZA VARSTVO NARAVE GORNJESAVINJSKIH PLANINSKIH DRUŠTEV

Štirideset predstavnikov odsekov za varstvo narave pri planinskih društvih Solčava, Luče, Ljubno in Mozirje se je zbralo na poveset pri Rogovilcu v Solčavi 10. maja t. l.

Predstavnik komisije za varstvo narave pri PZ Slovenije ing. Božo Lavrič je ob zanimivih diapozitivih predaval o zaščiteni gorski flori. Udeleženci so predavanju pozorno sledili ter tako osvežili svoje znanje. Na zboru so se dogovorili, da bo vsako

društvo na svojem območju prirejalo skupinske obhode po gorah, ki so najbogatejše s planinskim cvetjem, ter vplivalo na druge planince in turiste, da ga ne bodo uničevali.

Dogovorili so se tudi, da bo vsako leto takšen zbor. Letos je bil v Lučah, leta 1970 pa bo zbor gorske straže priredilo PD Mozirje.

A. M.

KAVRI

Kdo jih ne pozna, teh ljubih kričacev, ki nas vreščé spremenjajo po gorskih potih! Včasih

dni v golši prinaša hrano. Konec maja se zvale mladiči. Koliko imata zdaj »stara dva« opravka! Vsakih 15 minut jih krmita, vmes pa posedita na robičku, si urejata perje in brusita kljunčke. Mladički niso zahtevni, z vsem so zadovoljni. Hitro rastejo in začno se spuščati z višav v nižave do drevesne meje, pa spet nazaj v svoje kraljestvo večne svobode, zraka in sinjine nad gorami.

VARSTVO NARAVE V INDONEZIJU

Zakon o varstvu narave je v Indoneziji stopil v veljavo l. 1957. Za varstvo skrbi poljedelsko ministrstvo. Seveda je večina potrebnih stvari šele v načrtu. Tako mislijo zavarovati 18 varstvenih področij s površino 800 000 ha. 7 jih bo na Borneu, 3 na Javi, 4 na Baliu in 4 na Sumatri. World Wildlife Fund, že večkrat omenjena svetovna organizacija za varstvo živali, je organizirala ustanovitev naravnega rezervata Udžung Kulona. Tu živi še kake dva do tri ducate javanskih nosorogov. Radi bi to redko vrsto rinocerosov ohranili. Samo Švicariji so dali za to 50 000 sfr.

NOVI NACIONALNI PARKI

Italija je doslej imela štiri nacionalne parke, med drugimi je zelo znani Gran Paradiso v Piemontu. Zdaj so odprli še petega in to v Kalabriji. Obsega okrog 12 000 ha gorate in gozdnate površine med Cosenzo in Catanzarom.

L. 1965 je Etiopija ustanovila »Imperial Ethiopian Wildlife Conservation Department«. Dvesto kilometrov severovzhodno od Addis Abebe je nastal 800 km² obsegajoči nacionalni park Avash. Tudi v južni Etiopiji v gorovju Semien pripravljajo nekaj podobnega, da bi ohranili kozoroga »valio«. Pri tem imajo težave, ker izseljujejo iz parka tam živeča nomadska plemena. V Jordaniji pripravljajo z ameriško finančno pomočjo prvi nacionalni park v Wadi Rumu v »meščevi« dolini, 55 km severno od Akabe, 290 km od glavnega mesta Ammana. Tu bodo uredili moderen camping, iz katerega

si bodo turisti lahko ogledovali beduinsko življenje v neusmiljeni puščavi z vsemi njenimi značilnostmi, ki so tu zbrane v svojih skrajnih oblikah. L. 1969 smo jih nekaj videli v filmu o polkovniku Lawrenceu, ki ga je igral Peter O'Toole.

MEDNARODNI SIMPOZIJ VARSTVA NARAVE

Vzhodnoevropske države so se k posvetovanju o varstvu narave prvič zbrale v vzhodnem Berlinu l. 1955, drugič v Tatranski Lom-

nici l. 1959, tretjič pa v Cluju l. 1968. Zadnjega simpozija so se udeležili zastopniki NDR, Poljske, Madžarske, Romunije in Jugoslavije (dr. Dušan Čolić in Slobodan Stajić). Naša dva zastopnika sta poročala o naših nacionalnih parkih s stališča rekreacije in turizma. Sprejetih je bilo več resolucij in sklepov, med drugim ta, da bo tak simpozij vsake dve, tri leta. Uradni jezik simpozija je jezik države gostiteljice, prevajajo pa se hkrati tudi na enega od uradnih jezikov UICN.

T. O.

ZGODOVINA SMUČARSTVA

Pretekla zima je rodila dvoje smučarskih knjig. Pri Bruckmanu v Münchnu je urednik revije »Der Winter« Christoph Stiebler s sodelavcem Kerlerjem izdal knjigo o zgodovini smučarstva, o smučarskih disciplinah in rekordih pod skupnim naslovom »Smuči« (Ski). Knjiga govori o pionirjih iz dobe na prehodu iz 19. v 20. stoletje, o raznih smučarskih šolah in stilih, o varnostnih vezeh, ki pa še nikakor niso »varne«, o smučskih tekmovanjih, disciplinah in velikih tekmovalnih toriščih po svetu. Avtorja v knjigi obravnavata tudi turno smučanje, smuške visokogorske ture, plazove in opremo. Dotaknila sta se tudi profesionalizma, vendar z rokavicami in to tako, da je naslikan mikavno. Iz knjige izvemo, da je na svetu vsaj 30 milijonov navdušenih smučarjev, dalje govori knjiga v posebnih poglavjih o pistah brez snega, o »skibobu«, o dvojnem saltu in helikopterskem skoku, o hitrostnih rekordih, prinaša tabele olimpijskih zmagovalcev itd. Kerler, smučski učitelj in urednik, je pred to knjigo izdal še štiri druge Ob nemškem »Ski« se spominimo na predvojno slovensko smučarsko literaturo. Kazalo je tedaj, da hočemo tudi mi imeti večjo besedo v literaturi športa, ki je po letu 1930 množično

zajemal staro in mlado. Smučarstvo je po vojni krenilo sicer na druga pota, vendar ne bi smeli pozabiti na publikacije, ki bi spremljale in tudi usmerjale sodobne smučarske tokove.

VODNIŠKA LITERATURA

Lektor in glavni urednik planinske založbe Rudolf Rother se je oglašil k tezi »En sam pisec za 1000 vrhov«. Pravi, da dober tekst za moderen vodnik nastane samo po skupinskem delu. Lažje je priti do dobrega teksta, če ga piše več avtorjev, kakor pa če ga pišeta dva. So tudi izjeme, vendar le potrjujejo pravilo. Težko je najti dobrega glavnega urednika takega teamskega dela, ker je malo ljudi, ki dobro poznajo posamezne gorske skupine. Težko je določiti obseg, ker je težko pristati na enoten koncept in ga enotno izvesti. Po navadi je uvod preobširen in zaide v turistično vsebino, saj zdaj v njih navajajo že bencinske črpalke in servise. Težko je dobiti dobre fotografije, ker ponavadi niso posnete iz vodniških interesov. Zato se mnogi zatekajo k risbam, posebno delajo to v Švici. Seveda rišejo po fotografijah, cene so pa za 30 % višje kot v Avstriji, njihova veljavnost pa je tudi dvakrat daljša kot pri avstrijskih

(slednji izdajajo nove izdaje vsake tri do pet let).

Vprašanje je, kateri tisk je bolj čitljiv, antikva ali groteska. Očesni zdravniki so za antikvo, ki je tudi bolj ekonomična (za 6 črk pri vrstici, za 10%). Največ reklamacij je zaradi prevelikega obsega. Zato je treba uporabiti vse, zaradi česar je vodnik lažji in bolj priročen.

Kaže, da veliki založniki razmišljajo, kako bi spričo turistične industrije tudi gorske vodnike pripravljali in izdajali na bolj industrijski način in jih na ta način pocenili. Pri tem prizadevanju bi se morali nekaj naučiti tudi mi, spremeniti predvsem, kar zadeva opremo, in upoštevati ekonomičnost.

ERCOLE MARTINA, L'ALPINISMO INVERNALE

V Milanu je izšla zanimiva knjiga o zimskem alpinizmu. Avtor piše o njegovi zgodovini na 403 straneh in jo ponazarja z 38 slikami. Italijanski avtor ima predhodnika v Seppu Brunhuberju, ki je pri Rotherju izdal knjigo »Stene pozimi« (Wände im Winter). Brunhuber je v glavnem pisal o osebnih doživetjih, Martina, 38 let stari apinist iz Bergama, pa je bolj kronist, čeprav bi imel marsikaj povedati tudi iz lastnih doživetij. Nemški alpinisti očitajo knjigi pristranost, češ da poveličuje italijanske dosežke, medtem ko nemške omenja na robu ali pa sploh ne.

DAV/ÖAV JAHRBUCHER 1968

Letni almanah, vezan v eno knjigo, prinaša predvsem spise starejših avtorjev. Heissel piše o popotovanju po Alpah, pri čemer omenja tudi slovensko transverzalo in razne druge podobne daljše poti v Evropi in na drugih kontinentih. Vsekakor je za našo nacionalno pot priznanje, če je naša mesto v letnem zborniku enega najuglednejših planinskih klubov na svetu.

TRENTO 1968

Blizu 30 000 m filmov se je v 18 urah presvetlikalo pred očmi žirije v Teatro Sociale, ki že 17 leto sprejema festivalske go-

ste iz vsega sveta. Novi direktor Giuseppe Grassi pa je zavrnil prav takole filmskih metrov z utemeljitvijo, da nivoju festivala niso kos. Na drugem mestu poročamo, da je prvo mesto zavzel naš film »Volk s Prokletij«. Poročevalci pravijo, da se je to zgodilo tudi za to, ker te vrste dolgih filmov ni več, oziroma da so zelo redki. V kratkem filmu so zmagali Bolgari z ekranizacijo »Živih petrefaktov«, torej z raziskovalnim filmom z biospeleološkega področja. 35mm filmov so zavrteli 41, medtem ko je bil 16mm film zastopan z 31 primerki. Prvič so tu zmagali ameriški filmarji iz Yosemite s filmom »Sentinel: The West Face«. Posnel ga je Roger C. Brown, kot plezalec pa je nastopil znani Royal Robbins. Seveda tudi Francozi niso ostali brez priznanj. René Desmaison in R. Vernardet sta avditorij presenetila s filmom »Le pilier du Fréney«, z zimsko zgodbo iz tega proslulega stebra. Za sklep filmskih večerov so Francozi poskrbeli še s premiero barvnega filma o olimpiadi »Les neiges de Grenoble«.

JALOVEC, MOJSTROVKA, RAZOR, TRIGLAV

Tako se glasi naslov članka, ki ga je v reviji »Der Bergsteiger« leta 1968/10 napisal E. Sommer. Prehobil je vzhodne Julijce od Tamarja do Bohinja, občudoval, fotografiral in sklenil svoj opis s Kugyjevo hvalnico Julijcem: »Glej in občuduj! Toliko lepote in miline na enem kraju, tako lepo oblikovanih vrhov, tako vabljivih dolin in krnic, posejanih s cveticami, boš komaj našel kje drugje. Zato kličem vsem: »Pridite sem vsi in oglejte si Julijske Alpe!« Sommer je v svojem opisu dodal standardni Jalovec s kočjo v Tamarju in »Triglav izpod Špička«, posnetek, ki ga le redko srečamo v naših domačih albumih.

V Bergkameradu 1969/2 pa je izšla na šestih straneh panorama Vzhodnih Julijcev s Podkorena do Kanjavca s tekstom, ki vabi nemške planince na ture v naših gorah. Posebej opozarja na plezalne ture v Skrlatici, Rakovi špici in Rogljici, ki so zarisane v posebni sliki na posnetku dr.

Stanka Tomiška (slika je bila poslana v redakcijo »Alpinismus« za jugoslovansko številko, vendar ni bila objavljena). Panorama se lahko meri s tisto, ki jo je objavila lani znana smučarska revija »Der Winter« s tekstom o največjih smučskih turah pri nas. Reviji je zimsko panoramo s tekstom posredovala naša redakcija preko H. Schönerja, pisca vodnika »Die Julischen Alpen«. V pisavi imen, tako v tekstu kakor v panorami, skoro ni najti napak.

ZLATA MEDALJA ZA JUGOSLAVIJO V TRENTU

Pravzaprav pomeni to odličje za ves svet veliko presenečenje. V Trentu naši filmarji niso toliko nastopali, da bi mu pripravljali pot. Na kratko povedano, v Trentu nismo nič veljali. Jeseni l. 1968 pa je dobil »zlatu planiko« jugoslovanski dolgi film »Volk s Prokletij«, ki obravnava NOB v tem predelu. Odlikovani film bo morda nekaj pomenil za večji interes scenaristov, režiserjev in seveda producentov za filme, katerih dejanje se godi v gorah in nujno terja filmsko upodabljanje gorskega sveta.

T. O.

ZLATO V ALPAH

Zapis o »Zlatu in zlati mrzlici v Alpah« (PV 1969, št. 2, str. 78) me je spomnil zanimivih podatkov v nekem sestavku nemškega raziskovalca o zlatokopstvu v Visokih Turah (Hans Hanke, Tauerngold, Kosmos 1957, št. 10, str. 495–500). Naj jih nekaj navedem.

Že Polibij je v 2. stoletju pred našim štetjem pisal o zlatokopstvu v Turah in opozoril, da so tam zlate žile tudi tik pod površjem, da zadeneš ob nje že, ko se vkoplješ »dva čevlja« globoko. Stare »ajdovske poti«, ki so jih Rimljani nato zboljšali in povezali med seboj, so še iz časov Tavriskov (Pizonijcev v srednjem Noriku), kakor npr. iz Gasteina v Mallnitz. Po preseljevanju narodov, ki je privedla v južne doline Tur tudi Slovane, se je zlatokopstvo obnavljalo že od 8. stoletja dalje. Zlasti za severno stran Tur, za Salzburško, je o njem dosti podatkov iz srednjega veka. Na

koroški strani se je začel prvi razcvet v začetku 15. stoletja in je trajal dve stoletji. Bilo je več tisoč odkopov zlate in srebrne rude. Delo in zaslužek so našli tu številni rudarji iz Saške in Frankovske. Kapitalisti iz Augsburga, Nürnberga in Benetk so ustvarjali rudarske združbe. Zlatokopstvo na gornjem Koroškem so nemara močno prizadeli že izgoni protestantov za časa protireformacije, a prenehalo je zaradi naraščanja ledenikov v 17. in 18. stoletju. Odkopi so bili v znatnih višinah, npr. najgloblji je bil rov v gori Kloben v višini 2855 m. Vir iz leta 1580 navaja, da so najvišji odkopi v »Zlati gori« – Goldbergu – postali nedostopni, ker se sneg pred njimi poleti ni več stopil in jih je obdal led. Rudarji so sicer kopali rove v led – tudi 150 čevljev dolge – toda led premikajočega se ledenika jih je premagal. Neznane sledove starega zlatokopstva v Turah utegnemo odkriti v rovih, ki bi jih napravilo dostopno umikanje ledenikov v novejšem času, če se bo še nadaljevalo.

Kermavner

DARILO PLANINSKEMU MUZEJU

Ravnatelj Študijske knjižnice v Mariboru, prof. Bruno Hartman, je preko uredništva PV izročil planinskemu muzeju vodniško knjižico (Bergführerbuch) Franca Skumovca (vulgo Šmerca) iz Mojstrane. Na to misel je prišel prof. Janko Glazer, češ da bi se v rokopisnem oddelku Študijske knjižnice ta zanimivi dokument iz dobe 1878 do 1900 utegnil odtegniti javnosti.

V študijsko knjižnico je zašel takoj po vojni iz razbitin hiše, v kateri je stanoval dr. Josip Tomišek.

Prof. Glazerju in prof. Hartmanu se PZS za naklonjenost lepo zahvaljuje.

POMEMBNA FOTO-RETROSPEKTIVA

Lani je v prirodoslovnem muzeju v Reichenau priredil retrospektivno razstavo svojega fotografskega delovanja 84-let-

ni dr. Adalbert Defner. Življenjsko delo dr. Defnerja je znano po vsem svetu. Njegovi publikaciji »Innsbruck« in »Das schöne Tirol« sta predstavili tirolsko pokrajino in njene kulturne spomenike. Znal je suvereno pričarati najmikavnejše in najznačilnejše občutje pokrajine. Vse, kar je objavil, je na takem nivoju, da ima svojo trajno vrednost.

ZADEVA Z ZNAČKAMI ZPP UREJENA

Značke zasavske planinske poti so bile, kakor je slovenski planinski javnosti znano, naprodaj

v zagrebških kioskih. Izdelala jih je »IKOM«, industrija in kovnica »Orešković Marko«. PZS je po pritožbi zasavskih društev »IKOM« opozorila na napačno ravnanje, prišlo je do korespondence med PZS in tem podjetjem, kmalu pa tudi do naslednjem poravnave: »IKOM« je dal kot odškodnino 200 000 S din za oglas v PV (polovico za zasavska društva, polovico za PZS), izročil vse svoje značke zasavskim društvom in »se opravičil vsem, ki so bili oškodovani s tem, da so zaradi nepazljivosti podjetja mogli kupiti značko tudi taki, ki je niso zaslužili.«

T. O.

KILIMANDŽARO NI VEČ DALEČ. Čartrski (najemni) polet iz Münchena do Nairobija stane 1000 DM, za hrano, prenočišče, nosače je potrebnih za 7 dni 450 DM, zraven še kakih 30 DM za bakiš. Redno letalo pa stane skoraj trikrat toliko. Po tej ceni prirejata v Münchnu ekspedicije na Kilimandžaro dve agenciji: Deutscher Alpenverein (DAV) bo priredil l. 1969 24-dnevni obisk Afrike z vzponom na Kilimandžaro in Mt. Kenio. To bo nenavadno poceni, vse skupaj 3100 DM. Firma Sport-Scheck, ki smo jo v tem razgledu že večkrat omenili, prireja 17-dnevno potovanje po zapadni Afriki za 2995 DM, firma Schuster, nam še bolj znana, pa za enako dolgo potovanje računa 2750 DM. Za petičneže torej ni več problem videti znameniti nacionalni park in veličanske ledene slapove v ugaslem ognjeniškem žrelu Kibo na Kilimandžaro. Kakšen pa je vzpon na najvišjo goro v Afriki, nam je v lanskem letniku našega glasila popisal naš rojak ing. Miroslav Černivec, ki živi in dela v Dar es Salaamu (gl. PV 1968/239).

Za Kilimandžaro so najprimernejši meseci september, oktober, januar in februar. Informacije o Kilimandžaru in Kenii dajeta

Kilimanjaro Mountain Club, P. O. Box Moshi, Tanzania, in Mountain Club of Kenya, P. O. Box 5 + 41 Nairobi, Kenya. Alpinistično sta obe gori manj zahtevni, pravzaprav lahki, vendar višine, predvsem pa dolg pristop – 65 km – vsaj za 80% kandidatov za to turo pomenita kar pomemben napor.

350 ŠTIRITISOČAKOV JE SPRAVIL PÖDSE. Alfred Zürcher, tudi pri nas mnogim znana švicarski alpinist iz St. Gallena, je lani dosegel starost 80 let. V gore je hodil z vodniki in spada kot tak med poslednje zastopnike alpinistov tiste dobe. Vodili so ga veliki možje, med drugimi Hermann Lochmatter, Hans Lauper, Alexander Graven, 25 let pa Joseph Knubel, ki ga je Zürcher ob vsaki priložnosti slavil. V 25 letih je Zürcher »obral« 254 vrhov nad 4000 m, v vsem življenju jih ima za seboj čez 350.

STIROPOR ZA BIVAK. Stiroporne plošče so se tudi na naših odpravah obnesle kot imenitno in lahko izolacijsko sredstvo. Nemci so ga lani uporabili tudi za bivač v znani vzhodni steni Watzmanna, ki se dviga nad »Št. Jernejem« oz. nad Kraljevim jezerom (Königs-

see). Ves bivak so oblekli v stiropor. Tako je zdaj v bivaku nova »kurjava« – telesna toplota.

KOČA MARCO E ROSA. Koča ima ime po milanskem alpinističnem zakonskem paru Marco e Rosa Marchi. L. 1913 sta dala denar za skromno zavetišče na južni strani Bernine na sedlu Crast'Agüzza. Zadnje čase je s svojimi 16 ležišči postala premajhna. Pred štirimi leti so malo višje postavili novo, »Marco e Rosa«. Montažne dele je na gradbišče znosil helikopter. Koča stoji med Marinellijsvo (2813 m) na italijanski in Bovalovo na švicarski strani in pride posebej prav pri prehodu na sedlo Bellavista in pri vzponu na Piz Palü.

V teh nekaj letih pa se je izkazalo, da so prostor za kočo slabo izbrali. Res je, da stoji na skali, vendar pritiska nanjo ledeniček v vznožju vrha Spalla. Poleg tega je zelo vlažna in mrzla, težko jo je prekuriti. Skratka, 55 let staro leseno zavetje iz l. 1913 je boljše, novo iz l. 1964 uporablja oskrbnik le v primeru, če je obisk Bernine velik.

JUŽNA STENA MARMOLATE DOSTOPNEJŠA. V steni je ostalo vse pri starem, v njeni bližini pa je CAI postavil enega svojih bivakov. Leži na sedlu Ombretta (2704 m), imenuje se »Marco del Bianco«, je dobro izoliran in opremljen. Z bivaka je lahek in kratek dostop do katerekoli smeri v sloviti južni smeri Marmolate. Prej je bilo iz zavetišča Contrin ali Falier dve uri daleč. Bivak so postavili na velikem bolvanu, kjer je nekoč stala stara vojaška baraka, spomin na prvo svetovno vojno.

Drugi najvišji vrh v Dolomitih je Antelao (3263 m), eden najmikavnejših ciljev v Vzhodnih Dolomitih nad dolino Cadore. S Cima Fanton (3124 m) je Antelao videti kot zapadnoalpska skupina, tako razcepljene ledenike ima. Sekcija Treviso CAI bo nadelala zavarovano pot v severovzhodni strmi strani Antelao in povežala zavetišče Antelao na Forcella Pradonego (1791 m) z zavetiščem Galassi. Tako bo steza tekla čez Cima Fanton (3134 m), Punta Chig-

giato (3077 m), Punta Menini (3053 m) in povežala tudi Antelao (3263 m). Večji del poti poteka v višini 3000 m in skoro ne izgublja višin. Med Cima Fanton in Antelao bodo postavili bivak. Ker v višini 3102 m že stoji bivak »Cosi« malo pod vrhom Antelao, ta »via alta« ne bo tvegana tudi v slabših vremenskih razmerah, s kakršnimi je treba tu večji del računati. Pot so že markirali z rdečimi lisami.

NOVOSTI V TRENTU. Mesto Trento v dolini Adiže je postalo vsemu svetu blizu zaradi svojega festivala, ki bo letos že sedemnajstič združil alpiniste in ljubitelje narave iz vsega sveta. Letos bodo nanj povabili zmagovalce iz olimpiade v Grenoble, največja atrakcija pa bo velika smučarska modna revija.

O KUGYJU MED PRVO SVETOVNO VOJNO. Norbert Nau pripoveduje v reviji »Der Bergsteiger« 1968/10, da je v letih 1934 do 1939 vsako poletje obiskal Kugyja v Ovčji vasi (Nemci poznajo samo Wolfsbach in današnje Valbruno). Nau je tedaj pisal knjigo »Vojna v Višu« (Der Krieg in der Wischberggruppe) in je Kugyja zato še posebej rad obiskal. Kugy mu je rad pripovedoval o »svojih fantih«, ki so bili »zlati«, saj so pod njegovim vodstvom vsi dobili zlato medaljo za hrabrost. Med sedmimi ožjimi sodelavci je bil tak tudi ing. Ferdinand Horn, ki ga naši alpinisti dobro poznajo po njegovi lepi smeri v Jalovcu. Kugy je bil alpinistični referent pri 59. planinski brigadi. Nanj so se obračali, če je bilo treba opraviti kako težko nalogo v gorah. Vsakokrat je potem Kugy izbiral prostovoljce, vendar brez uspeha, ker so se vselej javili vsi. Moral je sam odločiti. Kugy je dobil red cesarja Franca Jožefa, združen s Signum laudis, vsa brigada pa je bila pohvaljena. Vseh sedem zlatih je vojno srečno prestalo. Kugy je Nau izjavil, da mu je to največje pomenilo.

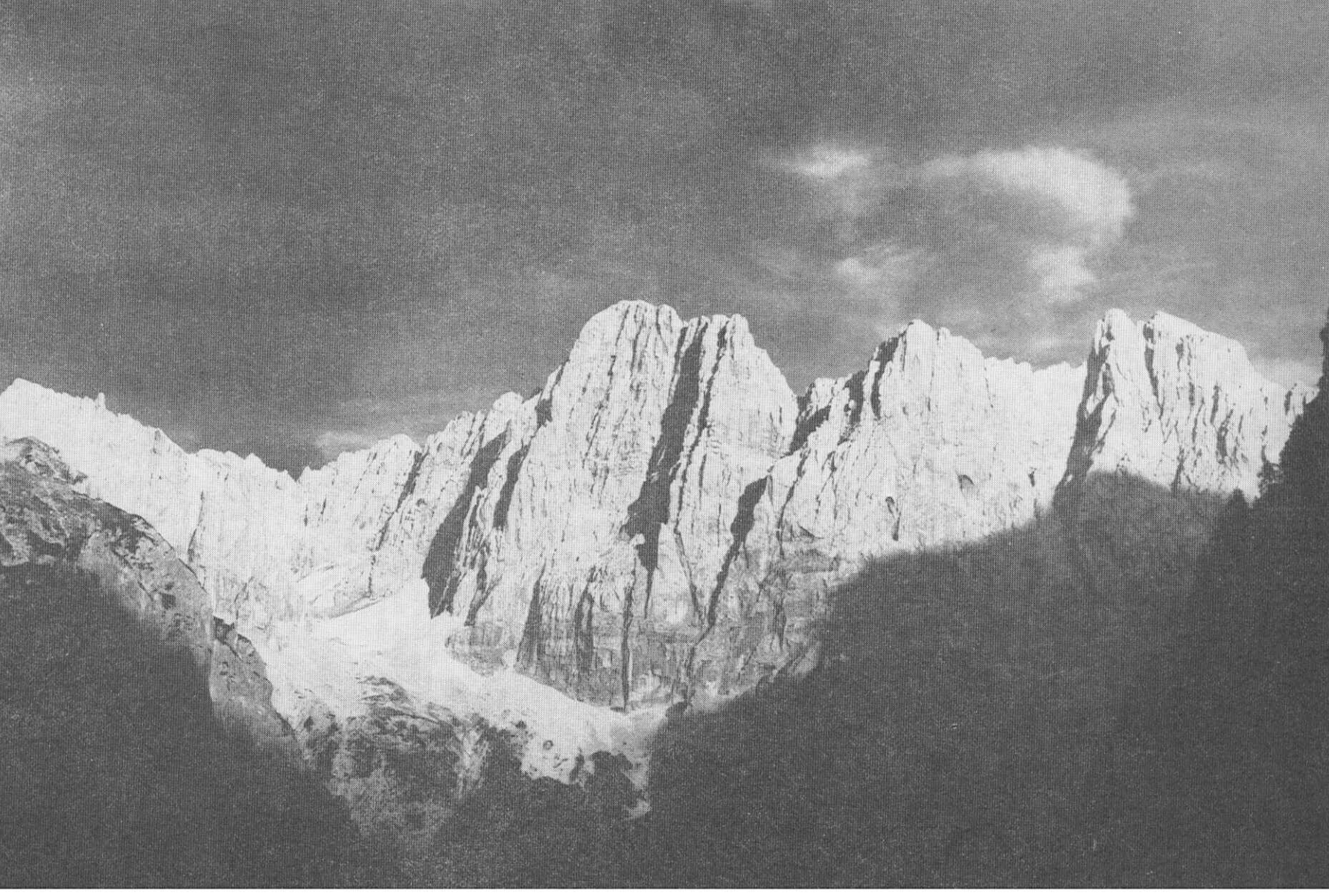
HELGA BRUNZAK. Ime smo na straneh našega glasila že nekajkrat zapisali, nazadnje ob rendez-vousu alpinistk pri Reznicekovi v Švici. Helga Brun-

zak-Lindner si je zapisala v dnevnik prvi ženski vzpon čez vzhodno steno Cima del Bancon. L. 1953 sta jo preplezala A. da Roit in R. Gabriel in jo oklicala za najtežjo smer v Civetti in v Alpah sploh, A₄, VI+. Po nekaj letih so bile narajene težje smeri, vendar je Cima del Bancon do danes obdržala sijaj velikih tur.

VODNIŠKI PROBLEM. Sredi februarja 1969 so v Münchnu ustanovili zvezo gorskih vodnikov, ki vključuje tudi smučarske vodnike. S tem so vodniško službo odtrgali od AV in to prav za njegovo stoletnico.

AV (Du OAV) je od l. 1925 skrbel tudi za izobrazbo vodnikov. Desetorica pobudnikov, ki je samostojno vodniško zvezo ustanovila, pa je menila, da bodo nemški vodniki samo na ta način sprejeti v mednarodno vodniško zvezo (IVBV) in bodo lahko opravljali svoj poklic tudi v drugih alpskih deželah. S tem naj bi preprečili tudi »divje vodništvo« (krivovodništvo), pri čemer pa mislijo tudi vodstvo tur, ki jih prirejajo sekcije AV. Izpit vodnika naj bi bil »podržavljen«. Vendar s tem ne mislijo prenehati sodelovati z AV. Za prvega predsednika so izvolili Heckmaira, enega od četvorice, ki je l. 1938 prva preplezala severno steno Eigerja. 57 vodnikov z ustanovitvijo samostojne zveze ni soglašalo. Terjajo, naj bi v odboru zveze vselej bil tudi zastopnik AV, ki je glavni naročnik vodnikov. Pričakujejo, da bo kompromis med obema skupinama nujen.

Xavier Kalt pravi o tej internacionalizaciji vodnikov med drugimi naslednje: »Vodniški poklic je star 200 let. Brez vodnikov ne bi bilo prvih vzponov na vrhove, brez iskalcev rud in kristalov, brez lovcev in domačinov, ki so bili vajeni gora, bi se učenjaki pred 200 leti ne bili upali stopiti v gore. Krivično je, če zgodovina govori v prvi vrsti o Paccardu, Whymperju, Leslie Stephanu, šele v drugi pa o Baltamu, Crozu, Burgenerju, Andereggu. Prav zaradi svojih interesov so se vodniki združili v vodniške organizacije. Istočasno pa so začeli nastajati tudi alpski »klubi«. Vodniki so se prijavljali v vodniške tečaje, ki so jih prirejavale planiške organizacije, da

bi se s tem priklopili do poklicnega spričevala, s tem pa so postali od planinskih organizacij odvisni, saj so tečajje plačevali in prirejale one. Gospodarska odvisnost vodnikov je bila vedno večja. »Da bi zavarovali svoje interese, so ustanovili mednarodno organizacijo. K temu jih je nagnil med drugim tudi razvoj reševalske službe, češ da se ta ne opira na vodnike, ampak na amaterje. Kdo bi bil bolj poklican za izdajanje učnih knjig o plezalski tehniki, če ne vodniki? Kaj vse se prodaja kot neizogibna novost! Pokažimo, da smo še tu, da brez nas ne gre, pokažimo, če treba, tudi zobe! Pokažimo, da smo zastopniki najlepšega poklica, terjajmo priznanje, da smo pri tem prvi v navezi. Želimo z AV sodelovati, vendar kot enakovreden partner, ki brani svoje interese«. —

Za nas skoraj nerazumljiva situacija, čeprav smo v drugi polovici 19. stoletja imeli nekaj desetih ljudi, ki so vodniški poklic imeli za priboljšek. Naše planinstvo se je razvijalo na preozkem prostoru, da bi moglo roditi širšo profesionalizacijo, predvsem pa je manjkala domača petična klientela.

RESEVANJE V PLAZOVIIH. Lavinologi grebejo, grebejo, ne samo v sneg in njegove lastnosti, marveč skušajo ugotoviti tudi zakonitosti, po katerih naj bi plaz odlagal svoje žrtve. Mesto, kjer žrtev ponavadi obleži, je odvisno od tega, kje jo vzame, po kakšnem svetu gre struja snega in kakšne oblike je svet in plaz. Če vemo, kje je ponesrečenca plaz zajel, in če vemo, kje smo ga nazadnje videli, potem vemo vsaj približno, v kateri črti bo obležal. Velik del plazu v tem primeru lahko pri iskanju zanemarimo. Zato je treba na plazu imeti odprte oči in takoj zaznamovati točki, na kateri je plaz ponesrečenca vzel in kje ga je poslednjič pokazal. Glede struje plazu je treba pomniti, da jo dno in bregovi zavirajo, da se torej polna moč razvija le v sredini. Žrtev, ki jo plaz zajame na svojih robovih,

bo obležala višje, če jo bo odnesla sredina struje, bo obležala v spodnji četrtini plazu. Oblikovitost tal (gugast, členovit svet, pragovi, gladka trava ali skalne plati) plaz lahko zavira ali poganja, to pa vpliva tudi na odlaganje žrtve in na iskanje pri reševanju. Prva faza iskanja velja spodnji četrtini plazu. Opravijo jo očividci nesreče, druga faza pa terja že moštvo in daljši čas (za 1 ha površine 4 ure pri 20 možeh), četudi je delo s sondami bolj provizorno. Tretja faza pa terja sistematično sondiranje, ki pri enakih vrednostih terja 20 ur. Navajajo še četrto fazo, če s tretjo ni uspeha. Ta je najtežja, melje in ubija živce, saj se morajo sonde zabadati vsake pol koraka v razmaku 30 cm. Če je očividec en sam, ostane na plazu največ eno uro. Če nič ne najde, mora hiteji po pomoč. — V bistvu te nadrobnosti niso prave novosti na področju reševanja v plazovih. Nabirajo se izkušnje, gradiva je vedno več, in zato so tudi že pred desetletji ugotovljene zakonitosti nadrobneje določene.

ALPAMAYO, NAJLEPŠA GORA NA SVETU. O Alpamayo smo že nekajkrat pisali, saj smo njegovo »andinistično« zgodovino zvesto spremljali skozi 20 let. Po fotografijah sodeč mu po arhitekturi in zunanem licu tudi Matterhorn ni kos. Günther Hauser, nemški himalaist, ki je v zadnjem desetletju marsikaj videl med gorami na našem planetu, pravi, da je Alpamayo z ene strani tak, kakor si goro predstavlja otrok: V nebo kipeča piramida. Njeni robovi — razi — so ozaljšani z orjaškimi opastmi, kakršnih ni nikjer drugod. Z druge zapadne strani pa je Alpamayo kakor orjaška bela katedrala trapezaste oblike. Sekcija Schwaben DAV je dosegla ta edinstveni vrh po ledeni strmini, kakršne doslej še ni zmogla človeška noga. Hauser se je te ekspedicije udeležil. Po poklicu je tajnik DAV in urednik njegovega biltena, ki ima največjo naklado na svetu: 100 000 izvodov.

100-LETNICA DAV NA ANNA-PURNI. Letos slavi DAV (Deutscher Alpenverein) društvo, ki je nekoč v naslovu nosilo še O

(österreichischer) in njegove kratice Du ÖAV obledele še srečujemo po naših gorskih poteh, svojo 100-letnico. V proslavo so pripravili tudi ekspedicijo na Annapurno I, to je na vzhodni in osrednji vrh (8010, 8051 m). Glavni vrh so l. 1950 osvojili Francozi in s tem odprli serijo vzponov na osemtisočake. Nemci nameravajo doseči oba vrhova po 4 km dolgem grebenu Roc noir (7513 m), ki ga doslej še nobeden ni raziskal.

Člani ekspedicije so manj znani alpinisti, stari od 26 do 39 let, le Pit Schubert, 33, je znan po svojih ekstremnih dejanjih v gorah. Vsak udeleženec je prispeval po 2000 DM, DAV je dal 50 000 DM, država 9000 DM, mesto München 4500 DM, prosvetno ministrstvo 9000 DM, razne sekcije 11 DM, ostanek 130 000 DM pa so zbrali pri mecenih v industrijskih krogih in s pozdravnimi razglednicami po 10 DM. Po stroških sodeč je to ekspedicija velikega stila.

FRANZ ASCHENBRENNER, knjižničar, vojaški plezalski inštruktor, je lani praznoval 70-letnico. V prvi svetovni vojni je s »kaiserjägri« prvič preplezal severno steno Busazze v skupini Presanella.

FRITZ MORAVEC, inženir, ki se že več let ukvarja samo z vzgovo alpinistov, član dunajskega Naturfreunda, je na predlog avstrijskega prosvetnega ministrstva dobil naslov »profesor«. Izročil mu ga je zvezni predsednik Franz Jonas. Ing. Moravec že več let vodi v Glockner-skupini alpinistično šolo, ki jo je odprl Naturfreund, obenem pa je referent za alpinizem in ekspedicije v mednarodni zvezi prijateljev narave.

CESARE MAESTRI. Simpatični alpinist iz Madonne di Campiglio, je pri 39 letih doživel hudo nesrečo. Ne v stenah, pač pa na cesti v Milanu. Specialist za avtomobilske tatvine mu je ukradel 35 mm film, več ožjih filmov in mnoge dragocene fotografije, med drugim urejeno zbirko plezalskih posnetkov, ki ponazarjajo Maestrijevo plezalsko kariero. Maestri je v »Lo Scarpone« objavil poziv, naj mu tat to dragocenost vrne, saj z njo nima kaj početi.

GEORGES LIVANOS. Grk po rodu, sicer pa Francoz iz Mar-seilla, je bil v prvem desetletju po vojni med najbolj vidnimi plezalci na svetu. Zdaj je star 44 let in še vedno posega po prvenstvenih smereh, zdaj večji del s svojo ženo Sonjo. Lani sta preplezala južno steno Punta Agordo (250 m, V) in južno steno Cima dell'Elefante (250 m, VI), oboje v Civetti.

DIETER CUKROWSKI. Cukrowski je manj znana plezalska osebnost, vendar zato nič manj zanimiva. Plezati je začel l. 1939 v Wilder Kaiserju, kjer ima za seboj nekaj »šestic«. Njegov največji uspeh je jugozapadna stena Berggeisturma l. 1948. Ključno mesto je dobilo po njem ime. Zmogel ga je bos, ko je videl, da mu v plezalnikih ne bo kos. Mnogo je plezal v norveških gorah in po drugih kontinentih. Ukvarja se tudi s športnim letalstvom in kot takega smo ga v tem pogledu že omenili. Uveljavlja se tudi kot fotograf in svetovni potnik. Kot tak je imel težave s sarajevskimi

varnostnimi organi (sedemkrat je l. 1967 obiskah Dinarsko gorstvo, gl. PV 1968/493).

BEPI PELLEGRINON. 24-letni Pellegrinom iz Falcada v bellunski pokrajini, alpinist in kronist dolomitske alpinistike, je postal hotelir v Cavioli in vodi »Albergo Pineta«. Gotovo bo našel svojo klientelo med alpinisti, saj uživa ime Pellegrinom že desetletja velik ugled med italijanskimi in drugimi ljubitelji gora, posebej pa Dolomitov.

MODERNA ALPINISTIČNA OPREMA. Velike športne hiše slede zakonu »potrošniške« družbe in neprestano skrbе za nove rekvizite, ki naj alpiniste in planince opremljajo na sodobnejši način. O plezalskem pasu, ki bi mu lahko rekli tudi navezni pas ali navezni sedež, saj gresta dva jermena križema okoli pleč in trebuha, objemata pa kot sedež tudi noge, smo že poročali pred leti, ko se je šele uvažal, in zadnje čase, ko je doživljal spremembo za spremembo. Samo münchenske firme Schu-

ster, Scheck in Salewa ponujajo zdaj že tri različne vrste, stanejo pa od 15 do 39 DM. Sedežna jermena še nista dovolj preizkušena, ne vemo še, kako bi bilo s hrbtenico v primeru resnega padca. Za ledeniške ture navezni sedež priporočajo. Na trgu je 850 g težki sestavljeni cepin, model »Himalaja«. Stane 80 DM. Nov je model lednega kladiva (ledne sekire, betice), ki tudi pri daljši uporabi ne dela žuljev, odrgnin in podobnih poškodb. Stane 75 DM. Velik napredek pomenijo ovjoke iz supranila, ki dihajo in zato na notranji strani ne pomrzujejo (gumirane in nylonske stvari ne dihajo!). Zdaj izdelujejo že tudi nizke, ne samo dokolenke. Cena 14 DM. O supranilskem nahrbtniku smo že poročali, medtem pa je prišlo na trg več novih modelov iz tega materiala. Za plezalce priporočajo tip »Civetta«, ki ima hrbtno stran podloženo s stiroporom, ima širok nylonski oprtnik, tri predalčke, velik nylonski pokrovec z zunanjo torbo na zadrgo, jermena za smuči in cepin.

CEDEMONTA
Pomarančni mnogo vitaminski
napitek

Osvežitev
in okrepitev
vsak dan

PROMONTA
HAMBURG

ČASOPISNO IN GRAFIČNO PODJETJE

DELO

LJUBLJANA, Titova, Likozarjeva, Tomšičeva

BLASNIKOVA TISKARNA
TISKARNA »DELO«
DOM

Tiska časopise, revije, knjige,
publikacije, razglednice,
prospekte in reklamne tiskovine.
Izdaja osrednji slovenski dnevnik »DELO«,
zabavni tednik »TEDENSKA TRIBUNA«,
ilustrirano revijo »TOVARIŠ«,
štirinajstdnevnik »NAŠI RAZGLEDI«,
revijo »AVTO«,
zabavni tednik »ZVITOREPEC«,
revijo »STOP«

TOVARNA
BARV IN LAKOV

COLOR

MEDVODE

- dobavlja najboljša premazna sredstva za vse panoge industrije
- Nudi široko izbiro lakov in emajlov za potrebe mornarice, industrije voznega parka (kolesa, motorje, avtomobile, kamione trolejbuse itd.) hidroenergetskih naprav železnic, finomehanike in lesne industrije, kemične industrije glede na specialne premaze, odporne proti najrazličnejšim vplivom kemikalij in visoke temperature itd.
- Proizvodnja vseh sredstev bazira na izboru najboljših klasičnih materialov in najsodobnejših surovin
- Izvrstne antikorozivne zaščite, vzdržljivi, odporni in trdni filmi, ki uvrščajo »Color« v vrsto najsodobnejših proizvajalcev barv in lakov

ZAHTEVAJTE PROSPEKTE,
VZORCE IN POJASNILA

Industrija gostinske opreme

IGO

LJUBLJANA, Trnovski pristan 8

Telefon 21-747

Projektiramo, izdelujemo in montiramo sodobno opremo za vse vrste kuhinj, samopostrežnih restavracij, snack barov, točilnic, hladilnic in butanskih postaj.

Strokovne nasvete, načrte in ponudbe dajemo brezplačno.

V letu 1969 smo znatno razširili naš proizvodni program, tako, da je z našimi izdelki moč opremiti še tako zahteven objekt.

Priporočamo se za naročila!

Pekatete

tradicijska

TESTENINE

kvaliteta

Telefon: Radeče 81-950, 81-951
Tekoči račun pri NB Laško 5071-601-1030
Brzjavni: Papirnica Radeče
Železniška postaja: Zidani most

PROIZVAJA:

vse vrste brezlesnih papirjev in kartonov, specialne papirje, surovi heliografski in foto papir, paus papir, kartografski, specialni risalni »Radeče«, papirje za filtre itd.

IZDELUJE:

vse vrste kartic za luknjanje v standardni velikosti in tisku.

PO ŽELJI IZDELUJE KARTICE V POSEBNEM TISKU V RDEČI, MODRI ALI SIVI BARVI

**Tovarna dokumentnega
in kartnega papirja
Radeče pri Zidanem mostu**

P U T N I K

JUGOSLOVANSKO TURISTIČNO IN AVTOBUSNO PODJETJE
LJUBLJANA, TRG OF 15 — Telefon 31 15 42, 31 48 89

PUTNIK, filiala Ljubljana organizira izlete, nudi vse usluge od prodaje vseh vrst vozovnic do rezervacij v hotelih v domovini in inozemstvu. Zahtevajte naše programe.

Vse informacije dobite v poslovalnicah v Ljubljani, Mariboru, Slov. Bistrici, G. Radgoni, Št. Ilju in motelu Trebnje.

VARČEVALCI!

Pri XX. nagradnem žrebanju Kreditne banke in hranilnice Ljubljana ste lahko dobitnik ene izmed številnih nagrad in sicer:

9 osebnih avtomobilov, 1 predsoba Alples Železniki, 20 televizijskih sprejemnikov GRAND in ADRIATIC ter še 220 bogatih nagrad.

V nagradno žrebanje Kreditne banke in hranilnice Ljubljana so vključeni varčevalci vezanih hranilnih vlog, stanovanjski in kmetijski varčevalci, ki namensko varčujejo po pravilnikih banke, ter lastniki vezanih deviznih računov, to je: vsi tisti, ki bodo imeli do 31. avgusta 1969 vloženi najmanj 2000 din vezanih z odpovednim rokom nad eno leto.

Javno nagradno žrebanje bo v mesecu septembru 1969.

KREDITNA BANKA IN HRANILNICA LJUBLJANA NAGRAJUJE VAŠE ZAUPANJE Z NAJVIŠJIMI OBRESTMİ IN BOGATIMI NAGRADAMI

CANKARJEVA ZALOŽBA

Z A V A S

NARAVNE IN KULTURNE ZNAMENITOSTI SLOVENIJE
VODNIK PO ITALIJI

TURISTIČNI ZEMLJEVID SLOVENIJE

so edicije, ki bodo izšle v kratkem pri naši založbi

NARAVNE IN KULTURNE ZNAMENITOSTI SLOVENIJE bo knjiga uglednih slovenskih strokovnjakov, namenjena vsem, ki želijo dobro spoznati Slovenijo. V njej je zbrano gradivo o arheoloških, naravnih, geografskih, zgodovinskih in kulturnih znamenitostih in dogodkih. Prav za to knjigo smo izdelali povsem nov zemljevid Slovenije, po sodobni kartografski metodi, ki obsega vse podatke (in oznake) o naravnih in kulturnih znamenitostih, obenem pa je v zemljevidu zelo jasno označena prometna mreža. Knjiga bo kulturni vodnik, čeprav z značilnostmi turistične publikacije. Bo bogato ilustrirana.

VODNIK PO ITALIJI je prvi iz serije vodnikov po tujih deželah. Od drugih podobnih izdaj se razlikuje po posebni skrbi, ki jo posveča bližnjemu zamejstvu. V obširnem uvodu je predstavljena sodobna Italija. V razvrstitvi po deželah so predstavljena mesta in drugi kraji s svojimi znamenitostmi. Tekstovni del dopolnjujejo načrti mest, vložena avtomobilska karta in ilustracije, prijetna praktična novost so načrti za izlete oziroma potovanja po krajih bližnjega zamejstva in drugih krajev Italije.

V prihodnjih letih nameravamo izdati še vodnike po drugih sosednjih deželah, pa tudi po deželah, za katere je v Jugoslaviji posebno zanimanje.

TURISTIČNI ZEMLJEVID SLOVENIJE bo natisnjen v osembarvnem tisku in formatu 62 × 45,5 cm. Bo zelo priročen.